

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Gemeente	Indiener	Zienswijze	Antwoord
Arnhem	Gemeente Arnhem	De Groene Metropoolregio coördineert het proces Milieueffectrapportage voor de Regionale Energiestrategie, waarvoor de 16 deelnemende gemeenten én de provincie bevoegd gezag zijn. De eerste stap in het proces is het vaststellen van een concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau door alle colleges. U heeft ons gevraagd hierover onze zienswijze kenbaar te maken uiterlijk 23 december 2022. Met deze brief voldoen wij aan dit verzoek. Op 23 november jl. heeft onze gemeenteraad ingestemd met onderstaande zienswijze.	Dank voor uw zienswijze.
Arnhem	Gemeente Arnhem	We willen ook in Arnhem bijdragen aan het tegengaan van de opwarming van de aarde en concreet invulling geven aan de doelstellingen uit het Akkoord van Parijs. Dat vraagt om keuzes, maatregelen en investeringen. Die keuzes zijn tegelijk kansen; de energietransitie kan een vliegwiél zijn voor innovatie, nieuwe bedrijvigheid en extra werkgelegenheid. Door het verminderen van CO2 dragen we niet alleen bij aan de aanpak van klimaatverandering, maar neemt ook de luchtkwaliteit, de gezondheid en de kwaliteit van het wonen van de Arnhemmers toe. Ons doel is dat Arnhem klimaatneutraal en duurzaam is, uiterlijk in 2050. We willen dan niet meer direct of indirect afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen en reststoffen. Daarnaast hebben we hoge ambities voor het verbeteren van de biodiversiteit, het klimaatadaptief maken en vergroenen van onze stad, een circulaire economie en het toevoegen van duurzame woningbouw. Al deze ambities leggen beslag op de schaarse ruimte. We zijn een gemeente met een stedelijk karakter en een beperkte beschikbare ruimte in het buitengebied. Als we kijken naar de hoeveelheid energie die nodig is om zelfvoorzienend te zijn in 2050 en de ruimte die hiervoor nodig is, dan kunnen we met de huidige technieken binnen onze gemeentegrenzen niet alles realiseren. Dit betekent dat Arnhem de regio nodig heeft voor een deel van de duurzame energieopwekking en de daarmee samenhangende beoogde CO2-reductie. Het plan-MER traject van de Regionale energiestrategie, waarvan nu het resultaat van de eerste stap voorligt - de concept NRD - is daarom voor ons een belangrijk proces. Dit zal ons en de regio helpen om objectieve informatie te verkrijgen over de effecten van energieopwekking op de leefomgeving, de natuur, het landschap en het energiesysteem. Die informatie geeft ons de mogelijkheid om alle belangen op een goede manier af te wegen en op basis daarvan keuzes te maken die in de Regionale energiestrategie 2.0. zullen worden vastgelegd en in de regionale Verstedelijkingsstrategie worden afgewogen. Wij onderschrijven de noodzaak, het doel, de scope, de kaders, de onderzoeksaanpak, de uitgangspunten, het detailniveau, de te onderzoeken alternatieven, het beoordelingskader en de participatie-aanpak die in de NRD zijn beschreven. Wij vertrouwen erop met deze zienswijze bij te dragen aan een zorgvuldig MER-proces.	Dank voor uw uiteenzetting en uw bijdrage.
Berg en Dal	Gemeente Berg en Dal	In de Circulaire Regio is bestuurlijk besloten om de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) vrij te geven voor publicatie. Dat betekent dat de inzageperiode is gestart en het belanghebbenden vrij staat om een zienswijze in te dienen. In deze brief vindt u de zienswijze van de gemeente Berg en Dal. Wij onderschrijven dat de stap voor het uitvoeren van een planMER alle gemeenten kan helpen als het gaat om besluitvorming op lokaal niveau, omdat het feitelijke en objectieve informatie biedt. Dit is essentieel voor de uitvoering van RES 2.0. Zo kunnen we constructief verder met het regionale bod om 1,62 TWh duurzaam op te wekken. We geven u daarnaast de volgende punten mee voor het vervolgproces. Dit doen wij in de vorm van 14 vragen waarop wij graag aanpassingen zien, dan wel nadere onderbouwing verwachten. Daarnaast geven wij u ook een aandachtspunt mee over het thema Warmte.	Dank voor uw zienswijze.
Berg en Dal	Gemeente Berg en Dal	Vragen n.a.v. de omgang met cultuurhistorie: Over de “90% versie” van het stuk hebben wij vragen gesteld over de keuze voor het bepalen van harde en zachte regelgeving en uw motivering om de Romeinse Limes onder “zacht” beleid te scharen. Wij hebben uw reactie vervolgens besproken met de Nederlandse Limes Samenwerking, het samenwerkingsverband tussen de provincies Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland voor de inschrijving van de Neder-Germaanse Limes op de UNESCOwerelderfgoedlijst. Zoals ongetwijfeld bij u bekend is, heeft het Rijk in titel 2.13 van het Besluit Algemene Regels Ruimtelijke Ordening instructies gegeven ten aanzien van het werelderfgoed en het behoud van de universele waarden daarvan. In de provinciale verordening delegeert de provincie één-op-één deze beperking door aan gemeenten. De gebiedskwaliteiten van de binnen de Neder-Germaanse Limes beschermde delen zijn opgenomen in bijlage 8 van het BARRO. Onze vragen zijn: 1). Is er op basis van het bovenstaande geen sprake van hard beleid? Er is immers geen sprake van een afwijkingsmogelijkheid die de kernkwaliteiten van het werelderfgoed aantast. 2). Indien u op basis hiervan van mening bent dat er sprake is van hard beleid, hoe gaat u dit verwerken? 3). Indien u van mening bent dat er geen sprake is van hard beleid, kunt u ons dan uitleggen waarom daar geen sprake van is?	Het klopt dat er in eerder overleg is toegelicht dat de Romeinse Limes onder ‘zacht’ zijn geschaard. Wij zijn bekend met titel 2.13. Hierin wordt benoemd dat er wordt gedelegeerd naar de provinciale verordening. De doelgroep die in de verordening is opgenomen verwijst naar de gemeente. Ons inziens is geen sprake van een beperking die wordt gedelegeerd aan de gemeente. Artikel 2.59 uit de verordening stelt: “De kernkwaliteiten van de Romeinse Limes zijn forten (castella), burgerlijke nederzettingen, kampdorpen (vici) grafvelden, de militaire infrastructuur, bestaande uit wegen, waterwerken en wachttorens en scheepswrakken.” Deze mogen niet worden aangetast. Op voorhand kan niet gesteld worden dat de opwek van duurzame elektriciteit of warmte zorgt voor een aantasting van de kernkwaliteiten. Daarnaast gelden de bepalingen uit artikel 1a.3 van de verordening. Er is daarmee sprake van afwijkruimte en zodoende van een zachte belemmering. Wij delen uw mening dat dit beter onderbouwd kan worden. Dit zal worden opgenomen in het milieueffectonderzoek. Daarnaast zijn we van mening dat de Romeinse Limes belangrijke landschapselementen bevat. We stellen daarom voor om binnen het alternatief ‘landschap’ de Romeinse Limes op te nemen als uitsluitingsgrond.
Berg en Dal	Gemeente Berg en Dal	Vragen n.a.v. de concept-NRD. Ten aanzien van het Alternatief Leefomgeving: Natuur en natuurgebieden maken onlosmakelijk onderdeel uit van de leefomgeving. Desalniettemin worden ze niet als sturend principe meegenomen in het Alternatief Leefomgeving. Gezien het belang van natuur en natuurgebieden voor de leefomgeving zou dit wel moeten. Gebeurt dit niet dan is de benaming “Alternatief Woonomgeving” veel beter op zijn plaats. 4). Welke actie gaat u hierop ondernemen?	De namen ‘woonomgeving’ en ook ‘gebouwde omgeving’ zijn voor dit alternatief overwogen. Echter vallen stiltegebieden bijvoorbeeld ook onder dit alternatief. Na overleg met de regiogemeenten en de provincie stellen we daarom voor om de naam Leefomgeving te handhaven en in het PlanMER te beschrijven wat binnen dit alternatief wordt bedoeld.
Berg en Dal	Gemeente Berg en Dal	Ten aanzien van het Alternatief Natuur: Op een eerder moment heeft u ons gevraagd om te reageren op de “90%-versie”. Wij hebben toentertijd aangegeven dat het voor ons onbegrijpelijk is dat bij het alternatief natuur zonneparken mogelijk zijn op plaatsen waar nu bos staat. U geeft in de beantwoording aan “Dit hangt samen met tabel 3.4, gekozen als zachte belemmering. Wordt heroverwogen”. In de concept-NRD is niets terug te vinden van uw heroverweging. Daarmee gaat de huidige concept-NRD er nog steeds vanuit dat het volgens het alternatief natuur beter is om bestaande bosgebieden die niet vallen onder de “harde restricties” te kappen en daarvoor in de plaats zonnepanelen te leggen. 5). Wat is de heroverweging geweest? En; 6). Wat zijn de resultaten van die heroverweging? En; 7). Gaat u dit alsnog aanpassen richting de definitieve NRD? En; 8). Indien zo niet, waarom niet?	Voor de NRD is een quickscan natuur opgesteld. Op basis hiervan zijn de beschermde gebieden t.a.v. natuur in beeld gebracht en is bepaald welke gebieden vanuit natuur-oogpunt ongeschikt zijn voor wind- en zonne-energie. Bestaande bosgebieden zijn hier, net als concentratiegebieden niet in beeld gebracht, tenzij deze vallen onder een beschermd gebiedsbeschermingsregime. Het is dus niet in beeld gebracht als harde- en/of zachte belemmering omdat bossen op regionale schaal niet op voorhand beschermd zijn. Zo zijn er voorbeelden van energieopwekprojecten in bossen of een bosrijke omgeving. Wel stellen we voor om bosgebied in het alternatief natuur uit te sluiten. We delen de mening dat bosgebied belangrijke natuurlijk waarden kent.
Berg en Dal	Gemeente Berg en Dal	Ten aanzien van het Alternatief Landschap: Bij de “90%-versie” hebben wij ook gevraagd hoe wordt omgegaan met agrarische natuur. Dit is een gebied met beschermde landschapselementen afgewisseld met landbouwgronden. De waarde zit in de combinatie van die twee. Dat maakt dat dit soort landschappen uniek en waardevol zijn. Maar in alle lagen wordt over dergelijke combinaties heen gestapt omdat één van beide er niet onder valt. Waarom worden dit soort landschappen niet meegenomen in de alternatieven? Uw antwoord daarop was: “Dit heeft vanuit wet- en regelgeving geen status waar we op regionaal planMER niveau rekening mee (kunnen) houden.” 9). Wat zijn de consequenties voor het agrarisch landschap? En; 10). Is dit voor wat betreft de planMER vogelvrij? En; 11). Waarom dan wel of niet?	In het milieueffectonderzoek worden de effecten beschouwd op alle genoemde thema's. Uit het milieueffectonderzoek zal duidelijk worden welke waarde dergelijke gebieden landschappelijk en ecologisch hebben op regio-niveau. Het is echter niet passend bij het regioniveau om dit per gemeente, laat staan op perceelniveau, te beschouwen. Het uitgangspunt is daarom geweest om gebieden op landelijk, provinciaal en regionaal niveau te beschouwen en uit te sluiten of op te nemen als zachte belemmering. In het milieueffectonderzoek wordt dit nader beschouwd. Uiteindelijk is de keuze aan het bevoegd gezag, het milieueffectonderzoek beschouwt en onderzoekt enkel.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Berg en Dal	Gemeente Berg en Dal	Wij vragen ons af of het leidende principe ‘zonnevelden in natuurgebiedsranden’ voor het alternatief Landschap (p41) de juiste is. Vooral omdat juist in die overgangen vaak de mooiste landschappelijke vergezichten te vinden zijn. 12). Waarom is er voor dit leidende principe gekozen? En; 13). Hoe neemt u dan de waarde van deze vergezichten mee in de alternatieven? En; 14). Waarom is hiervoor gekozen? Gezien onze opmerkingen op het Alternatief Natuur en het Alternatief Landschap komen wij tot de conclusie dat deze alternatieven, niet goed het belang van natuur en landschap in beeld brengen, terwijl ze wel daarvoor bedoeld zijn.	De leidende principes komen voort uit de eerdere landschapsateliers die gehouden zijn voor de RES 1.0 (H+N+S) en is het resultaat van een regionaal proces. In het milieueffectonderzoek wordt het alternatief ‘landschap’ nader uitgewerkt in lijn met de overige alternatieven.
Berg en Dal	Gemeente Berg en Dal	Aandachtspunt voor het deel Warmte: Het is goed dat ook warmte een onderdeel vormt van het concept-NRD en de planMER. Zoals het concept-NRD ook beschrijft bestaat er nog veel leemte op dit onderdeel. Het onderzoek in de planMER kan helpen die leemte te dicht en moet ingezet worden om de RES 2.0 op dit onderdeel verder te brengen. De afspraak zoals deze is gemaakt in de RES 1.0 om in samenspraak tot een juiste verdeling te komen is belangrijk maar moet niet leiden tot vertraging van (lokale) processen die al lopen.	Het onderdeel warmte beschouwt de effecten op hoofdlijnen. Juist hier is het lokale proces erg belangrijk om de warmtetransitie vorm te geven. De gemeenten in de regio kunnen de resultaten van het milieueffectonderzoek onderdeel warmte benutten op lokaal niveau.
Berg en Dal	Gemeente Berg en Dal	Tot slot: We waarderen de voortgang die is geboekt en begrijpen de waarde en het belang voor het opstellen van de planMER. We zijn ook zeer benieuwd naar de resultaten die de planMER oplevert	Dank voor uw zienswijze.
Beuningen	Gemeente Beuningen	In de Circulaire Regio is bestuurlijk besloten om de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) vrij te geven voor publicatie. Dat betekent dat inzageperiode start en het belanghebbenden vrij staat om een zienswijze in te dienen. In deze brief vindt u de zienswijze namens de gemeente Beuningen.	Dank voor uw zienswijze.
Beuningen	Gemeente Beuningen	Belangenafweging: De stap voor het uitvoeren van een planMER kan alle gemeenten helpen als het gaat om besluitvorming op lokaal niveau. De milieueffectonderzoeken die volgen voor het planMER biedt feitelijke en objectieve informatie die goed meegewogen kan worden in besluitvormingsproces. Die is essentieel om deze opgave goed in de leefomgeving te passen en vraagt om een goede en juiste afweging. Daarbij geldt een brede belangenafweging waarbij het milieubelang er één van is. Op die manier kunnen we constructief verder om de regionale ambitie van 1,62 TWh duurzaam op te wekken. We geven u daarnaast de volgende aandachtspunten mee voor de concept-NRD en het vervolgproces.	Dank voor uw uiteenzetting.
Beuningen	Gemeente Beuningen	Aandachtspunten Bestaand milieueffectonderzoek: Als Beuningen hebben we onze eigen plannen voor wind en zon opgenomen in de RES 1.0. Voor het windpark is in onze gemeente al een plan- en projectMER doorlopen. Die documenten bieden goed en uitgebreid inzicht op lokaal niveau. Documenten die wat ons betreft direct meegenomen kunnen worden in de regionale planMER. In de concept-NRD is te lezen dat rekening wordt gehouden met bestaande milieueffectonderzoeken. We gaan er dan ook vanuit dat, in het kader van nut en efficiëntie, onze bestaande informatie uit plan- en projectMER opgenomen gaat worden in het regionale planMER.	In het NRD is inderdaad benoemd dat rekening wordt gehouden met bestaande milieueffectonderzoeken. Hierbij geldt dat dit milieueffectonderzoek wordt opgesteld op regionaal niveau en dit regionale niveau integraal wil benaderen. Waar mogelijk en zinvol zal uit bestaande studies worden geput, met name als dit kritische informatie biedt over gebieden.
Beuningen	Gemeente Beuningen	Geschied, ongeschied en geschied te maken: In het NRD worden verschillende alternatieven beschreven die allen inzicht geven op hun eigen thema. Deze geven allen per thema op hun manier inzicht in de milieueffecten. Voor alle alternatieven is uiteen gezet wat geschied, ongeschied of mogelijk geschied is in hoofdstuk 4. Voor het alternatief Landschap is dat echter niet eenduidig. Er worden principes gebruikt maar onduidelijk is hoe zich dat vertaalt naar geschied, ongeschied of mogelijk geschied.	We onderschrijven dat het alternatief landschap binnen dit NRD nog erg basaal en op hoofdlijnen staat beschreven. We nemen uw advies ter harte en stellen voor om dit alternatief in het milieueffectonderzoek verder uit te werken tot een niveau vergelijkbaar met de overige alternatieven.
Beuningen	Gemeente Beuningen	Verhouding zon en wind: Als reactie op het concept-Bod gaven we u aan dat de verhouding zon-wind meer aandacht verdient. In de RES 1.0 is deze zorg benoemd en erkent dat deze verhouding minder scheef moet worden. Niet alleen vanwege de enorme maatschappelijke kosten maar zeker ook vanwege het netwerk. Wat ons betreft is het daarom zeer goed om als alternatief het Energiesysteem te gebruiken met als uitgangspunt de kosten en de netwerkcapaciteit.	Het verbeteren van de verhouding tussen de opwekking van zonne- en windenergie is een van de aanleidingen om dit milieueffectonderzoek uit te voeren. Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Beuningen	Gemeente Beuningen	Warmte: Het is goed dat ook warmte een onderdeel vormt van het concept-NRD en het planMER. Zoals het concept-NRD ook beschrijft bestaat er nog veel leemte op dit onderdeel. Het onderzoek in het planMER hiervoor kan helpen die leemte te dicht en moet ingezet worden om de RES 2.0 op dit onderdeel verder te brengen. De afspraak zoals deze is gemaakt in de RES 1.0 om in samenspraak tot een juiste verdeling te komen is belangrijk maar moet niet leiden tot vertraging van (lokale) processen die al lopen.	Dank voor uw uiteenzetting.
Beuningen	Gemeente Beuningen	Inbreng Beuningen: Vanuit Beuningen hebben we onze lokale plannen voor zon en wind ingebracht in de RES 1.0. We leveren hiermee een mooie en substantiële bijdrage aan de RES en wat ons betreft blijft het hierbij. Zoals we eerder hebben aangegeven op het concept Bod, verwachten wij dat andere gemeenten nu ook hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Een evenredige verdeling van de opgave en ruimtelijke druk vinden wij belangrijk en een extra opgave voor Beuningen is niet aan de orde. Ook als gebieden bijvoorbeeld door wetgeving zoals de Wespandief uitgesloten worden.	Dank voor het uiteenzetten van uw positie.
Beuningen	Gemeente Beuningen	Urgentie is hoog: De inzageperiode voor de concept-NRD is een belangrijke stap om te komen tot verdere planvorming. De urgentie om deze plannen te realiseren is groot in het licht van het klimaat en zeker ook vanwege de oorlog in Oekraïne. We roepen daarom ook op om het planMER geen vertragend effect te laten hebben op lopende of opstartende projecten. Als nieuwe projecten zich aandienen moet daar wat ons betreft het gesprek over aangegaan worden. Als dat nodig is, ook in regioverband.	Dank voor uw betoog. We onderschrijven dat het milieueffectonderzoek geen vertragend effect hoeft te hebben op lopende of opstartende projecten.
Beuningen	Gemeente Beuningen	Tot slot: We waarderen de voortgang die is geboekt en begrijpen de waarde en het belang voor het opstellen van het planMER. We zijn ook zeer benieuwd naar de resultaten die het planMER oplevert. Met de uitkomsten daarvan gaan we ervan uit dat ook andere gemeenten de handschoen gaan oppakken om duurzame opwek te realiseren. We hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid en alleen dan kan de ambitie die in de RES 1.0 is afgesproken gehaald worden.	Dank voor het uiteenzetten van uw positie.
Doesburg			
Duiven	Gemeente Duiven	In verband met de actualisatie van de Regionale Energie Strategie (RES) 1.0 van de Groene Metropoolregio (GMR) in een RES 2.0 wordt eerst een milieueffectrapportage (MER) gemaakt. Hiervoor wordt de wettelijk voorgeschreven procedure gevolgd. De raad van de gemeente Duiven heeft kennis genomen van de gepubliceerde concept-Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). De raad heeft op 6 december 2022 besloten hierop een zienswijze in te dienen. Deze luidt: ‘houdt rekening met het gevoerde intensieve participatieproces voorafgaande de RES 1.0 en de onderzoeken die daarvoor bijvoorbeeld al zijn uitgevoerd op lokaal niveau in Westervoort en Duiven’. Graag zien wij in de definitieve NRD terug hoe u met onze zienswijze rekening zal houden. Voor nadere toelichting kunt u zich wenden tot de genoemde contactpersoon, de heer <naam medewerker>.	Dank voor uw zienswijze. Van uw participatieproces voorafgaand aan de RES 1.0 en de documenten die dat heeft opgeleverd is kennis genomen. Het leidt niet tot wijzigingen in het voorgenomen milieueffectonderzoek, maar is waarde in het vervolgproces richting herijking van de RES.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	Graag willen wij onze zienswijze indienen op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NDR) Fase 1.	Dank voor uw zienswijze.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	In de notitie lezen wij het volgende: Zonnevelden Voor zonnevelden zijn voorwaarden van toepassing (met uitzondering van artikel 2.42 en 2.62). In aanvulling hierop zijn in paragraaf 2.7.4 de ‘Instructieregels zonnevelden in het buitengebied’ opgenomen. Artikel 2.65a (gebieden of locaties voor zonnevelden) stelt het volgende: c. de gevolgen voor de ruimtelijke kwaliteit van gebieden of locaties waar zonnevelden mogelijk zijn en de wijze waarop deze kwaliteit behouden of blijvend versterkt kan worden; d. de samenhang met het omringende landschap; Voor het opwekken, opslaan en transporteren van duurzame energie is ruimte nodig; veel ruimte. Windturbines, zonnevelden, warmtecentrales, mest - vergisters, waterkrachtcentrales moeten een plek krijgen in het Gelderse landschap, wil de provincie haar ambitie halen. Dit raakt de leefomgeving van alle Gelderlanders en kan conflicteren met andere Gelderse kwaliteiten – zoals de natuur, het rivierenlandschap met de uiterwaarden en het erfgoed. In paragraaf 2.7.1 zijn de ‘Instructieregels windturbines’ opgenomen. Artikel 2.62 stelt dat een bestemmingsplan dat de oprichting van een windturbine of windturbinepark mogelijk maakt, aandacht besteedt aan: 1 de ruimtelijke kenmerken van het landschap; 2 de maat, schaal en inrichting in het landschap; 3 de visuele interferentie met een nabijgelegen windturbine of windturbines; 4 de cultuurhistorische achtergrond en waarden van het landschap; 5 de beleving van de windturbine of het windturbinepark in het landschap. Daarnaast stelt artikel 2.63 dat windturbines niet geplaatst mogen worden in rustgebieden voor winterganzen, de weidevogelgebieden en delen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Voor weidevogelgebieden geldt op basis van artikel 2.51a dat een nieuw bestemmingsplan in ieder geval windturbines niet toe staat. Het bestemmingsplan bepaalt in welke mate de bij aanleg en gebruik van een zonneveld gerealiseerde versterking van de ruimtelijke kwaliteit na verwijdering van het zonneveld in stand wordt gehouden. Het planMER maakt onderscheid tussen 2 type harde belemmeringen: 1 fysieke objecten: dit zijn bijvoorbeeld gebouwen en infrastructuur (wegen, spoorwegen, buisleidingen, bestaande windturbines). Het is hier fysiek niet mogelijk om een zonneveld, windturbines, warmtebron of energie-infrastructuur te realiseren; 2 beperkingen vanuit wet- en regelgeving: dit legt beperkingen op vanuit onder andere geluid, veiligheid, waterkwaliteit en waterveiligheid. Voor de beoordeling van de mate van geschiktheid in het kader van het energiesysteem is onderscheid gemaakt in de volgende categorieën: - ongeschikt: gebieden waar realisatie van een gecombineerd wind- en zonneveld juridisch niet haalbaar wordt geacht in het kader van de wet- en regelgeving (harde belemmeringen) en/of waar een afstand van meer dan 10 km geldt tot de genoemde onderstations; - mogelijk geschikt: gebieden waar de realisatie van een gecombineerd wind- en zonneveld op een afstand van 5 tot 10 km rond de hierboven genoemde onderstations mogelijk is; - geschikt: gebieden waar de realisatie van een gecombineerd wind- en zonneveld binnen 5 km rond de hierboven benoemde onderstations mogelijk is.	Dank voor uw uiteenzetting.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	Zienswijze van de St. Milieuvrienden Duiven:	In de Omgevingsverordening zijn dit de instructieregels voor windenergie. Ze gelden niet voor zonnevelden.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	1. De instructieregels voor windturbines (artikel 2.62 en 2.63) moeten ook gelden voor zonnevelden of een combinatie met windturbines.	
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	2. Wij vragen u rekening te houden met de afspraken die zijn gemaakt tussen Rijk, Provincie, de Nederlandse WindEnergie Associatie (NMEA), TenneT en Vogelbescherming Nederland, Zoogdiervereniging en de Natuur en Milieufederaties. Zij hebben dit vastgelegd in NIEWHOL. Natuurinclusieve Energietransitie voor wind en hoogspanning op land.	In het onderzoek wordt rekening gehouden met ecologische effecten. In het vervolgproces voor herijking van de RES zal expliciet rekening met NIEWHOL worden gehouden. Voor dit milieueffectonderzoek leidt dit niet tot wijzigingen in de onderzoeksaanpak.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	3. Meenemen wat de gevolgen zijn voor de bodem en het grondwater ter hoogte van de te plaatsen zonnevelden.	De effecten worden op regionaal niveau (algemene ingreep-effect relatie) beschouwd. Dit is niet onderscheidend voor een locatiekeuze, want een effect treedt overal in min of meer gelijke mate op.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	4. Meenemen wat de gevolgen zijn voor de bodem en het grondwater in de naaste omgeving van de te plaatsen zonnevelden.	De effecten worden op regionaal niveau (algemene ingreep-effect relatie) beschouwd. Dit is niet onderscheidend voor een locatiekeuze, want een effect treedt overal in min of meer gelijke mate op.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	5. Meenemen wat de gevolgen zijn voor de vegetatie ter hoogte van een zonneveld.	De effecten worden op regionaal niveau (algemene ingreep-effect relatie) beschouwd. Dit is niet onderscheidend voor een locatiekeuze, want een effect treedt overal in min of meer gelijke mate op.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	6. Meenemen wat de gevolgen zijn voor de fauna in een weidevogelgebied op en rond een zonneveld.	In het milieueffectonderzoek worden de ecologische effecten beschouwd. Hierbij wordt rekening gehouden met weidevogelgebieden die zijn vastgelegd in de provinciale omgevingsverordening.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	7. Meenemen wat de toegevoegde waarde is bij het omgrenzen van een zonneveld met een haag of een singel.	In het milieueffectonderzoek wordt niet ingegaan op de specifieke effecten. Wel worden algemene aanbevelingen t.a.v. inpassing gedaan.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	8. Meenemen wat de gevolgen zijn als gevolg van ingrepen in bodem- en grondwaterhuishouding in de nabij gelegen omgeving zoals ontzandingen, plaggen, grondwaterwinning, aanleg van watergangen.	De effecten worden op regionaal niveau (algemene ingreep-effect relatie) beschouwd. Dit is niet onderscheidend voor een locatiekeuze, want een effect treedt overal in min of meer gelijke mate op.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	9. Meenemen wat de ruimtelijke kwaliteit van het gebied is na verwijdering van een zonneveld.	Dit wordt niet meegenomen in het milieueffectonderzoek. Het milieueffectonderzoek geeft antwoord op de vraag welke gebieden mogelijk geschikt zijn voor zonnevelden.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	10. Op de kaartjes 4.8; 4.11; en 4.15 lijkt het erop dat Duiven ongeschikt is voor wind en/of zon en een gecombineerd systeem zon en wind. De kaartjes in het digitale rapport zijn niet goed te interpreteren en de vraag is of dit de juiste conclusie is.	Op basis van de harde en zachte belemmeringen zijn de kaarten vormgegeven. Dit milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied en heeft als doel om geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden te identificeren voor de opwek van tenminste 1,62 TWh duurzame elektriciteitsopwek en warmte. De kaarten en de resolutie van de kaarten lenen zich voor dat doel. Het identificeren van specifieke locaties is in dit onderzoek niet aan de orde. Wel wordt bekeken of in het PlanMER hogere resolutie kaartmateriaal kan worden opgenomen om aan uw wens tegemoet te komen.
Duiven	Stichting Milieuvrienden Duiven	Wij zouden graag van de gelegenheid gebruik willen maken om op een later tijdstip verdere aanvullingen door te geven en onze standpunten mondeling toe te lichten.	Dank voor uw zienswijze. U kunt deze aanvullen tot twee weken na de deadline voor zienswijzen van 23 december, dus tot 6 januari. Voor een mondelinge toelichting kunt u contact opnemen met uw gemeente. In dit geval de gemeente Duiven.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Duiven	Eneco	Bij Eneco zijn we intrinsiek gemotiveerd om in 2035 klimaatneutraal te zijn, samen met onze klanten. Deze ambities hebben we omschreven in ons One Planet Plan1. Dit plan bevat meetbare doelstellingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, circulariteit en de maatschappij. Allereerst complimenteren we de provincie Gelderland, betrokken instanties en inwoners voor de energie en passie die zij in regionale energiestrategieën (RES) hebben gestoken. Met belangstelling hebben wij kennis genomen van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau ten behoeve van de planMER RES Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen. Niettemin maken we ons zorgen of met het voorgestelde omgevingsbeleid de RES-doelstellingen van 2030 behaald. Graag maakt Eneco Wind B.V. gebruik van de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Wij willen in uw gemeente graag een duurzaam energieproject ontwikkelen. Eneco ontwikkelt Energiepark A12 samen met de grondeigenaren. 1 Klimaat (eneco.nl)	Dank voor uw zienswijze en uiteenzetting.
Duiven	Eneco	Verzoek: Als initiatiefnemers willen we u vragen een extra verkenninggebied mee te nemen in de planMER om zodanig een goede regionale afweging te kunnen maken om de (regionale) ambities om het vlak van duurzaamheid te behalen.	Het milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied, het gebied dat u aangeeft is daarmee al opgenomen in de scope van het onderzoek.
Duiven	Eneco	Energiepark A12 Het initiatief “Energiepark A12” is een lokaal initiatief. Het is gestart toen in 2016 een lokaal rentmeesters kantoor Eneco benaderde. Uit de door Eneco uitgevoerde planologische QuickScan kwam naar voren dat het gebied zich leent voor de realisatie van 3-5 windturbines en zonne-energie. In 2017 zijn de groep grondeigenaren en Eneco een samenwerking aangegaan. In figuur 1 is het plangebied van Energiepark A12 weergegeven. <Figuur 1 - Plangebied> Waarom locatie Energiepark A12 geschikt is als aanvullend verkenninggebied - kent aansluiting met de A12 en doortrekking van de A15 - ligt in het verlengde van bedrijventerrein Innofase - de combinatie van wind en zon is mogelijk - te samen met de huidige vergunde windturbines en het potentieel zonne-energie maakt een energielandschap mogelijk - benut de schaarse ruimte voor Wind in regio Arnhem-Nijmegen In de huidige Omgevingsvisie van de Provincie is een deel van de locatie uitgesloten. De oorzaak hiervan is dat het gebied is aangewezen als “rustgebied voor winterganzen” in onderling overleg met de grondeigenaren en gebruikers is hier echter van af te wijken. Onze verwachting is dat binnen het plangebied hierover afspraken zijn te maken. Coalitie akkoord In het huidige coalitie akkoord worden drie belangrijke opgaven aangehaald, waaronder duurzaamheid. Als de te nemen acties verwoord het college o.a. het volgende; - Blijven (ook regionaal) inzetten op clustering van energieopwekking door zon en wind in het zoekgebied Innofase/Centerpoort-Noord. Energiepark A12 kan een goede bijdrage leveren aan de pijler Duurzaamheid, daarnaast ligt de locatie direct aan het cluster van Innofase. De opgewekte energie biedt daarnaast mogelijkheden om het bedrijfsleven in dit gebied (verder) te verduurzamen. RES In RES 1.0 zijn de zoekgebieden voor de realisatie van windturbines en zonnevelden vastgesteld. In de NRD zijn aanvullende verkenninggebieden voor windturbines vastgelegd, om zo meer mogelijkheden voor windenergie in beeld te brengen. Deze gebieden tellen niet mee in het bod van 1,62 TWh van de RES 1.0. Deze wil de regio in het RES 2.0-proces nader onderzoeken. Bij dezen willen we u verzoeken ook de locatie Energiepark A12 als verkenninggebied voor RES 2.0 mee te nemen. De locatie was eerder wel opgenomen als mogelijk alternatief, zie hieronder in figuur 2, zoekgebied D. <Figuur 2 Concept RES 1.0>	Dank voor uw uiteenzetting. In het NRD wordt voorgesteld om rustgebieden voor winterganzen als zachte belemmering op te nemen. Dat lijkt in lijn te zijn met uw voorstel. Het is niet zo dat de NRD aanvullende verkenninggebieden voor windturbines vaststelt. De NRD (en ook het milieueffectonderzoek zelf) zijn geen beleidsdocumenten, maar enkel onderzoeksdocumenten. Er wordt dus niets vastgesteld, er wordt enkel antwoord gegeven op de hoofdvraag van het onderzoek. Het gebied dat u noemt is reeds onderdeel van de scope van het onderzoek.
Duiven	Eneco	We hopen met dit verzoek een bijdrage te kunnen leveren aan de opwek van duurzame energie in de regio. Zodat u uiteindelijk uw RES-doelstellingen voor 2030 kunt behalen. Mocht u naar aanleiding van bovenstaande nog vragen hebben kunt u contact opnemen met <contactgegevens werknemer>. Hartelijk dank voor het meenemen van onze overwegingen.	Dank voor uw zienswijze.
Druuten	Gemeente Druuten	De Groene Metropoolregio coordineert het proces Milieueffectrapportage voor de Regionale Energiestrategie; waarvoor de 16 deelnemende gemeenten én de provincie bevoegd gezag zijn. De eerste stap in het proces is het vaststellen van een concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau door alle colleges. U heeft ons gevraagd hierover onze zienswijze kenbaar te maken uiterlijk 23 december 2022. Met deze brief voldoen wij aan dit verzoek. Op 15 december heeft onze gemeenteraad ingestemd met onderstaande zienswijze.	Dank voor uw zienswijze.
Druuten	Gemeente Druuten	ZIENSWIJZE CONCEPT NOTITIE REIKWIJDTE EN DETAILNIVEAU PLAN-MER RES Ons klimaat verandert drastisch en ook in Druuten moeten we nu ingrijpen. Niet pas in 2040 willen we dat onze gemeente energieneutraal is, maar zoveel eerder als dat kan. Daarom zetten we vol in op het opwekken van zonne-energie, maar niet op windmolens de komende vier jaar. Als Druuten hebben we een bijdrage gedaan in het bod RES 1.0 van 50 ha zonneparken. Bij een nieuwe RES pakt Druuten in gezamenlijkheid met de 15 gemeenten in de regio daar haar aandeel in. Het plan-MER traject van de Regionale energiestrategie, waarvan nu het resultaat van de eerste stap voorligt - de concept NRD - is voor ons een belangrijk proces. Dit zal ons en de regio helpen om objectieve informatie te verkrijgen over de effecten van energieopwekking op de leefomgeving, de natuur, het landschap en het energiesysteem. Die informatie geeft ons de mogelijkheid om alle belangen op een goede manier af te wegen en op basis daarvan keuzes te maken die in de Regionale energiestrategie 2.0. zullen worden vastgelegd en in de regionale Verstedelijkingsstrategie worden afgewogen. Wij onderschrijven de noodzaak, het doel, de scope, de kaders, de onderzoeksaanpak, de uitgangspunten, het detailniveau, de te onderzoeken alternatieven, het beoordelingskader en de participatie-aanpak die in de concept-NRD zijn beschreven. We geven u daarnaast de volgende aandachtspunten mee voor de concept-NRD en het vervolgproces.	Dank voor uw uiteenzetting.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Druten	Gemeente Druten	Aandachtspunten Geen zoekgebied rond N322 Zoals al eerder vermeld zet Druten vol in op zonne-energie en niet op windmolens. We zien nadrukkelijk geen verkenninggebied voor windenergie langs de N322 op grondgebied van de gemeente Druten. Geschied, ongeschied en geschikt te maken In het concept-NRD worden verschillende alternatieven beschreven die inzicht geven op hun eigen thema in de milieueffecten. Voor alle alternatieven is uiteen gezet wat geschikt, ongeschikt of mogelijk geschikt is in hoofdstuk 4. Voor het alternatief Landschap is dat echter niet eenduidig. Er worden principes gebruikt maar onduidelijk is hoe zich dat vertaalt naar geschikt, ongeschikt of mogelijk geschikt. Warmte Wij stellen het op prijs dat warmte een onderdeel vormt van het concept-NRD en het planMER. Zoals het concept-NRD beschrijft bestaat er nog veel leemte op dit onderdeel. Het onderzoek hiernaar in het planMER kan helpen die leemte te dichten en moet ingezet worden om de RES 2.0 op dit onderdeel verder te brengen. De afspraak zoals deze is gemaakt in de RES 1.0 om in samenspraak tot een juiste verdeling te komen is belangrijk maar moet niet leiden tot vertraging van (lokale) processen die al lopen.	In de RES 1.0 zijn zoekgebieden vastgesteld. Daarnaast zijn in de RES 1.0 verkenninggebieden voor wind ingetekend. Deze verkenninggebieden zijn niet door alle gemeenten vastgesteld. Dit milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied. De keuze voor additionele zoekgebieden voor wind (of zon) vindt in het vervolgproces plaats. Afbeelding 4.13 Model 3 geeft een eerste indicatie van het alternatief landschap. Dit alternatief wordt nader uitgewerkt in het milieueffectonderzoek, in lijn met de overige alternatieven. Dank voor uw uiteenzetting op het thema warmte. Het milieueffectonderzoek is ondersteunend aan lopende processen. Voor de uitvoering van de RES 1.0 afspraken en lokale warmtetransitievisies hoeft niet op het milieueffectonderzoek te worden gewacht. Het milieueffectonderzoek werkt daardoor niet vertragend.
Druten	Gemeente Druten	Wij vertrouwen erop met deze zienswijze bij te dragen aan een zorgvuldig MER-proces.	Dank voor uw zienswijze.
Heumen	Eneco	Bij Eneco zijn we intrinsiek gemotiveerd om in 2035 klimaatneutraal te zijn, samen met onze klanten. Deze ambities hebben we omschreven in ons One Planet Plan1. Dit plan bevat meetbare doelstellingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, circulariteit en de maatschappij. Allereerst complimenteren we de provincie Gelderland, betrokken instanties en inwoners voor de energie en passie die zij in regionale energiestrategieën (RES) hebben gestoken. Met belangstelling hebben wij kennis genomen van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau ten behoeve van de planMER RES Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen. Niettemin maken we ons zorgen of met het voorgestelde omgevingsbeleid de RES-doelstellingen van 2030 behaald. Graag maakt Eneco Wind B.V. gebruik van de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Wij willen in uw gemeente graag een duurzaam energieproject ontwikkelen. 1 Klimaat (eneco.nl)	Dank voor uw zienswijze.
Heumen	Eneco	Verzoek: Als initiatiefnemers willen we u vragen een extra verkenninggebied mee te nemen in de planMER om zodanig een goede regionale afweging te kunnen maken om de	Het milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied, het gebied dat u aangeeft is daarmee al opgenomen in de scope van het onderzoek.
Heumen	Eneco	Windpark Heumen Het initiatief is tot stand gekomen in samenspraak met een aantal lokale agrariërs in het gebied langs de Maas. Onder deze agrariërs bestaat de wens om hun bedrijven te verduurzamen en een bijdrage te leveren aan de duurzame energieambities van provincie en gemeente. Na de uitgevoerde planologische QuickScan kwam naar voren dat het gebied zich leent voor de realisatie van 3-5 windturbines en ruimte biedt voor de realisatie van zonne-energie. Vervolgens is overleg gevoerd met de overige grondeigenaren en sinds 2016 heeft Eneco een samenwerking met een groep grondeigenaren. Coalitie akkoord uitzoeken RES In RES 1.0 zijn de zoekgebieden voor de realisatie van windturbines en zonnevelden vastgesteld. In de NRD zijn er nog enkele aanvullende verkenninggebieden voor windturbines vastgelegd, om zo meer mogelijkheden voor windenergie in beeld te brengen. Deze gebieden tellen niet mee in het bod van 1,62 TWh van de RES 1.0, maar wil de regio in het RES 2.0 proces nader onderzoeken. Bij dezen willen we u verzoeken ook onderhavige locatie (figuur 1) als verkenninggebied voor RES 2.0 mee te nemen. De locatie is eerder besproken als mogelijk alternatief binnen gemeentelijk beleid, zie hieronder in figuur 2. <Figuur 1 Zoekgebied Heumen> <Figuur 2verzamelingskaart inbreng dialoogsessies> In de Ruimtelijke Visie Duurzame Energie (17-4-2019) is de locatie in de uiterwaarden tussen Nederasselt en Overasselt afgevalen. Er waren zowel voor- als tegenstanders van deze locatie voor windenergie. Volgens de visie vraagt het beleid van Rijkswaterstaat echter wel om een motivering dat windmolens in de uiterwaarden geen belemmering vormen voor de doorstroming, of dat dit wordt gecompenseerd. Verder is gesteld dat daardoor op voorhand onduidelijk of windenergie hier realistisch is. Daarnaast is het Kroonwerk Coehoorn in dit gebied gelegen. De cultuurhistorische waarde hiervan wordt door de gemeente onderschreven. Op voorhand is onduidelijk of deze kwaliteit in overeenstemming is te brengen met de ontwikkeling van windturbines. Als initiatiefnemers zijn wij bereid om te onderzoeken wat de mogelijke impact is op de doorstroming en op welke wijze die kan worden gecompenseerd. Wij zien hier zeker kansen liggen. Ook zijn wij ons bewust van de aanwezigheid van het Kroonwerk Coehoorn en zijn bereid om te onderzoeken op welke wijze een windpark landschappelijk zodanig kan worden ingepast dat de cultuurhistorische waarde niet wordt beperkt. Om die reden zou een verdere verkenning binnen RES 2.0 dan ook een goede basis kunnen vormen. Juist in de regio Arnhem-Nijmegen waar de planologische ruimte voor Windenergie schaars is lijkt het ons meer dan nodig om de beschikbare ruimte nader te onderzoeken.	Dank voor uw uiteenzetting. De NRD (en ook het milieueffectonderzoek zelf) zijn geen beleidsdocumenten, maar enkel onderzoeksdocumenten. Er wordt dus niets vastgesteld, er wordt dus niets antwoord gegeven op de hoofdvraag van het onderzoek. Het gebied dat u noemt is reeds onderdeel van de scope van het onderzoek.
Heumen	Eneco	Mocht u naar aanleiding van bovenstaande nog vragen hebben kunt u contact opnemen met <contactgegevens werknemer>. Hartelijk dank voor het meenemen van onze overwegingen.	Dank voor uw zienswijze
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	Inleiding: Wij danken u voor de mogelijkheid een zienswijze in te dienen op het document “Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau planMER RES Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen”. Wij zullen hier in het vervolg naar verwijzen a ls rapport of document. Als bewoners van het plangebied zijn wij een belangrijke belanghebben de in de plannen die opgesteld zijn door de RES Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen. Wij moeten erop kunnen vertrouwen dat de overheden in de RES hun menskracht en expertise in zetten om ook onze belangen te behartigen en tot een evenwichtige en navolgb arre (uitlegbare) afweging te komen van alle belangen. In dat kader hebben wij in onze zienswijze vooral aandacht besteed of in onze ogen alle aspecten voldoende meegenomen zijn en of de criteria die gehanteerd worden vold oende navolgbaar zijn in de gepresenteerde resultaten. Dit resulteert in een aantal zienswijzen ten aanzien van “gezondheid”, “overige aspecten” en “navolgbaarheid”.	Dank voor uw zienswijze.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	Gezondheid: Op pagina 51 van het document wordt uitgelegd waarom gezondheid niet beschouwd is als onderwerp. Hierin wordt onder andere gesteld “Met name voor geluidhinder is een verband aangetoond met gezondheidsklachten (onderzoek ‘Gezondheidseffecten van windturbinegeluid: een update’ van het RIVM uit 2020). Omdat de effecten op gezondheid m et name raken aan geluid, wordt h et aspect ‘gezondheid’ niet als apart criterium behandeld in het planMER” Ons inziens is het feit dat gezondheidseffecten met geluid samen hangen een constatering en geen afdoende m otivatie om gezondheid uit te sluiten van het onderzoek. Het is ju ist een belangrijk punt dat niet onbesproken mag blijven voor een transparante afweging van belangen. Er treden volgens het RIVM aantoonbare negatieve gezondheidseffecten op bij omwonenden ten gevolge van geluidshind er van windturbines . Ook of juist al s aan de ge luidsnorm wordt vold aan die in dit rapport gehanteerd wordt . Afhankelijk van het gebied (aantal omwonenden dat aan een bepaald geluidsniveau blootgesteld wordt) zullen de gezondheids effecten variëren . Deze gezondheidseffecten dienen vermeden te worden (zie zienswijze (1) verder) of genormeerd en gemodelleerd te worden (zie zienswijze (2) verder). In het aangehaalde RIVM document (https://www.rivm.nl/windenergie/windturbines-gezondheid/vragen-en-antwoorden-gezondheidseffecten-windturbines) wordt benoemd dat er een aantoonbaar verband is tussen ernstige hinder en gel uid van windturbines. Daarnaast wordt uitgelegd dat hinder een erkend schadelijk gezondheidseffect is: “Er is een duidelijk verband tussen het geluid van windturbines en hinder. In lijn met de WHO (World Health Organization) definitie van gezondheid beschouwen we hinder ook als een schadelijk gezondheidseffect.” Daarnaast wordt uitgelegd dat er bij de in dit rapport (vooral) gehanteerde norm van 47 dB Lden een significant percentage omwonenden <i>ernstige</i> hinder ervaart: “Op basis van de blootstelling-respons relatie uit 2008 (Janssen et. al., 2008) weten we dat bij een etmaal norm van 47 dB (decibel)Lden (Level day-evening-night) ongeveer 8 á 9% van de bewoners in huis ernstige hinder ondervinden, buitenhuis is dit percentage hoger.” In de RIVM factsheet windturbines (https://www.rivm.nl/sites/default/files/2021-08/Factsheet-windturbines.pdf) wordt benoemd dat hinder o p lange termijn tot (andere) gezondheidsklachten kan leiden: “Chronische hinder kan ook omschreven worden als stressor, die op lange termijn tot gezondheidsklachten kan leiden. We spreken dan van een indirect gezondheidseffect, omdat er geen direct verband is met het geluidniveau.” In dat document wordt ook een verband gelegd tussen het geluidsniveau Lden en de ervaren ernstige hinder: <grafiek 'Ernstige hinder door geluid van windturbines'> Een andere bron is onderzoek van Zembla https://www.bnnvara.nl/zembla/artikelen/geluidsoverlast-door-windmolens-dit-is-wat-zembla-erover-ontdekte-waarin-een-onderzoeks-apport-van-de-inspectie-vrom-wordt-aangehaald-en-een-uitspraak-van-jan-de-laet-leids-universitair-medisch-centrum-in-de-2e-kamer. De inspectie schrijft dat de 47dB Lden norm de burger onvoldoende beschermt en dat de norm niet handhaafbaar is: “De inspecteurs van VR OM schrijven dat de regeling burgers ‘onvoldoende’ beschermt tegen ‘geluidsoverlast’ en waarschuwen voor ‘slaapverstoring door piekbelasting’. ‘Overtredingen’ op de geluidsnormen kunnen v olgens de inspecteurs ‘straffeloos’ worden begaan. Volgens het rapport is de geluidsnorm in de praktijk niet handhaafbaar. Dit is omdat pas aan het eind van het jaar duidelijk is of de molens gemiddeld te veel lawaai hebben gemaakt.” Jan de Laat pleit in de 2e kamer voor een limiet van 35dB Lden: “Wat is er bekend over de gezondheidsschade die overlast door windmolenlawaai kan veroorzaken? Een gezaghebbende wetenschapper in Nederland op dit gebied is Jan de Laat, verbonden aan het Leids Universitair Medis ch Centrum (LUMC). Eerder dit jaar trad hij op als expert in de Tweede Kamer, daar zei De Laat er het volgende over: “De gezondheidsklachten betreffen vooral slaapstoornissen, maar ook duizeligheid, misselijkheid en hoofdpijn. “Vervolgens komen ook andere zaken aan de orde, zoals concentratieverlies, ten gevolge van die slaapstoornissen, maar ook hoge bloeddruk, hartslag, problemen, bronchitis, rusteloosheid, angst en soms ook depressie.” De Laat pleit voor een geluidslimiet van windmolens van maximaal 35 decibel. Dat is fors lager dan de huidige norm van 47 decibel.” Uit het eerder aangehaalde verband tussen geluid en ernstige hinder is ook duidelijk dat er bij 35dB Lden veel minder ernstige hinder optreedt. Op basis van bovenstaande hebben wij de volgende bezwaren tegen de gehanteerde normen in het rapport: – bij de gehanteerde normen van 47 dB Lden en 45 dB Lden treden vrijwel zeker gezondheidsklachten op bij omwonenden. Dit is een belangrijk aspect dat benoemd moet worden zodat gezondheidseffecten door de plaatsing van windturbines meegenomen kunnen worden door de beleidsmakers die dit rapport gebruiken voor verdere stappen. – Bij de gevonden zoekgebieden wordt het gezondheidseffect niet gekwantificeerd; er zullen gebieden zijn waarbij relatief weinig huiz en aan de maximale norm worden blootgesteld en er dus relatief weinig ernstige hinder zal optreden als daar windturbines geplaatst worden. Daarnaast zullen er ook gebieden zijn waar veel hui zen worden blootgesteld aan geluid boven 35dB Lden en er dus erg veel ernstige hinder zal optreden als daar windturbines geplaatst worden. Het is belangrijk dat bij de evaluatie van de zoekgebieden in dit rapport onderscheid wordt gemaakt ten aanzien van te verwachten e rnstige hinder bij plaatsing van wind turbines in die gebieden. – er is zeer grote twijfel over de handhaafbaarheid van de gehanteerde norm.	Dank voor uw uitgebreide uiteenzetting. We stellen vast dat er veel vragen leven over de gezondheidseffecten van windturbines en windturbinegeluid. Op dit moment loopt er vanuit Rijkswege een onderzoek naar windturbinenormen. Dat betekent ook dat de windturbinenormen zoals die zijn beschreven in de Activiteitenregeling en het Activiteitenbesluit momenteel buiten werking zijn. Voor windprojecten geldt dan ook dat op lokaal niveau eigen normen dienen te worden onderzocht en onderbouwd. Dit milieueffectonderzoek onderzoekt de geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden voor de ontwikkeling van duurzame elektriciteit en warmte op regioniveau. Als samenwerking van lokale- en regionale overheden vinden we het niet onze taak om nieuwe normen te introduceren waarvoor een wettelijke basis ontbreekt. Een grondig onderzoek naar passende windturbinenormen vindt bovendien plaats op nationaal niveau. We wijzen er graag op dat dit NRD en deze onderzoeksaanpak mede tot stand is gekomen via een drietal omgevingsdialogen, waarbij ook de GGD Zuid en de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) aanwezig waren. Een passende beoordeling op projectniveau volgt voor windprojecten bovendien in een passende m.e.r.-beoordeling of ProjectMER. Wel hebben we de vraag hoe om te gaan met windturbinenormen in dit onderzoek expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r.. Op basis daarvan stellen we bij wijze van gevoeligheidsanalyse voor om in het alternatief Leefomgeving op een strengere contour van 700 meter te toetsen.
--------	--	---	---

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	Dit leidt tot de volgende zienswijzen: (1) Wij zijn van mening dat in dit rapport een geluidsnorm moet worden gehanteerd van 35 dB Lden omdat bij deze norm de kans op gezondheidsklachten voldoende klein is. De handhaafbaarheid van de 35dB norm speelt dan minder een rol. Op basis van de huidige inzichten is het met deze norm ook redelijk dat gezondheid niet beschouwd wordt in dit rapport (2) Als u zienswijze (1) verworpt en bij de op dit moment gehanteerde geluidsnormen blijft dan zijn wij van mening a) Dat gezondheidsaspecten gemodelleerd en gekwantificeerd moeten worden in het rapport. Voor bijvoorbeeld de wespendifie wordt in het rapport inzichtelijk aangegeven welke mortaliteit ten gevolge van windmolens acceptabel is. Wij vragen u om op eenzelfde manier te kwantificeren en te normeren wat acceptabel is ten aanzien van ernstige hinder ten gevolge van de plaatsing van wind turbine parken, dus wat is een maximaal acceptabel aantal mensen per zoekgebied en voor het hele RES gebied dat ernstige hinder mag ondervinden ten gevolge van de plaatsing van windturbines . Wij vragen u dit toe te passen op de zoekgebieden zodat voor elk gebied dat in de huidige versie wordt benoemd als "geschikt voor wind (evt in combinatie met zon)" duidelijk wordt hoeveel ernstige hinder zal optreden bij omwonenden. Uiteraard kan dit ertoe leiden dat de huidige zoekgebieden meer gedifferentieerd worden, met andere woorden bepaalde delen van een huidig gebied zullen meer geschikt zijn wat gezondheid betreft dan ande re delen van een bestaand zoekgebied . Daarnaast moeten gebieden die de gestelde normen wat betreft gezondheid overschrijden uitgesloten worden . b) Dat er een maximale geluidsnorm wordt gehanteerd die niet overschreden mag worden en daarmee handhaafbaar is op het moment dat overlast optreedt. Ons voorstel is hier voor de normen over te nemen n die gelden voor geluid dat een warmtepomp mag maken op de egrfngs met de bureen (45dB overdag, 4 0 dB s nachts)nachts).	We stellen vast dat er veel vragen leven over de gezondheidseffecten van windturbines en windturbinegeluid. Op dit moment loopt er vanuit Rijkswege een onderzoek naar windturbinenormen. Dat betekent ook dat de windturbinenormen zoals die zijn beschreven in de Activiteitenregeling en het Activiteitenbesluit momenteel buiten werking zijn. Voor windprojecten geldt dan ook dat op lokaal niveau eigen normen dienen te worden onderzocht en onderbouwd. Dit milieueffectonderzoek onderzoekt de geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden voor de ontwikkeling van duurzame elektriciteit en warmte op regioniveau. Als samenwerking van lokale- en regionale overheden vinden we het niet onze taak om nieuwe normen te introduceren waarvoor een wettelijke basis ontbreekt. Een grondig onderzoek naar passende windturbinenormen vindt bovendien plaats op nationaal niveau. We wijzen er graag op dat dit NRD en deze onderzoeksaanpak mede tot stand is gekomen via een drietal omgevingsdialogen, waarbij ook de GGD Zuid en de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) aanwezig waren. Een passende beoordeling op projectniveau volgt voor windprojecten bovendien in een passende m.e.r.-beoordeling of ProjectMER. Wel hebben we de vraag hoe om te gaan met windturbinenormen in dit onderzoek expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r.. Op basis daarvan stellen we bij wijze van gevoeligheidsanalyse voor om in het alternatief Leefomgeving op een strengere contour van 700 meter te toetsen.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	Overige aspecten: Ten aanzien van overige aspecten dienen wij de volgende zienswijzen in: (1) Waterkracht is ten onrechte geen onderdeel van de planMer. Een waterkracht centrale in de Maas is vergelijkbaar is met een windturbine park en dat krijgt nu onvoldoende aandacht en levert daarmee geen evenwichtige aanpak van de lokale energieopwekking.	In de RES 1.0 is 0,04 TWh uit waterkracht voorzien. De ontwikkeling van waterkracht kent aanzienlijke milieueffecten. Tegelijkertijd zijn die milieueffecten zeer projectgebonden. Het detailniveau van het planMER leent zich niet voor een milieuanalyse van waterkracht. Deze milieuanalyse vindt plaats als zich een project voor waterkracht aandient (in een projectMER).
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(2) Er wordt voorbij gegaan aan de mogelijkheden die elke regio biedt. De Maas of Maas/Waal kanaal wordt niet genoemd als mogelijke bron voor grootschalige warmtenet oplossingen. Toch zijn hier hele wijken mee te verwarmen in het hele stroomgebied. Wij stellen voor dit mee te nemen als mogelijkheid om de RES doelen te halen.	U refereert hier aan de warmtetransitie. De RES doelen hebben enkel betrekking op de opwek van duurzame elektriciteit. De regio voor de warmtetransitie is belegd bij gemeenten. Wel is in het kader van de RES 1.0 een regionale structuur warmte opgesteld en op provinciaal niveau is per warmtebron de potentie in beeld gebracht via de Gelderse Warmteatlas: https://rhk.maps.arcgis.com/apps/MinimalGallery/index.html?appid=65f26148fc784f12b37ddc3e8fa0ad5a# Een grootschalige aquathermie-oplossing zoals u voorstelt zal binnen uw gemeente en ook binnen de regio en provincie met enthousiasme worden ontvangen.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(3) Er wordt te veel gedacht vanuit een centrale en daarmee kwetsbare energievoorziening. Indien energie plaatselijk gebruikt en gebufferd wordt is er geen noodzaak deze energie heen en weer te slepen in dikke kabels.	Dit onderwerp raakt aan de problemen rond netcongestie bij landelijke en regionale netbeheerders. Voorstel is om een gevoeligheidsanalyse op het energiesysteem in het planMER op te nemen, om de alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(4) De kaders welke opwekking waar plaats vindt komt op verkeerde gronden tot stand. De kosten en baten van een locatie worden niet afgewogen. Er wordt geen rekening gehouden met netaansluiting, het samenvoegen van technieken, de aanleg van leidingen, transportkosten etc . Dit levert een inefficiënte opwekking op.	Dit milieueffectonderzoek is een onderzoek naar milieuaspecten en milieueffecten. In de besluitvorming zullen ook andere aspecten worden meegewogen, zoals netinpassing en lokaal eigendom. Op projectniveau valt te verwachten dat een initiatiefnemer zal sturen op een efficiënt gebruik van grondstoffen, het samenvoegen van technieken en een gedegen kosten-baten analyse, waar dat het project zal helpen.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(5) Uiterwaarden n in het RES gebied dienen uitgesloten te worden als zoekgebied voor windturbine parken en / of zonneparken De kaartjes van de zoekgebieden dienen hierop aangepast te worden. Wij baseren ons voor het laatste punt op de recente kamerbrief (25 november 2022) van de minister en staatssecretaris van infrastructuur en waterstaat. Link naar de brief: https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-infrastructuur-en-waterstaat/documenten/kamerstukken/2022/11/25/water-en-bodem-sturend De volgende citaten uit de brief ondersteunen onze zienswijze: "We st aan in de uiterwaarden (die vallen onder de Beleidslijn grote rivieren) geen nieuwe bebouwing meer toe. Daarmee maken we onze rivieren klimaatrobuuster en voorkomen we toenemende schade. Partijen houden hier vanaf heden rekening mee. Er wordt onderzocht hoe de Beleidslijn grote rivieren (Bgr) wordt aangescherpt. Dit is niet van toepassing op ontwikkellocaties, waar met het Rijk reeds bestuurlijke beleids)afspraken over zijn gemaakt." en "Geen nieuwe bebouwing in het rivierbed De koers wordt om geen nieuwe bebouwing in de uiterwaarden meer toe te staan. Hiermee wordt voorkomen dat nieuwe activiteiten of objecten in het rivierbed de plannen voor toekomstbestendigere rivieren duurder of onmogelijk maken. Ook wordt verdere schade voorkomen bij hoge waterstan den of overstromingen. De Beleidslijn Grote Rivieren (BGR) wordt hiervoor in 2023 geëvalueerd en aangescherpt" Het laatste citaat maakt duidelijk dat dit over bebouwing en objecten gaat, en wij zien de overheden die samenwerken in de RES als partij en die hier vanaf heden rekening mee dient te houden.	Deze nieuwe informatie is inderdaad bekend geworden tijdens de zienswijzeperiode van deze Nottitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). De uitgangspunten in dit NRD zijn gebaseerd op de geldende wet- en regelgeving, kaders en beleid. De beleidslijn grote rivieren (Bgr) zit op dit moment nog in de beslissingsprocedure. Zo is het nog onduidelijk wat verstaan wordt onder bebouwing en of windturbines en zonnevelden hieronder vallen. Hier is de brief niet helder over. Op het moment dat de Bgr tijdig wordt aangepast, dan wordt de nieuwe informatie meegenomen in dit onderzoek. In een ander geval kan de nieuwe informatie een plek krijgen in passende m.e.r. procedus en ProjectMER'en op het moment dat zich een energieproject aandient.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	Navolgbaarheid: Wij zijn van mening dat er vele aspecten zijn waarop dit rapport onnavolgbaar is. Het is vaak niet duidelijk op basis van welke aspecten een gebied geselecteerd wordt en hoe de grenzen ervan bepaald zijn. Wij zijn bekend met het feit dat er software beschikbaar is om zoekgebieden te evalueren en gaan ervan uit dat die gebruikt is. Voor ons oordeel is het belangrijk dat ook voor ons als inwoners van het gebied navolgbaar is hoe selectie plaatsvindt. Dat zal leiden tot een beter begrip en meer duidelijkheid over de gemaakte afwegingen. Ons inziens is dit essentieel om het vertrouwen tussen burger en overheid in dit proces te bewaren. Onderstaande zijn wat dit betreft belangrijke suggesties voor verbetering die we hier als zienswijze presenteren: (1) Referentie molens - goed dat deze referentie molens in het rapport staan. Vul dit aan met een geluidscoutour van de referentie molens en een slagschaduw contour van de betreffende molens (van bovenaf gezien) zodat voor lezers duidelijk is wat de verwachte contouren zijn. Met name voor geluid is het ons duidelijk dat dit af kan hangen van de windrichting en sterkte maar dat laat nog steeds de mogelijkheid een gemiddelde" contour te tonen (ZW windkracht 4) en aan te geven hoe dit kan variëren	Voor geluid nemen we een dergelijke toelichting op in de milieueffectrapportage. Voor slagschaduw geldt dat dit niet wordt beoordeeld in het in dit milieueffectonderzoek. Op projectniveau is dat uiteraard wel het geval. Op regioniveau zijn de geluidscoutouren echter maatgevend.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(2) Slagschaduw - benoem de norm in plaats van te verwijzen naar het activiteiten besluit. Het RIVM noemt "De norm voor slagschaduw: De slagschaduw van een turbine mag niet meer dan 17 dagen per jaar gedurende meer dan 20 minuten per dag optreden." als norm uit het activiteitenbesluit	Voor slagschaduw geldt dat dit niet wordt beoordeeld in het in dit milieueffectonderzoek. Op projectniveau is dat uiteraard wel het geval. Op regioniveau zijn de geluidscoutouren echter maatgevend.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(3) Geluid - geef een verduidelijking van een typisch jaarprofiel van een gehanteerde Lden norm, dus hoeveel piekgeluid past binnen deze norm. Ons is duidelijk dat er vele profielen zijn die in de norm passen, het is belangrijk dat belanghebbenden bij dit rapport en beleidsmakers weten wat een norm in de praktijk inhoudt	In het milieueffectonderzoek wordt toegelicht hoe de geluidscoutouren worden berekend en welke aannames hierbij gelden. Het is belangrijk te benadrukken dat hierbij uitgegaan wordt van een jaargemiddelde norm, zoals deze in het Activiteitenbesluit van toepassing was. Het doel van het milieueffectonderzoek is om geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden in beeld te brengen voor de opwek van duurzame elektriciteit en warmte. Op projectniveau zal dit verder onderzocht moeten worden.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(4) Zonnevelden - geef ook aan wat de maximale hoogte is van zonnevelden die verondersteld wordt. Typische velden die gerealiseerd zijn zijn vaak een meter of maximaal 4-5 hoog en daarmee minder van belang voor horizon vervuiling.	Over de veronderstelde hoogte van zonnevelden wordt een toelichting opgenomen in het milieueffectonderzoek.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(5) Onleesbare plaatjes - bijvoorbeeld afbeelding 4.13 (model 3 landschap) is zelfs bij maximale vergroting nauwelijks leesbaar (legenda “aanpassing”?, “inpassing”?), de dikke rode strepen lijken bestaande snelwegen?	Afbeelding 4.13 Model 3 geeft een eerste indicatie van het alternatief landschap. Dit alternatief wordt nader uitgewerkt in het milieueffectonderzoek, in lijn met de overige alternatieven.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(6) Er worden gebieden ingekleurd, doch het aantal inwoners die in dit gebied buiten de norm en vallen wordt daarbij niet aangegeven.	Deze opmerking kunnen we moeilijk duiden. We verwachten dat deze betrekking heeft op de belemmeringenkaarten voor wind- en zonneenergie. Die belemmeringenkaarten zijn tot stand gekomen op basis van wet- en regelgeving.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(7) Er wordt in de overzichtskaartjes geen relatie gelegd tussen de capaciteit energievoorziening, kabels, zonnepanelen en windturbines, dit is wel voor de warmtevraag gebeurd in het rapport. Daar is vraag en aanbod in kaart gebracht. Bij elektriciteitsopwekking is niet inzichtelijk waar clustering noodzakelijk is en waar nieuwe leidingen moeten worden aangelegd. Dus vul dit ook in voor elektriciteit.	Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	(8) Er wordt binnen de grenzen van het RES gebied gekeken naar zoekgebieden . Hierbij is het onduidelijk of kansen en bedreigingen aan de andere kant van de RES grenzen zijn meegenomen. Veel van deze suggesties kunnen verwerkt worden in een Appendix, of een algemeen uitleg document voor de vele MER documenten die voor alle RES regio's gemaakt zullen worden	Er wordt beschouwd wat de effecten op de omliggende gebieden (buiten begrenzing RES) is. Hierbij wordt zoveel als redelijkerwijs mogelijk rekening gehouden met ontwikkelingen uit andere RES-regio's. Hierbij geldt echter wel dat de keuzes die er in andere regio's gemaakt zijn en/of worden gemaakt nog niet altijd eenduidig zijn.
Heumen	Dorpsraad Nederasselt Windkracht Heumen	Conclusie: Op basis van bovenstaande zijn wij van mening dat het rapport slecht navolgbaar is. Daarnaast vinden wij het essentieel dat gezondheidsaspecten in vervolg documenten worden meegenomen. We hebben ook een aantal beperkingen benoemd voor de zoekgebieden die niet in de huidige versie van het document meegenomen zijn. Wij vragen u dit op te nemen in volgende versies van dit document en vervolgdokument in dit proces.	Dank voor uw uiteenzetting.
Heumen	Baywa-r.e.	Molenaarswoning (p.25): "In deze NRD zijn de molenaarsgebieden nog niet meegenomen, in de planMER-fase zullen we onderzoeken hoe dit op regionale schaal toch meegenomen kan worden in de effectonderzoeken." Graag opnemen dat er een inventarisatie wordt gedaan van reeds gesloten molenaarsovereenkomsten, dit gaat om woningen behorende tot de sfeer van inrichting zijnde het windpark (Art. 1.1 lid 4 Wet Milieubeheer). Ontwikkelaars kunnen de molenaarsovereenkomsten aan de opsteller van het plan-mer verstrekken zodat deze meegenomen kunnen worden. Het verwerken van deze gegevens is cruciaal voor het goed beoordelen van de mogelijkheden van locaties.	In het milieueffectonderzoek stellen we voor om een gevoeligheidsanalyse te doen van de mogelijkheden voor molenaarswoningen. Dit brengt in beeld welke ruimte eventueel beschikbaar komt. Hierin wordt op regionale schaal onderzoek gedaan. Wij zijn niet voornemens individuele overeenkomsten mee te nemen in deze analyse, juist omdat het onderzoek zich op het regionale schaalniveau richt.
Heumen	Baywa-r.e.	Geluidshinder (P33 en P 34): Bij het beoordelen van de mogelijkheden voor windenergie wordt onderscheid gemaakt tussen grote en kleine referentieturbines, genaamd 'operationele windturbines' en 'innovatieve windturbines'. Daarbij wordt er in de belemmeringenkaarten windenergie in het NRD rekening gehouden met grotere afstanden voor de innovatieve turbines. De veronderstelling dat grotere turbines voor meer geluidsoverlast zorgen volgen wij niet. Uit onderstaande tabel van Bosch en van Rijn blijkt dat er een grote spreiding van bronsterktes en rotordiameters is. Ook is te zien dat bijvoorbeeld de Vestas V162 en de V126 gelijk scoren qua bronvermogen. Ons voorstel is om voor de 'innovatieve windturbines' dezelfde afstand tot woningen te hanteren dan voor de 'operationele windturbines'. <Figuur 1: Verhouding formaat rotor en brongeluid van beschikbare windturbintypes, op ashoogte van 120m. Bron: Bosch & van Rijn, 2022.> Naast het gegeven dat er geen direct verband bestaat tussen het formaat en de bronsterkte van een windturbine, zijn van het type 'operationele windturbines' significant meer windmolens nodig om dezelfde opwek per windpark te genereren. Een windpark met 'operationele windturbines' kan daardoor een grotere geluidsemissie hebben dan een windpark met een kleiner aantal 'innovatieve windturbines'. Op projectniveau biedt een ProjectMER de mogelijkheid verschillende opstellingsvarianten te beoordelen en geluidscontouren in kaart te brengen. Wij adviseren dat op voorhand geen verschil in afstand tot gevoelige objecten gehanteerd dient te worden voor operationele of innovatieve windturbines, dit dient in een later stadium in een projectMER op projectniveau te worden uitgewerkt.	In het milieueffectrapport wordt toegelicht welke uitgangspunten worden gehanteerd. Het gaat daarbij om het onderzoeken van een realistische bandbreedte qua mogelijkheden voor windenergie. Wij zijn van mening dat we hierin voldoende de 'grenzen' in de regio qua mogelijkheden verkennen. Een meer exacte invulling en berekeningen per type windturbine kunnen vervolgens op projectniveau worden onderzocht en uitgevoerd.
Heumen	Baywa-r.e.	Nieuwe zoekgebieden windenergie koppelen waar nodig aan zoekgebieden zon in RES 1.0 Het is zinvol om de nieuwe aanvullende zoeklocaties voor windenergie zoveel mogelijk rond bestaande zoeklocaties voor zon (RES 1.0) te zoeken. Zodoende kan hier cable pooling worden gefaciliteerd om zo optimaal mogelijk gebruik te maken van de aanwezige netcapaciteit. Per locatie kan inzichtelijk worden gemaakt of cable pooling (technisch, juridisch en economisch) mogelijk is. Daarnaast ontstaat er een energielandschap wat geconcentreerd is en andere gebieden open kunnen blijven. In bijvoorbeeld het verkenninggebied nabij Heumen, zijn alle voorbereidingen voor de optie tot cable pooling getroffen op de aansluiting van het in voorbereiding zijnde Zonnepark Teersche Sluispolder te Heumen. Wij adviseren tot inventariseren van beschikbaarheid aangevraagde en gerealiseerde netaansluitingen voor cable pooling met windenergie, en dit als criterium mee te wegen in de beoordeling van locaties.	Voorstel is om een gevoeligheidsanalyse te doen voor het energiesysteem, om de drie alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Heumen	Baywa-r.e.	Landschappelijke bundeling met meerdere elementen beter beoordelen Kijk bij het beoordelen naar herkenbare landschapselementen, zou een zwaarder gewicht kunnen worden toegekend indien er een binding bestaat met meer dan één element. Zoals een locatie die binding heeft met zowel bestaande kanalen als rijkswegen of hoogspanningstracés. Of bijvoorbeeld een binding met andere bronnen van duurzame energieproductie, zoals een zonnepark. Wij adviseren meervoudige binding met landschappelijke elementen een zwaarder (positieve) beoordeling te geven in vergelijking met locaties welke een enkelvoudige binding hebben.	We onderschrijven dat het alternatief landschap binnen dit NRD nog erg basaal en op hoofdlijnen staat beschreven. We stellen voor om dit alternatief in het milieueffectonderzoek verder uit te werken tot een niveau vergelijkbaar met de overige alternatieven.
Heumen	Baywa-r.e.	500 voetszone volkel? Zachte beperking, maar door windklimaat niet mogelijk Naast de in tabel 5.3 op pagina 48 opgenomen aspecten voor invloed op luchtvaartveiligheid, dient nadrukkelijk de ligging van 300- en 500-voetszones meegenomen te worden. Deze 500-voetszones vormen voor nieuwe windparken een harde belemmering, zeker voor de innovatieve windturbines. De Viewer Hoogtebeperkingen geeft géén inzicht in de ligging van deze specifieke zones, wel kunnen deze worden opgevraagd bij TNO, verantwoordelijk voor radaronderzoek. Wij adviseren naast de Viewer Hoogtebeperking expliciet ook de ligging van 300- en 500-voetszones op te nemen als harde belemmering.	In het milieueffectonderzoek wordt dit beschouwd. Het is echter zo dat voor het gehele plangebied een hoogtebeperking geldt ten aanzien van radarverstoring. Voor concrete projecten kan dit verder worden onderzocht door middel van een radartoets. Het advies om de zone rond Volkel op te nemen als harde belemmering, wat maatwerk vraagt, wordt daarom niet op voorhand overgenomen.
Heumen	Gemeente Heumen	In de Circulaire Regio is bestuurlijk besloten om de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) vrij te geven voor publicatie. Dit betekent dat de inzageperiode start en het belanghebbenden vrij staat om uiterlijk 23 december 2022 een zienswijze in te dienen. In deze brief vindt u de zienswijze namens de raad van de gemeente Heumen in vergadering bijeen op 15 december 2022.	Dank voor uw zienswijze.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Heumen	Gemeente Heumen	Zoekgebieden en verkenningengebieden in RES 1.0 De planMER heeft als uitgangspunt bod RES 1.0. De RES 1.0 is vastgesteld met daarin de zoekgebieden voor de realisatie van windturbines en zonnenvelden. Daarnaast zijn er nog enkele aanvullende verkenningengebieden voor windturbines vastgelegd, om zo meer mogelijkheden voor windenergie in beeld te brengen. Dat is onder andere het A73-gebied in gemeente Heumen. Deze verkenningengebieden tellen niet mee in het bod van 1,62 TWh van de RES 1.0, maar wil de regio in het RES 2.0 proces nader onderzoeken. Zowel zoekgebieden als verkenningengebieden worden meegenomen in de planMER. De milieueffectrapportage is daarbij van toepassing op het gehele grondgebied van de gemeente Heumen.	Dank voor uw uiteenzetting.
Heumen	Gemeente Heumen	Milieu-effecten warmtebronnen, met name geothermie In de NRD zal per type warmtebron een milieu-analyse op hoofdlijnen worden uitgevoerd. Er wordt daarbij ervan uitgegaan dat milieu-effecten vooral lokaal zullen zijn, op projectniveau, omdat warmteprojecten gekoppeld zijn aan specifieke locaties/bronnen. Uit de praktijk blijkt inmiddels dat de effecten van geothermie veel groter kunnen zijn dan lokaal. Wij vragen daarom extra aandacht voor de milieu-effecten van geothermie.	Wij begrijpen de wenselijkheid om de effecten van geothermie extra te beschouwen. Er is echter relatief weinig informatie bekend over de effecten. De analyse wordt daarom alleen op hoofdlijnen uitgevoerd. Dit past bij het detailniveau van het milieueffectonderzoek. De milieuinformatie t.a.v. warmte kan door de gemeenten worden gebruikt bij de uitwerking van projecten.
Heumen	Gemeente Heumen	Geluidsnormen windturbines Op 30 juni 2021 heeft de Raad van State naar aanleiding van het Nevele arrest uitgesproken dat de algemene normen voor geluid, slagschaduw en veiligheid uit het Activiteitenbesluit en de Activiteitenregeling formeel moeten worden onderzocht. We bevinden ons daarom tijdens het planMER traject in een overbruggingsperiode voor de normen van geluid, slagschaduw en veiligheid voor de ontwikkeling van windprojecten, totdat het formele onderzoek aangeeft hoe de normen zouden moeten zijn. Ambtelijk is voorgesteld om in de planMER locaties voor windenergie te onderzoeken binnen een grotere bandbreedte van geluid, maar bestuurlijk wil men vasthouden aan de normen uit het Activiteitenbesluit. Er wordt daarom voorgesteld om in de NRD bij de normen van het Activiteitenbesluit te blijven, maar in de planMER in het te onderzoeken alternatief 'Leefomgeving' een striktere norm te hanteren, namelijk de 45 dB Lden norm die de WHO adviseert. Gemeente Heumen wil ervoor pleiten om deze striktere norm ook te hanteren in de NRD.	De windturbinennormen in Nederland staan beschreven in het 'Activiteitenbesluit', maar zijn op dit moment buiten werking. Voor de windturbinennormen wordt door het Rijk op dit moment een milieubeoordeling gemaakt waar u aan refereert. Die milieubeoordeling volgt waarschijnlijk in 2023. We stellen in dit NRD voor om tot dat moment te werken met de bekende windturbinennormen, ook al zijn deze buiten werking. Er is namelijk nog geen zicht op deze nieuwe normen en ook geen wettelijke basis om nieuwe of andere normen te introduceren. We wijzen er graag op dat dit NRD en deze onderzoeksaanpak mede tot stand is gekomen via een drietal omgevingsdialogen, waarbij ook de GGD Zuid en de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) aanwezig waren. Een passende beoordeling op projectniveau volgt voor windprojecten bovendien in een passende m.e.r.-beoordeling of ProjectMER. Wel hebben we de vraag hoe om te gaan met windturbinennormen in dit onderzoek expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r.. Op basis daarvan stellen we bij wijze van gevoeligheidsanalyse voor om in het alternatief Leefomgeving op een strengere contour van 700 meter te toetsen.
Heumen	Gemeente Heumen	Tot slot De inzageperiode voor de concept-NRD is een belangrijke stap om te komen tot verdere planvorming. De urgentie om deze plannen te realiseren is groot in het licht van het klimaat en zeker ook vanwege de oorlog in Oekraïne. We roepen daarom ook op om het planMER geen vertragend effect te laten hebben op lopende of opstartende projecten. Als nieuwe projecten zich aandienen moet daar wat ons betreft het gesprek over aangegaan worden. Voor gemeente Heumen geldt dit uitdrukkelijk voor waterkrachtprojecten in onze gemeente waar wij potentie in zien. We waarderen de voortgang die is geboekt en begrijpen de waarde en het belang voor het opstellen van het planMER. We zijn ook zeer benieuwd naar de resultaten die het planMER oplevert. Vanzelfsprekend heeft de raad bij de vertaling daarvan naar concrete projecten het laatste woord.	Dank voor uw zienswijze.
Lingewaard	Gemeente Lingewaard	We hebben als regio de ambitie om in 2030 55% en in 2050 95% minder CO2 uit te stoten. Lokaal opgewekte, duurzame energie is nodig om deze ambitie te halen. Het inpassen van grootschalige duurzame energie vraagt om een goede afweging tussen verschillende belangen in de schaarse ruimte. We zien de planMER daarbij als een belangrijk instrument om tot een gedragen en goed onderbouwde RES 2.0 te komen. Dit helpt ons om het goede gesprek te voeren en beslissingen te nemen over de transitie van fossiele naar duurzame energie. De NRD geeft aan welke keuzes er op voorhand worden gemaakt voor de plan-MER en welke alternatieven er worden onderzocht. We kunnen ons op hoofdlijnen vinden in de keuzes die zijn gemaakt. Als onderdeel van de regio werken we vanuit de gemeente Lingewaard samen met onze inwoners, ondernemers en organisaties uiteraard ook hard aan de transitie naar een duurzame gemeente. Duurzame opwek, energiebesparing en warmtetransitie zijn daarbij de drie pijlers waar wij ons in het bijzonder op richten. Een goede ruimtelijke inpassing vraagt duidelijkheid over de effecten van maatregelen op natuur en milieu, gezondheid en landschap. De PlanMER is bij het verkrijgen van deze duidelijkheid een belangrijke stap. Juist daarom hebben we een aantal opmerkingen en suggesties.	Dank voor uw zienswijze en uiteenzetting.
Lingewaard	Gemeente Lingewaard	Belemmeringen of kansen? Wij maken ons zorgen om de gevoelde urgentie en vooral het meer denken vanuit belemmeringen dan vanuit kansen. In haar meest recente rapport stelt het IPCC dat, gerekend vanuit de huidige ontwikkelingen, temperatuurstijgingen van 3,5 of zelfs 4 graden denkbaar zijn. De effecten daarvan zijn niet te overzien en raken, voor sommige gebieden, de existentiële voorwaarden van bestaan. Desondanks zien we in het NRD voor zowel wind als zon nog relatief veel harde belemmeringen. Denk bijvoorbeeld aan in de Provinciale Omgevingsverordening vastgelegde weidevogelgebieden. Zou het daarom niet te meer een afweging behoren te zijn, ook gezien de urgentie van het vraagstuk, belemmeringen vanuit Wnb niet op voorhand als harde belemmering beschouwen, maar te bezien of in het kader van belangenafweging mitigerende maatregelen getroffen kunnen worden? Is het niet wenselijk in beeld te brengen, vergelijkbaar met de 1-8 km contour rondom de Veluwe in relatie tot de wespandief, onder welke condities er wel mogelijkheden zijn voor grootschalige opwek?	De urgentie wordt gedeeld binnen de regio. Voor weidevogelgebieden heeft de provincie een zorgplicht i.h.k.v. de wet natuurbescherming. Er zijn in dat opzicht geen mogelijkheden om windturbines en/of zonnenvelden te ontwikkelen in weidevogelgebieden. Derhalve zijn weidevogelgebieden opgenomen als harde belemmering. Ten aanzien van de harde belemmeringen uit de Wnb geldt dat niet alle natuugebieden op voorhand worden uitgesloten.
Lingewaard	Gemeente Lingewaard	Ruimtelijke gevolgen Door de aankondiging van de provincie de resultaten te verwerken in de omgevingsverordening heeft de PlanMER, anders dan de RES, planologische consequenties. Daarom zou het goed zijn als we in de regio, zeker met het oog op de windopgave en de belemmeringen vanwege de wespandief, met elkaar een manier vinden om gemeenten waar kansrijke locaties voor wind liggen en die daarmee aan de slag willen, te ondersteunen bij de kosten die dat met zich mee brengt. We weten vanuit de recent vergunde turbines bij steenfabriek Caprice hoe complex en tijdrovend dergelijke processen zijn, juist ook voor de gemeentelijke organisatie.	U benoemt hier een punt dat geadresseerd kan worden in het vervolgproces richting herijking van de RES. Het gaat echter niet om milieueffecten en valt zodoende buiten de scope van het milieueffectonderzoek.
Lingewaard	Gemeente Lingewaard	Warmtetransitie In het warmtespoor zijn we benieuwd naar de resultaten van de PlanMER. Er lijkt te worden geconstateerd dat het nog te vroeg is om echt te komen tot kaarten voor kansen en belemmeringen. Klopt die conclusie? Dat is wellicht te begrijpen vanwege de stand van zaken in de warmtetransitie, maar tegelijk wel jammer. Denk bijvoorbeeld aan de complexiteit van een Hoog Temperatuur Opslag (HTO). Dat is een noodzakelijke voorwaarde voor een warmtenet gevoed door duurzame bronnen, maar tegelijkertijd ingewikkeld vanwege bijvoorbeeld de mogelijke effecten op het zoete grondwater vanuit een opslag in een brakke waterlaag. Uit een onderzoek van TNO en IF Technologie is echter gebleken dat er juist goede opslagmogelijkheden zijn gelegen op een diepte in het brakke gedeelte. Vanuit Lingewaard zouden we graag bijdragen aan het vermeerderen van kennis op dit punt door, onder stringente voorwaarden en met steun van de regio en provincie, een pilot te starten. Nu lijkt dat het effect op het zoete grondwater een harde beperking is, maar komt dat niet juist ook voort uit een gebrek aan inzicht in de effecten? En zou een in omvang en reikwijdte beperkt pilotproject daar niet behulpzaam kunnen zijn? Wellicht zijn dat vragen die in of parallel aan de PlanMER van een antwoord voorzien kunnen worden.	Het detailniveau van het milieueffectonderzoek leent zich voor inzichten in de milieueffecten op hoofdlijnen. Hoewel er meerwaarde wordt gezien in diepgaander onderzoek, past dit niet binnen de reikwijdte en het detailniveau van het milieueffectonderzoek om te komen tot gebieden die geschikt, ongeschikt en/of geschikt te maken zijn voor wind, zon en bepaalde warmtebronnen.
Lingewaard	Gemeente Lingewaard	Caprice We missen we in de bijlage autonome ontwikkelingen voor Lingewaard de windturbines nabij Caprice. Deze zijn in een uitgebreide procedure inmiddels vergund na verlenen van een verklaring van geen bedenkingen door de gemeenteraad. Kunnen deze worden toegevoegd?	Autonome ontwikkelingen zijn opgevraagd bij de individuele gemeenten. De lijst kan aangevuld worden met projecten waarover een ruimtelijk besluit is genomen. Caprice wordt opgenomen in de lijst met autonome ontwikkelingen in het milieueffectrapport

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Lingewaard	Gemeente Lingewaard	Ten slotte We willen benadrukken dat we het belang zien van een regionale PlanMER om te komen tot een goed onderbouwde en gedragen energiestrategie voor onze regio. We vertrouwen erop dat onze aandachtspunten op adequate wijze worden verwerkt in de definitieve NRD die ter vaststelling aan de colleges wordt voorgelegd. We zien uit naar de resultaten van onderzoek en gaan ervan uit dat deze ons helpen bij het formuleren van een ambitieuze tweede versie van onze Regionale Energie Strategie passend bij de urgente uitdaging waarvoor we ons met elkaar gesteld zien.	Dank voor uw zienswijze.
Lingewaard	Windpark A15-Lingewaard	Windpark A15-Lingewaard Windpark A15-Lingewaard is een windpark in ontwikkeling. Het windpark heeft als doelstelling om de inwoners van de gemeente Lingewaard van duurzame, eerlijke en groene stroom te voorzien. Al 10 jaar willen wij dit bereiken door een lijnopstelling van tenminste drie windturbines in gemeente Lingewaard te realiseren langs de nog door te trekken A15, de Betuweroute en tussen de twee bestaande hoogspanningsleidingen. Windpark A15-Lingewaard heeft op 15 december 2017 een principeverzoek tot planologische medewerking bij gemeente Lingewaard ingediend. Hierop zijn gemeente Lingewaard, Provincie Gelderland en Windpark A15-Lingewaard met elkaar in overleg getreden. Dit overleg heeft onder andere geleid tot een concept overeenkomst met waarin de bereidheid tot planologische medewerking wordt gegeven mits het initiatief binnen de grenzen van een goede ruimtelijke ordening blijft.	Dank voor uw uiteenzetting.
Lingewaard	Windpark A15-Lingewaard	Status onderzoeken Windpark A15-Lingewaard Het ecologisch onderzoek voor Windpark A15-Lingewaard is nagenoeg afgerond. De ontheffing voor de Wet Natuurbescherming wordt begin 2023 aangevraagd. Overige onderzoeken lieten eerder al positieve resultaten zien en worden nu geactualiseerd aan de hand van de meest recente windturbinespecificaties en de gemeentelijke normen. In 2018 is in opdracht van Windpark A15-Lingewaard door Pondera een concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau projectMER opgesteld. Deze concept notitie is besproken en aangepast na overleg met gemeente Lingewaard en Provincie Gelderland. Deze concept notitie is nog niet gepubliceerd, omdat Windpark A15-Lingewaard vooraf eerst meer duidelijkheid wilde verkrijgen over het onderdeel externe veiligheid en in het bijzonder de aanwezigheid van enkele gasleidingen van de Gasunie. Ondertussen heeft de Gasunie aan de hand van haar eigen berekeningen vastgesteld dat er voor wat betreft externe veiligheid geen bezwaar bestaat voor de realisatie van Windpark A15-Lingewaard. Hiermee is voor het windpark de weg vrijgemaakt om deze onderzoeken af te ronden en naar publicatie van de NRD voor de projectMER te werken. Het plangebied dat voor de voornoemde onderzoeken is vastgesteld, is als bijlage 1 bijgevoegd. Windpark A15-Lingewaard valt overigens buiten de beschermingszone voor de Wespendedief 1 tot 8 kilometer rondom de Veluwe.	Dank voor uw uiteenzetting.
Lingewaard	Windpark A15-Lingewaard	Concept NRD planMER RES Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen Met belangstelling hebben wij kennis genomen van de concept NRD planMER. Uit deze concept NRD planMER volgen geen belemmeringen voor het plangebied van Windpark A15-Lingewaard. Verder staat over het plangebied van Windpark A15-Lingewaard het volgende vermeld op pagina 19 van de concept NRD planMER. <Tabel 1: Overzicht van de omgevingsvisie van gemeente Lingewaard (tabel 2.1 uit de concept NRD planMER, pagina 19)> Onze vraag hierbij is om de 'A15-zone' te specificeren. Door een zone van bijvoorbeeld maximaal 500 meter van de geplande A15 te benoemen als de 'A15-zone', ontstaat hierover duidelijkheid bij de omwonenden, overheden, het initiatief en andere betrokkenen. We horen graag van u of deze verduidelijking in de definitieve NRD ten behoeve van de planMER ambtshalve kunt verwerken.	In de Omgevingsvisie wordt hierover geen duidelijkheid verschaft. Derhalve wordt de grens niet opgenomen in het milieueffectonderzoek. Uit het onderzoek zal volgen welk gebied rond de toekomstige A15 geschikt zijn voor wind-en/of zonne-energie.
Lingewaard	Windpark A15-Lingewaard	Mochten er vragen zijn over de ontwikkeling van Windpark A15-Lingewaard, dan bent u (uiteraard) van harte welkom om contact op te nemen via onderstaande gegevens. Dank voor uw aandacht en met hartelijke groet!	Dank voor uw zienswijze.
Lingewaard	Windpark A15-Lingewaard	BIJLAGE 1: Plangebied Windpark A15-Lingewaard <Kaart met plangebied WP A15-Lingewaard>	Dank voor uw uiteenzetting.
Nijmegen	Gemeente Nijmegen	De Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen is voornemens om een plan-MER uit te voeren voor de Regionale Energiestrategie (RES), in de RES 1.0 hebben we afgesproken om in 2030 1,62 TWh duurzame elektriciteit op te wekken binnen de regio. Het doel van de plan-MER is om milieueffecten volwaardig mee te laten wegen in de besluitvorming. Op 18 oktober is de Notitie Reikwijdte en Detailniveau vrijgegeven voor zienswijzen. Met deze brief geven wij onze zienswijzen op de NRD voor de plan-MER RES Arnhem Nijmegen.	Dank voor uw zienswijze.
Nijmegen	Gemeente Nijmegen	We hebben als regio de ambitie om in 2050 95% minder CO2 uit te stoten dan in 1990 en in 2030 55%. Lokaal opgewekte, duurzame energie is nodig om deze ambities te halen. Het inpassen van grootschalige duurzame energie vraagt om een goede afweging tussen verschillende belangen in de schaarse ruimte. De plan-MER geeft handvatten om deze afweging te maken. We zien de plan-MER als een instrument om tot een gedragen en goed onderbouwde RES te komen en ondersteunen het besluit van de regio om de plan-MER op regionaal niveau uit te voeren. Dit helpt ons om het goede gesprek te voeren over de transitie van fossiele naar duurzame energie. De NRD geeft aan welke keuzes er op voorhand worden gemaakt voor de plan-MER en welke alternatieven er worden onderzocht. We kunnen ons op hoofdlijnen vinden in de keuzes die in de NRD zijn gemaakt. Op een aantal onderdelen hebben we nog een inhoudelijke opmerking.	Dank voor uw uiteenzetting en uw bijdrage.
Nijmegen	Gemeente Nijmegen	Ambitie: De laatste rapporten van het VN Klimaatpanel IPCC zijn zeer alarmerend. Het IPCC stelt dat klimaatverandering en het steeds vaker voorkomen van extreem weer al veel sneller veel ernstiger gevolgen voor mens en natuur hebben dan eerder werd gedacht en dat het van levensbelang is de CO2-uitstoot versneld te verminderen. De uitkomsten van de laatste IPCC-rapporten zijn niet meegenomen in de doelstellingen van de RES en van het Nederlandse Klimaatakkoord, in de NRD zien we dat de plan-MER zich niet beperkt tot de bestaande doelstelling van 1,62 TWh, maar ook inzicht geeft in de milieueffecten bij een aanscherping van de doelstelling. We ondersteunen de keuze om in de plan-MER breder te kijken dan de huidige doelstelling van 1,62 TWh.	We gebruiken het planMER inderdaad om breder te kijken dan de huidige RES doelstelling van 1,62 TWh duurzame elektriciteitsopwekking in 2030.
Nijmegen	Gemeente Nijmegen	Natuur en biodiversiteit: Het is urgent om energie op veel grotere schaal duurzaam te gaan opwekken. Tegelijkertijd mag dat niet ten koste gaan van de natuur, die toch al onder druk staat in omvang en kwaliteit. We vinden het daarom van belang om zonnenvelden dusdanig te plaatsen dat ze niet de natuur verstoren of verdringen en de aanwezige natuurgebieden (blijvend) te ontzien bij de aan te wijzen locaties voor windturbines. Daarnaast zien we in de RES een kans om natuur te versterken. Met zorgvuldig geplaatste zonnepanelen kunnen natuurwaarden worden teruggebracht, bijvoorbeeld op locaties waar de bodemkwaliteit door intensieve landbouw is verslechterd. Dit wordt al op verschillende locaties in de regio toegepast, zoals bij zonnepark de Grift en zonnepark A73. We zien graag dat, naast het ontzien van bestaande natuurgebieden, ook kansen voor het versterken van natuur worden meegenomen in het onderzoek voor de plan-MER.	In de NRD stellen we voor om alle alternatieven te beoordelen op natuur(impact). De ontwikkeling van energieprojecten in natuurgebieden krijgt op dit thema zo een slechte beoordeling. Dit betreft uw punt van het ontzien van bestaande natuurgebieden. Daarnaast onderzoeken we in het alternatief 'Natuur' de mogelijkheden om energieprojecten natuurinclusief te ontwikkelen en koppelkansen met natuurbehoud en-ontwikkeling te benutten. We verwachten daarmee gehoor te geven aan uw oproep.
Nijmegen	Gemeente Nijmegen	Zon / Windverhouding: in de RES 1.0 hebben we geconstateerd dat de verhouding van zon- en windenergie in het bod grote maatschappelijke kosten met zich meebrengt. We hebben daarom afgesproken om in de RES 2.0 de mogelijkheden te onderzoeken voor een evenwichtiger verdeling van zon en windenergie en dat we daarvoor op zoek gaan naar aanvullende locaties voor windenergie. We zien de plan-MER als een uitgelezen kans om inzichtelijk te maken hoe een betere zon / windverhouding in onze regio kan worden ingepast om daarmee het gesprek daarover in de regio te ondersteunen.	We gebruiken het planMER inderdaad om de ruimtelijke kansen voor een evenwichtiger verdeling van zon en windenergie inzichtelijk te maken.
Overbetuwe	Kennisinetwerk Arnhem Nijmegen	De energieproblematiek is momenteel nog duidelijker in beeld. We zien elke dag in het Journaal onze afhankelijkheid van energie voor ons leven. Energie helpt onze samenleving verder. Maar ons energieverbruik ruïneert echter ook dezelfde samenleving voor de toekomst. Fossiele energie moet zoveel mogelijk beperkt worden. Groene schone energie heeft sterk de voorkeur. Daarvoor is er het RES-traject in het leven geroepen. De RES is een van de wegen om het Klimaatakkoord van Parijs en het daarop volgende nationale Klimaatakkoord te realiseren. Het is opvallend dat er ook nu weer gekozen wordt voor een digitale sessie. Ook nu er geen noodzaak is vanwege Covid-maatregelen. Het moge helder zijn dat dit niet mijn keuze zou zijn geweest. Juist de ontmoeting is belangrijk. Bent u bereid om op de beide bovenstaande reflectie-elementen in te gaan?	De RES is inderdaad een van de wegen om het Klimaatakkoord te realiseren. Voor de informatiebijeenkomst van 3 november jl. is bewust gekozen voor een digitale sessie. Het doel was om de informatie in de NRD voor een breed publiek op laagdrempelige wijze voor het voetlicht te brengen. Een digitale sessie sluit daar het best op aan.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Kunt u de tijdpaden van de RESGMR en de Windvisie Gelderland naast elkaar zetten?	Het concept tijdpad van de RES is opgenomen in de presentatie van 3 november. Doel is om eind 2023 een ambtelijk concept voor herijking van de RES op te leveren. De actualisatie van de Beleidslijn Windenergie Gelderland gebeurt in twee keer. Naar verwachting in Q1/2 van 2023 worden een aantal zaken die nu al duidelijk zijn gewijzigd (onder meer actualisatie van de doelstelling voor wind; dat wordt de doelstelling voor wind uit de Gelderse RES'en 1.0; evenals meer informatie over hoe de provincie met participatie wil omgaan). Ook op basis van de provinciale planMER worden een aantal zaken in de Beleidslijn Windenergie Gelderland gewijzigd. Dit is naar verwachting in Q1 2024 omdat deze actualisatie ook gekoppeld is aan de herijking van de RES 1.0 in RES 2.0.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Is ons regionale bod van 1,62 TWh afdoende om het landelijk doel van 35 TWh te behalen?	De biedingen van de Nederlandse RES'en bij elkaar opgeteld kwam aanzienlijk hoger uit dan de 35 TWh. Ons regionale bod is daar een belangrijk onderdeel van.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Hoe is de RES-Regio tot stand gekomen? Waarom zijn de gemeente Mook en Middelaar en de gemeente Montferland niet opgenomen in onze RES-Regio? Van Mook en Middelaar heb ik vernomen dat zij niet tot deze RES-Regio mochten behoren. Klopt dat?	Bij het opstellen van de RES regio's stond het gemeenten vrij om hun eigen regioïndeling te maken en te kiezen. Voor de Groene Metropoolregio geldt dat twee gemeenten de afweging hebben gemaakt om zich aan te sluiten bij een andere RES regio. De gemeente Montferland is aangesloten bij de RES regio Achterhoek. De gemeente Mook en Middelaar is - gezien haar ligging in Limburg - aangesloten bij de RES regio Noord-Limburg.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Er is geen MER-rapport opgesteld voor het eerste RES-traject. Ook is er geen algemeen zienswijzetract geweest. Deelt u mijn opvatting achteraf dat het beter was geweest als dit beide wel was gedaan?	Het proces richting RES 1.0 was een gezamenlijke maatschappelijke zoektocht. De focus lag vooral op gezamenlijk ontwerpen en op basis inrichtingsprincipes. Uiteraard was het mooi geweest om al meer te kunnen doen, zoals het opstellen van een MER-rapport. Tegelijkertijd lijkt de tijd daar nu ook rijp voor. We zien een planMER proces nu in aanzienlijk meer RES regio's terugkomen.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Ten tijde van de RES 1.0. was er in de RES-Regio een Participatietafel. Deze is recent opgeheven door de RES-werkorganisatie. Hoe staat u tegenover het idee om een Participatietafel 2.0 in te stellen voor de RESGMR 2.0..? Dit zou een tafel moeten zijn waar iedereen deel van mag uitmaken.	In het traject richting RES 1.0 heeft participatietafel op verschillende manieren meegedacht over participatie in de RES. In het najaar van 2021 hebben we gezamenlijk een aanzet gedaan in hoe de participatietafel haar rol kan vervullen. Hierna hebben we elkaar echter niet meer ontmoet in dit verband. We merken dat de samenwerking en participatie in de RES verandert. Op lokaal niveau zijn gemeenten bezig met het uitwerken van zoekgebieden en zijn zij verantwoordelijk voor de participatie rondom eigen beleid en concrete projecten. Op regionaal niveau merken we dat participatie nog meer vervelochten raakt in de inhoud van de RES. Daarin merken we dat de participatietafel niet meer voldoet aan de behoefte van het overgrote deel van de leden en dat de samenwerking met veel van de partijen aan de participatietafel op een andere manier vorm krijgt. Graag benutten we de energie om bij te dragen aan de RES op een manier die aansluit aan de behoefte die er is. We zien het daarom niet als onze taak om daarnaast een participatietafel 2.0 op te stellen.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Bent u bereid om in het RESGMR een standpunt over kernenergie op te nemen?	Als regionaal samenwerkingsverband geven we sturing en uitvoering aan de regionale energiestrategie. Kernenergie is daar op dit moment geen onderdeel van. Als RESGMR nemen we dan ook geen standpunt in over kernenergie. Wel volgen we met belangstelling het nationale debat over kernenergie.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Bij de Rijksdocumenten ontbreken de Landsdelige Omgevingsagenda Oost, de Woondeal, de NOVEX, het Milieubeleidskader en de aankomende NMP. Waarom?	Dit milieueffectonderzoek is een thematisch document dat zich op de milieueffecten van energieprojecten richt. De genoemde documenten zijn visies. In het milieueffectonderzoek nemen we concrete ontwikkelingen mee die zorgen voor fysiek ruimtebeslag. Een integrale afweging van functies in de ruimte vindt plaats buiten het milieueffectonderzoek. Als RES organisatie nemen we wel kennis van beleidsdocumenten op andere ruimtelijke thema's.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Ook het traject van de Verstedelijkingsstrategie ANF ontbreekt in de beleidsopsumming. Waarom?	Dit milieueffectonderzoek is een thematisch document dat zich op de milieueffecten van energieprojecten richt. Vanuit het oogpunt van autonome ontwikkelingen kunnen deze genoemde documenten interessante informatie bieden, maar een integrale afweging van functies in de ruimte vindt plaats buiten het milieueffectonderzoek. Als RES organisatie nemen we wel kennis van beleidsdocumenten op andere ruimtelijke thema's.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	De GMR kent een Visie en een Agenda. Deze beide stukken ontbreken in de tekst. Waarom?	Dit milieueffectonderzoek is een thematisch document dat zich op de milieueffecten van energieprojecten richt. Vanuit het oogpunt van autonome ontwikkelingen kunnen deze genoemde documenten interessante informatie bieden, maar een integrale afweging van functies in de ruimte vindt plaats buiten het milieueffectonderzoek. Als RES organisatie nemen we wel kennis van beleidsdocumenten op andere ruimtelijke thema's.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Waarom zijn de huidige Structuurvisies ter zijde geschoven? Dit is geldend lokaal beleid.	De huidige structuurvisies zijn niet terzijde geschoven. In het milieueffectonderzoek richten we ons op de regionale opgave. Hierin stellen we het regionale perspectief vanuit milieueaspecten centraal. Beleid is daarin op voorhand niet leidend, omdat deze kan worden aangepast indien wenselijk of nodig.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Bent u bereid om periodiek een overzicht met de stand van zaken rondom de Omgevingsvisies te publiceren? Is het mogelijk om dit met linkjes te doen?	Het opstellen of aanpassen van Omgevingsvisies is belegd bij gemeenten en bij de provincie. Als RES organisatie zien we het niet als onze taak om hier periodiek een overzicht met stand van zaken over te publiceren.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Heeft iedere gemeente een Transitievisie Warmte vastgesteld?	Met uitzondering van de gemeente Wijchen heeft iedere gemeente binnen de GMR een Transitievisie Warmte vastgesteld.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Waarom wordt niet het 0-alternatief doorgerekend? D.w.z. het niks doen en de gemeenten zelfstandig plannen uit te laten voeren.	Alle 16 gemeenten hebben de RES 1.0 aangenomen. De RES 1.0 is daarom gekozen als basisalternatief of 0-alternatief.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Ook het zogeheten MMA mist. Waarom?	Binnen het milieueffectonderzoek worden verschillende alternatieven onderzocht als 'hoeken van het speelveld'. De milieuinformatie die dit oplevert vormt een belangrijke basis richting herijking van de RES. Het is niet zo dat de regio kiest voor een van de alternatieven. Daarbij is het milieueffectonderzoek niet de enige basis. Zo zijn ook zaken als lokaal eigendom, netcapaciteit, maatschappelijk draagvlak en een ruimtelijke afweging ten opzichte van andere functies belangrijk. Een MMA benoemt 'het beste' alternatief enkel vanuit milieuoogpunt, in de regio kijken we graag nog breder dan dat.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Hoe is de lijst met regionale maatschappelijke organisaties samengesteld? Wat zijn de criteria geweest voor het ontvangen van een uitnodiging?	De regionale maatschappelijke organisaties, ofwel regionale belanghebbenden zijn regionaal georganiseerde partijen die met hun belang verbonden zijn aan de RES. Zij zijn actief in de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen en vertegenwoordigen hun lokale, regionale of landelijke achterban in de regio.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	In de regio Arnhem-Nijmegen was tot de opheffing van de Stadsregio Arnhem Nijmegen het Regionaal Plan 2005-2020 vigerend als Regionale Structuurvisie. Ik heb dit document voorzien van reflectie en evaluatie achteraf. Bent u bereid om dat rapport te betrekken bij dit proces?	Dit milieueffectonderzoek is een thematisch document dat zich op de milieueffecten van energieprojecten richt. Vanuit het oogpunt van autonome ontwikkelingen kunnen deze genoemde documenten interessante informatie bieden, maar een integrale afweging van functies in de ruimte vindt plaats buiten het milieueffectonderzoek. Als RES organisatie nemen we wel kennis van beleidsdocumenten op andere ruimtelijke thema's.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Bent u bereid om ook de Regio Food Valley, de Regio Achterhoek, de Regio Fruit Delta en de Clean Tech Regio, alsmede de Regio Noord-Oost Brabant en de Regio Noord-Limburg te kennen in de thans lopende procedure? Een goede buur is beter dan een verre vriend.	Deze regio's zijn actief geïnformeerd over het feit dat de Nottite Reikwijdte en Detailniveau op dit moment ter inzage ligt. Naast de genoemde regio's zijn daarnaast het Kreis Kleve en de Duitse regio Nordrhein-Westfalen op de hoogte gesteld.
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Wordt er een verslag opgesteld van de informatiebijeenkomst van 3 november 2022?	De uitzending zelf geldt hier als verslag. Deze uitzending is terug te kijken via https://www.groenemetropoolregio.nl/res/plan-mer-res-groene-metropoolregio-arnhem-nijmegen/
Overbetuwe	Kennisnetwerk Arnhem Nijmegen	Is de RES-organisatie bereid om blijvend met mij nader in gesprek te gaan over de RESGMR?	De RES-organisatie acteert op regioniveau. Er zijn meer dan 40 regionale belanghebbende partijen aangeschreven om dit NRD mee op te stellen. Een volledig overzicht van organisaties die hebben geholpen bij de totstandkoming van dit NRD is terug te vinden in bijlage 3 van de NRD. De RES gemeenten acteren op lokaal niveau en voeren het gesprek met bewoners en lokale maatschappelijke organisaties. U kunt in dat kader altijd contact opnemen met uw gemeente.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Wij schrijven deze zienswijze als inwoners van de gemeente Overbetuwe. Onze vereniging vertegenwoordigt inwoners van de gemeente Overbetuwe en inwoners van de gemeente Neder-Betuwe. Wij begrijpen, dat u voor de opstelling van het Concept RES 2.0 diverse stakeholders heeft benaderd voor inbreng. Wij constateren, dat ons niet gevraagd is inbreng te leveren. Ook niet via onze landelijke organisatie NLVOW. Desondanks stellen wij het op prijs onze zienswijze te mogen presenteren. Met daarbij natuur lijk de hoop, dat deze keer onze inbreng serieus genomen wordt.	Waar u aan refereert zijn de omgevingsdialogen die zijn gevoerd met regionaal georanieerde belanghebbenden voor het opstellen van Notitie Reikwijdte en Detailniveau. De RES-organisatie acteert op regioniveau. Er zijn meer dan 40 regionale belanghebbende partijen aangeschreven om dit NRD mee op te stellen. Zo heeft uw landelijke organisatie NLVOW bijgedragen aan de totstandkoming van dit NRD. De wijze waarop NLVOW haar leden intern betreft, consulteert en informeert ligt uiteraard buiten onze invloedssfeer. Desalnietemin danken we Vereniging Malle Molens Midden Betuwe voor haar zienswijze.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	De landelijk Notitie Reikwijdte en Detailniveau wijkt qua systematiek sterk af van de door u gekozen aanpak. Wordt er landelijk gekeken naar onderwerp, die bepalend zijn voor de te kiezen locaties als gevolg van de beperkende normen als geluid/afstand/hinder. U kiest in deze NRD voor het gebruiken van de huidige normen uit het activiteiten besluit. Wij begrijpen waarom u dit doet. U wilt snelheid maken en de nieuwe landelijke normen pas toepassen als die bekend zijn. Dat levert in de toekomst een probleem. Bijvoorbeeld: de keuze van een gebied op grond van de geluidsnorm uit het activiteitenbesluit zal in de toekomst met de nieuwe normen zeker afwijken van de door u aanbevolen locatie. Zelfs als de norm voor geluid gelijk zou blijven, zal het zeker zo zijn, dat aanvullende alternatief t.a.v. hinder in de landelijke norm reden zijn om de locaties voor windturbines aan te passen. Het is u natuurlijk bekend, dat ons hoogste democratisch orgaan, de Tweede Kamer, de opdracht heeft gegeven een afstandsnorm voor woningen te ontwikkelen. U geeft daar geen gehoor aan.	De windturbinenormen in Nederland staan beschreven in het ‘Activiteitenbesluit’, maar zijn op dit moment buiten werking. Voor die windturbinenormen wordt door het Rijk op dit moment een milieubeoordeling gemaakt waar u aan refereert. Die milieubeoordeling volgt waarschijnlijk in 2023. We stellen in dit NRD voor om tot dat moment te werken met de bekende windturbinenormen, ook al zijn deze buiten werking. Er is namelijk nog geen zicht op deze nieuwe normen en ook geen wettelijke basis om nieuwe of andere normen te introduceren.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Zoals gesteld is uw voorlopige uitgangspunt de normen uit het activiteitenbesluit. Daarmee maakt u gebruik van een beperkte set normen. In feite alleen van de norm voor geluidsdruk (Lnight en Lden). U kijkt niet naar ultrasoon geluid en niet hoorbare trillingen. U kijkt niet naar normen met betrekking tot erosie van de wieden. U kijkt niet naar de gevolgen van een windpark voor de waarde van onroerend goed. U kijkt niet naar de afstand van woningen t.o.v. de windturbines. Gevolg hiervan is, dat bij het bekend worden van de nieuwe landelijke norm uw werk deels overbodig zal zijn en deels gecorrigeerd zal worden. U moet zich daarom afvragen of de gewenste snelheid wel gerealiseerd zal worden door deze aanpak.	We wijzen er graag op dat dit NRD en deze onderzoeksaanpak mede tot stand is gekomen via een drietal omgevingsdialogen, waarbij ook de GGD Zuid en de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) aanwezig waren. Een passende beoordeling op projectniveau volgt voor windprojecten bovendien in een passende m.e.r.-beoordeling of ProjectMER. Wel hebben we de vraag hoe om te gaan met windturbinenormen in dit onderzoek expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r.. Op basis daarvan stellen we bij wijze van gevoeligheidsanalyse voor om in het alternatief Leefomgeving op een strengere contour van 700 meter te toetsen.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Zoals gezegd zijn burgers en omwonenden nauwelijks betrokken bij het opstellen van uw concept NRD/planMER. Nog de lokale belanghebbende particulieren, lokale belangengroep nog belangrijke landelijke organisatie zijn ingeschakeld om hun mening te geven. Ik wijs u op het bestaan van de Nederlandse vereniging voor omwonenden van windturbines (NLVOW) en de oprichters en beheerders van WindWiki. Ook een organisatie als Nederwind is niet gehoord.	Op dit moment laat de Rijksoverheid onderzoek doen naar de windturbine normeringen. Op dit moment zijn er geen normen die landelijk gelden voor geluid. Omdat dit planMER op hoofdlijnen onderzoek welke gebieden geschikt zijn of geschikt te maken zijn is toepassing van de normen die in het Activiteitenbesluit zijn opgenomen in onze ogen voldoende voor het doel van het planMER. In deze normen zit Laagfrequent Geluid verdisconteert. Omdat het onderzoek zich beperkt tot de hoofdlijnen wordt inderdaad niet gekeken naar erosie van wieden en invloed op waarde onroerend goed. Afstand tot woningen is gegarandeerd in de normen voor geluid. Als er zich concrete projecten aandienen, dan zal een projectMER of m.e.r.-beoordeling worden opgesteld. Hierin kunnen de genoemde punten voor zover relevant worden onderzocht. De gewenste snelheid richt zich in dit geval op de onderbouwing van gebieden en niet op specifieke locaties.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Zoals gezegd zijn burgers en omwonenden nauwelijks betrokken bij het opstellen van uw concept NRD/planMER. Nog de lokale belanghebbende particulieren, lokale belangengroep nog belangrijke landelijke organisatie zijn ingeschakeld om hun mening te geven. Ik wijs u op het bestaan van de Nederlandse vereniging voor omwonenden van windturbines (NLVOW) en de oprichters en beheerders van WindWiki. Ook een organisatie als Nederwind is niet gehoord. Het zal u bekend zijn, dat lokale belangengroepen in onze gemeente uitermate teleurgesteld zijn over de gang van zaken tot nu toe. De zogenaamde inbreng van belangengroepen in lokale projecten is ervaren als window dressing en heeft ertoe geleid, dat projecten zijn opgehouden. Belangrijkste oorzaak: er was geen sprake van gewaardeerde inbreng. Omwonenden en belanggroepen voelden zich geschoffeerd. Als gevolg daarvan zijn projecten opgeschort. Uw wijze van benadering heeft hetzelfde effect. Het is volstrekt onvoldoende om de inbreng van lokale belangengroepen gerealiseerd te krijgen door middel van een moeilijk leesbaar stuk in de lokale krant en gedurende een sessie van 1 uur via teams op internet. Ook de presentatie van de concept NRD laat te wensen over. Het kost veel tijd om voor leken te doorgronden wat bedoeld wordt. Het zo belangrijke kaartmateriaal is slecht te lezen en inzoomen op detailniveau is slechts beperkt mogelijk. Er wordt ook geen facilititeit geboden om bijvoorbeeld per gemeente duidelijke detailkaarten in te zien of te downloaden. Samen met de keuze voor de normen uit het activiteitenbesluit leidt uw benadering ertoe, dat het lokaal gevestigde wantrouwen eerder versterkt dan weggenomen wordt.	Dit misverstand willen we graag rechtzetten. Er zijn meer dan 40 regionale belanghebbende partijen aangeschreven om dit NRD mee op te stellen. Daaronder bevindt zich ook de NLVOW die u noemt, net als partijen zoals Tegenwind en de Gelderse leefbaarheidsalliantie. Hoe NLVOW haar leden consulteert en informeert ligt uiteraard buiten onze invloedssfeer. Een volledig overzicht van organisaties die hebben geholpen bij de totstandkoming van dit NRD is terug te vinden in bijlage 3 van de NRD. Met deze organisaties zijn drie avonden georganiseerd binnen de regio: drie omgevingsdialogen. We herkennen ons niet in het beeld dat het gaat om ‘window dressing’. Sterker nog, de betrokken partijen hebben voor een belangrijk deel bijgedragen aan de inhoud van dit NRD. We beseffen ons dat het hier gaat om een lastig leesbaar stuk, dat ligt helaas ook in de aard van het stuk. Het betreft nu eenmaal veel beleidsinformatie en juridische taal. Om dit toegankelijker te maken is in samenwerking met het nationaal programma RES een infographic bijgevoegd op de website van de regio en zijn de belangrijkste elementen in de NRD besproken in een webinar die via de website van de regio is terug te kijken. Daarbij gaat het om een planMER: een milieueffectonderzoek op regioniveau. De onderzoeken en het kaartmateriaal sluiten daarbij aan. Voor specifieke energieprojecten, met name windprojecten is ook een projectMER verplicht. In een projectMER worden locaties op hoog detailniveau onderzocht met hoog detail kaartmateriaal. Wel wordt bekeken of in het PlanMER hogere resolutie kaartmateriaal kan worden opgenomen om aan uw wens tegemoet te komen.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Hiervoor is al ingegaan op de betrokkenheid van omwonenden en andere stakeholders bij de opstelling van het concept NRD/planMER. In dit concept wordt echter geen aandacht besteed aan andere vormen van participatie bij de lokale plannen voor windparken. De politiek heeft de mond vol van meeprofitieren, meebeslissen, mee investeren. Wij begrijpen, dat deze onderwerpen niet in de scope van uw onderzoek vallen. Het is natuurlijk wel wrang, dat de belangrijkste beslissingen (waar is ruimte voor een windpark onder welke voorwaarden) in feite in dit concept reeds genomen zijn en dan zonder voldoende inbreng van belanghebbenden.	De RES-organisatie acteert op regioniveau. Er zijn meer dan 40 regionale belanghebbende partijen aangeschreven om dit NRD mee op te stellen. Een volledig overzicht van organisaties die hebben geholpen bij de totstandkoming van dit NRD is terug te vinden in bijlage 3 van de NRD. De RES gemeenten acteren op lokaal niveau en voeren het gesprek met bewoners en lokale maatschappelijke organisaties. U kunt in dat kader altijd contact opnemen met uw gemeente.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	U bent ongetwijfeld bekend met de inhoud van het TNO rapport over de waardedaling van onroerend goed (met name woningen) door de aanwezigheid van windturbines. Enkele feiten uit dat rapport worden nog een bevestigd door de vereniging Eigen Huis. De waardedaling van woningen wordt met name bepaald door de afstand van de woning tot de windturbines. U heeft er niet voor gekozen om de waardedaling van woningen mee te nemen als belangrijk selectiecriteria. Er is ook geen kaart te vinden waarin grenzen van de totale waardedaling ten opzichte van geschikte turbine locaties wordt weergegeven. Wij achten dit een ommissie. Immers, compensatie van de waardedaling zal leiden tot aanspraak van miljoenen euro’s. Te vergoeden door de turbines exploitant of de vergunningverlener. Een kleine exercitie voor de waardedaling van de woningen in het dorp Zetten door de geplande turbines in het zoekgebied langs de A15 geeft al enkele miljoenen. Als de waardedaling gecompenseerd moet worden, zal dat het rendement van de turbines negatief beïnvloeden en zelfs leiden tot een negatief rendement. Windmolens hier zijn dus financieel niet haalbaar (als er tenminste eerlijk wordt omgegaan met het compenseren van de bewoners en eigenaren).	Het betreft hier een onderzoek naar de milieueffecten van energieprojecten in de regio. De economische of financiële haalbaarheid van energieprojecten valt buiten de scope van dit onderzoek.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	In het concept NRD worden een aantal technieken niet meegenomen: zon op dak van particulieren, kernenergie, waterkracht. Dat terwijl deze technieken wel degelijk kunnen bijdragen tot het realiseren van de benodigde opwekking. Onzes inziens een ommissie.	Zon-op-dak wordt in het algemeen niet onderzocht omdat hier geen milieueffecten door optreden. Waterkracht wordt in het onderzoek wel benoemd en kent ook aanzienlijke milieueffecten. Tegelijkertijd zijn die milieueffecten te locatiegebonden om te adresseren in een regionaal milieueffectonderzoek. Dit kan evenwel plaatsvinden in een milieueffectonderzoek op projectniveau. Binnen de regio zijn een aantal waterkrachtprojecten geïdentificeerd die kunnen bijdragen aan het realiseren van de benodigde opwekking. De ontwikkeling van kernenergie is een discussie die plaatsvindt op nationaal niveau en geen onderdeel is van de RES.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Het zal u bekend zijn, dat de omgevingsdiensten geen brood zien in het handhaven van het criterium Lden. Met name omdat het een jaargemiddelde betreft en men teveel afhankelijk is van de data van de producent. Dit pleit voor een eenvoudiger te handhaven criterium. Een afstandsnorm is daarvoor het aangewezen criterium. Het is jammer, dat u in het opstellen van de NRD geen poging heeft gedaan om de geluidsnorm te vertalen in een afstandsnorm.	De discussie over afstandsnormen voor geluid van windturbines vindt op nationaal niveau plaats. We stellen in dit NRD voor om tot dat moment te werken met de bekende windturbinenormen, ook al zijn deze buiten werking. Er is namelijk nog geen zicht op deze nieuwe normen en ook geen wettelijke basis om nieuwe of andere normen te introduceren.
			We wijzen er graag op dat dit NRD en deze onderzoeksaanpak mede tot stand is gekomen via een drietal omgevingsdialogen, waarbij ook de GGD Zuid en de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) aanwezig waren. Een passende beoordeling op projectniveau volgt voor windprojecten bovendien in een passende m.e.r.-beoordeling of ProjectMER. Wel hebben we de vraag hoe om te gaan met windturbinenormen in dit onderzoek expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r.. Op basis daarvan stellen we bij wijze van gevoeligheidsanalyse voor om in het alternatief Leefomgeving op een strengere contour van 700 meter te toetsen.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Op basis van ecologisch onderzoek is komen vast te staan, dat de wespendifeet tot 8 km buiten de Veluwe foerageert. En in bepaalde maanden. Wij hebben een WOO verzoek aan de provincie Gelderland gedaan. Dit WOO verzoek heeft betrekking op documenten en uitspraken met betrekking tot de beweerde afstand en de beweerde periode. Wij kunnen ons niet voorstellen dat een vogel zich aan een papieren besluit houdt. Het voorgenomen besluit heeft nog een ander facet. Door het stilleggen van de turbines in de 8 km zone zal de te grenswaarde voor Lden in werkelijkheid overschreden worden. Lden is immers een gemiddelde. Dat gemiddelde wordt beïnvloed door het stilleggen van de turbines en daarmee zal de actuele geluidsdruk in de periode dat de turbines wel draaien kunnen toenemen.	Op basis van het SOVON onderzoek naar het leefgebied van de Wespendifeet stellen we in de NRD voor om de 1 kilometer afstandscintour vanuit de Veluwe op te nemen als een harde milieubelemmering voor windenergie. Voor de 1 tot 8 kilometer afstandscintour stellen we voor om dit gebied op te nemen als zachte milieubelemmering. Onder voorwaarden kan het in dit gebied namelijk mogelijk worden om voor 2030 windprojecten te organiseren.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Het is bekend dat windturbines een negatief effect kunnen hebben op de gezondheid van mensen. Effecten van windturbines op mensen kunt u lezen in Windwiki. Het zou op zijn minst getuigen van besef van dit effect van windturbines op mensen door in uw NRD deze effecten te benoemen en te onderzoeken wanneer deze effecten optreden. Het rapport maakt zich er nogal gemakkelijk vanaf. Of u kunt zich conformeren aan de artsen van Windwiki. Juist de landelijke NRD geeft veel aandacht aan gezondheidseffecten.	Dit milieueffectonderzoek onderzoekt de effecten op hoofdlijnen. Gezondheidseffecten hangen veelal samen met geluid. In de NRD wordt benoemd hoe dit wordt onderzocht. bij de ontwikkeling van een concreet initiatief kan in een projectMER of m.e.r.-beoordeling aandacht gegeven worden aan gezondheidseffecten. Dit past niet bij het doel waarvoor het milieueffectonderzoek wordt opgesteld, namelijk het verkennen van milieueffecten voor gebieden op regioniveau en geen specifieke locaties.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Geluid kent vele verschijningen. Voor het menselijk oor te horen geluid wordt de geluidsdruk uitgedrukt in DbA. Hoe de geluidsdruk voor infrasoen geluid gemeten moet worden is mij niet bekend. De normen in het activiteitenbesluit worden uitgedrukt in DbA: Lden. De gemiddelde geluidsbelasting over een heel jaar. Laat het duidelijk zijn, dat de in het verleden door het RIVM aanbevolen geluidsdruk ver onder Lden 45 DbA was. Uiteindelijk is gekozen voor die 45 DbA omdat er bij een lagere norm geen plaats meer zou zijn voor windturbines. Probleem met Lden is, dat het voor leken nauwelijks uit te leggen is. Er is dus geen besef bij de gemiddelde lezer, dat de geluidsdruk op enig moment hoger kan zijn dan de genoemde grensnorm van 45 DbA. Het is aan te bevelen om in uw NRD een aantal alternatieven te presenteren waarin de maximum geluidsdruk zichtbaar gemaakt wordt. Tweede probleem is de geluidsdruk van verschillende bronnen. Bijvoorbeeld snelweg en windturbines. Het is uit uw concept rapport niet duidelijk hoe u hier mee omgaat. De geluidsnormen, die nu nog gelden waren het resultaat van een compromis tussen te verwachten schade aan de omwonenden en de mogelijkheden om nog windturbines te plaatsen. De eerste geluidsnormen zijn dan ook verlaten, omdat bleek dat met die normen er in Nederland op land slechts enkele turbines geplaatst zouden kunnen worden. Het is te verwachten, dat met het invoeren van de nieuwe normen een nieuwe afweging gemaakt zal moeten worden. Het is dan ook aan te bevelen om hierover duidelijkheid te bieden en tevoren de afwegingscriteria en hun weging vast te leggen. Met andere woorden: eerst moet duidelijk (en wetenschappelijk bewezen) worden wanneer geen schadelijke effecten op de gezondheid optreden en pas daarna worden geconcludeerd wat dat betekent voor de mogelijkheid om überhaupt nog turbines te plaatsen in Nederland.	In de NRD stellen we voor om uit te gaan van de normen uit het Activiteitenbesluit. We zijn ons ervan bewust dat de normen uit het Activiteitenbesluit momenten buiten werking zijn. Desondanks zijn we van mening dat voor het doel van het milieueffectonderzoek de toepassing van deze normen passend is. Specifiek onderzoek zal in een later stadium bij concrete projecten worden uitgevoerd als ook het nationale onderzoek naar windturbinenormen is afgerond. We wijzen er graag op dat dit NRD en deze onderzoeksaanpak mede tot stand is gekomen via een drietal omgevingsdialogen, waarbij ook de GGD Zuid en de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) aanwezig waren. Een passende beoordeling op projectniveau volgt voor windprojecten bovendien in een passende m.e.r.-beoordeling of ProjectMER. Wel hebben we de vraag hoe om te gaan met windturbinenormen in dit onderzoek expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r.. Op basis daarvan stellen we bij wijze van gevoeligheidsanalyse voor om in het alternatief Leefomgeving op een strengere contour van 700 meter te toetsen. In het milieueffectonderzoek lichten we toe wat Lden betekent, zodat dit voor de lezer meer duidelijkheid verschaft. Daarnaast zullen we toelichten waarom we welke normen toepassen en hoe zich dit verhoudt tot het Activiteitenbesluit en het onderzoek dat hier op nationaal niveau naar loopt. Het doel van het planMER is de milieueffecten op gebiedsniveau te onderzoeken. Voor dat doel achten wij het niet noodzakelijk nader onderzoek te doen naar gezondheidseffecten en cumulatieve geluidseffecten. Bij concrete initiatieven kan dit wel worden gedaan.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Windturbines leveren hinder. Hinder te definiëren als "ervaren negatieve gevoelens omtrent de omgeving" Hinder is niet objectief te definiëren, maar wordt wel degelijk ervaren. Het wel duidelijk, dat hinder afneemt met de afstand tot de bron van hinder. Dit is een van de redenen waarom de de landelijk NRD word overwogen om naast de geluidsdruk ook een afstandsnorm in te voeren.	In dit NRD stellen we voor om hinder te beschouwen op basis van de normen uit het Activiteitenbesluit.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	Slagschaduw is een erkend probleem. Echter ontbreekt onderzoek hoeveel slagschaduw een mens kan verdragen. Nader onderzoek is noodzakelijk. Het zou mooi zijn, als u het slagschaduwgebied in u kaarten kunt verwerken.	In het milieueffectonderzoek wordt geen onderzoek gedaan naar slagschaduw. Dit omdat we geen specifieke locaties onderzoeken, terwijl de effecten erg locatiespecifiek zijn. Daarnaast is slagschaduw te mitigeren.
Overbetuwe	Vereniging Malle Molens Midden Betuwe	In uw NRD wordt geen gewag gemaakt van compensatie. Althans niet van compensatie voor mensen (wel voor natuur). Een reeks negatieve aspecten van windturbines speelt hier een rol: - Verlies een landschappelijke kwaliteit - Belasting met hoorbaar geluid - Belasting met laagfrequent en onhoorbaar geluid - Ontbreken van rust in het landschap - Verlies aan waarden van onroerend goed - Verlies aan recreatierust - Verlies aan wooncomfort, - Etc. Er wordt in uw NRD op geen enkele wijze duidelijk gemaakt hoe de wetgever en vergunningverlener hier mee om moet gaan.	In het milieueffectonderzoek worden de effecten beoordeeld. Deze kunnen zowel positief als negatief zijn. Dit leidt tot een overzicht welke gebieden geschikt, niet geschikt of geschikt te maken zijn voor de ontwikkeling van windenergie en zonne-energie, maar ook voor warmte. In dit NRD stellen we voor om algemene aandachtspunten en uitgangspunten te formuleren die van belang zijn om mee te wegen in het proces richting de RES 2.0 en die als basis kunnen dienen voor een projectMER en/of m.e.r.-beoordeling op projectniveau en locatieniveau.
Overbetuwe	Gemeente Overbetuwe	In Overbetuwe werken we samen met inwoners, ondernemers en organisaties hard aan de transitie naar een duurzame gemeente. Grootchalige duurzame opwek van elektriciteit is daar één van de pijlers in. We voorzien ruim 600 TJ aan duurzame energie in zon en wind in de zoekgebieden in het energielandschap rond de A15, conform RES 1.0 en 'Omgevingsvisie Overbetuwe 2040'. Een groot deel is daarvan al vergund in zonneweides. Om helderheid te creëren voor windinitiatieven in de zoekgebieden, vinden we het belangrijk een beter zicht te krijgen op de effecten voor natuur, milieu en gezondheid. Een planMER helpt daarbij. Aan de hand van het concept 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau', geven wij graag twee aandachtspunten mee.	Dank voor uw uiteenzetting.
Overbetuwe	Gemeente Overbetuwe	RELATIE MET 'NATIONALE WINDTURBINE-BEPALINGEN LEEFOMGEVING': Wij zijn blij met het voorstel om in het planMER te toetsen op normen die breder zijn dan de normen in het Activiteitenbesluit. Door in het alternatief 'Leefomgeving' (conform advies WHO) een striktere norm van 45 dB Lden te hanteren geeft dit inzicht in de gevolgen op de haalbaarheid van windinitiatieven in de regio. Daarmee is een eerste stap gezet naar mogelijke aansluiting op toekomstige normen in de 'Nationale windturbinebepalingen leefomgeving', als vervanger van het Activiteitenbesluit. Wij vragen hier in de regionale planMER nog meer stappen in te zetten zodat met een meer verbrede scope beter aangesloten wordt op het landelijke traject. Uit de reactienota bij de NRD voor de planMER 'Nationale windturbinebepalingen leefomgeving' blijkt dat er gekozen is voor een belangrijke verbreding van onderzoek naar milieuaspecten vanwege windparken. Landelijk kiest men voor een bredere onderzoeksrange voor geluidnormering, visuele hinder, afstandsnormering en slagschaduw. Ons verzoek is om ook in (de NRD voor) de regionale planMER de onderzoeksrange naar milieuaspecten in heroverweging te nemen en - in lijn met het landelijke traject - uit te breiden met onderzoek naar differentiatie van geluid (normering geluidsniveau en afstand), slagschaduw en visuele hinder. Zou u deze verbrede scope ook mee willen nemen in de vragen die u gaat stellen aan de Commissie m.e.r.? Zowel qua proces als inhoudelijk? Wij willen graag voorkomen dat processen een jaar stil komen te liggen totdat eind 2023 de definitieve landelijke normen in werking treden. Hoe kunnen we de regionale en landelijke processen goed op elkaar afstemmen, dingen eerder in beweging krijgen en zo meer duidelijkheid creëren voor betrokkenen?	Het nationale milieueffectonderzoek waar u aan refereert richt zich specifiek is op de windturbine-bepalingen voor de leefomgeving. Deze windturbine-bepalingen vormen haar studieobject, haar hoofdvraag. Dit in tegenstelling tot deze regionale planMER, waar de hoofdvraag zich richt op gebieden die geschikt zijn, geschikt te maken zijn, of ongeschikt zijn voor de ontwikkeling van ten minste 1,62 TWh aan duurzame elektriciteitsopwek en warmte. Het gaat daarom om wezenlijk andere milieueffectonderzoeken. Waar mogelijk sluiten we uiteraard aan bij de (tussentijdse) uitkomsten van dit landelijke onderzoek. Tegelijkertijd stellen we voor om te voorkomen dat we in onze regio dubbelwerk doen ten opzichte van het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinenormen. We wijzen er graag op dat dit NRD en deze onderzoeksaanpak mede tot stand is gekomen via een drietal omgevingsdialogen, waarbij ook de GGD Zuid en de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) aanwezig waren. Een passende beoordeling op projectniveau volgt voor windprojecten bovendien in een passende m.e.r.-beoordeling of ProjectMER. Wel hebben we de vraag hoe om te gaan met windturbinenormen in dit onderzoek expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r.. Op basis daarvan stellen we bij wijze van gevoeligheidsanalyse voor om in het alternatief Leefomgeving op een strengere contour van 700 meter te toetsen. Tenslotte willen we u graag meegeven dat er absoluut geen processen stil hoeven te liggen door dit regionale milieueffectonderzoek, noch door het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinebepalingen. Op projectniveau kunnen passende milieueffectnormen voor windturbines worden bepaald. Het windinitiatief in de gemeente Beuningen is daar een goed voorbeeld van binnen onze regio.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Overbetuwe	Gemeente Overbetuwe	INBEDDING IN INTEGRAAL OMGEVINGSBELEID: Een planMER is één van de bouwstenen voor de RES 2.0 (en actualisatie van de provinciale windvisie). Om deze brede integrale afweging straks goed te kunnen maken, vragen wij u vroegtijdig inzicht te geven in de manier waarop conform het afgesproken afwegingskader een herijking plaats kan vinden. Ons verzoek is dan ook om dit uiterlijk beschikbaar te hebben op het moment dat de resultaten van de planMER duidelijk zijn. Realisatie van de RES 2.0 (en geactualiseerde provinciale windvisie) vraagt ook doorwerking in provinciaal en lokaal Omgevingsbeleid. Dit kan alleen als provincie en 16 gemeenten onderling afgestemd het planMER allemaal koppelen aan hun ruimtelijke besluiten. Alhoewel in december 2021 al voorzien in de werkwijze, herhalen wij graag dat dit voor ons een belangrijke randvoorwaarde is.	Uw oproep is helder. Op het moment dat dit milieueffectonderzoek gereed is in het voorjaar van 2023, komen we bij u terug met een procesvoorstel voor de herijking van de regionale energiestrategie. Het is in het belang van alle overheden binnen deze regio om energieprojecten uiterlijk in 2025 te vergunnen om de afgesproken RES doelen van 2030 te halen.
Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Introductie: Stichting Behoud Betuws Landschap (KvK nummer 09168483) is een stichting met als doelstelling: ‘Het bevorderen van het behoud van de leefomgeving van de bewoners in de omgeving van het verkeersknooppunt Valburg en de Waalbrug bij A15/A50 en alles wat daarmee in de ruimste zin verband houdt’. Onze stichting heeft een duidelijk mandaat namens ca. 40 direct betrokken omwonenden die rondom het verkeersknooppunt Valburg en de A15 zone wonen. In de concept NRD ‘Groene Metropoolregio’ (1) worden de kaders voor de milieuonderzoeken bepaald. In dat kader maken wij, Stichting Behoud Betuws Landschap, graag van de gelegenheid gebruik om onze zienswijze hierop in te dienen. Deze treft u navolgend aan.	Dank voor uw zienswijze.
Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Algemeen: Op 30 juni 2021 deed de Raad van State een uitspraak die gevolgen heeft voor windparken in Nederland. Tot 30 juni 2021 konden in Nederland landelijk vastgestelde milieuregels voor windturbines en windparken worden gehanteerd bij de besluitvorming. Die landelijke regels waren opgenomen in het Activiteitenbesluit. Deze algemene milieuregels zijn met de uitspraak van 30 juni 2021 buiten werking gesteld. De onzorgvuldige toetstandkoming van voormelde milieuregels en de daaruit voortvloeiende gezondheidsschade is door Zembla in haar aflevering van 8 december jl. op NPO2 uitgebreid belicht(2). In deze concept NRD lijkt u desondanks nog steeds uit te gaan van milieuregels van het Activiteitenbesluit hetgeen direct tot uiting komt in de, naar onze mening, te ruime keuze van zoekgebieden (kansen en belemmeringenkaarten) voor windenergie. U lijkt er voorts bewust voor te kiezen het voorzorgsprincipe en -beginsel te negeren. Wellicht ten overvloede wijzen we u er op dat dit onzorgvuldig is, leidt tot onomkeerbare schade en daarmee onbehoorlijk bestuur en bestuurdersaansprakelijkheid. En onjuiste begrenzing van de kansen- en belemmeringenkaarten leidt vervolgens weer tot een onjuiste weging van de alternatieven in de PlanMER. Het niet hanteren van het voorzorgsprincipe brengt dus grote risico's met zich mee voor de PlanMER en vervolgpactures. Uit het rapport Onderzoek afstandsnormen windturbines van 19 april 2022 dat is opgesteld door Arcadis in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken (3) blijkt dat meerdere Europese landen uitgaan van een afstandsnorm van 10 maal de tiphoogte van een windturbines. In de voormelde Zembla aflevering wordt door de deskundigen (o.a. in Tweede Kamer briefings) gesproken over een afstandsnorm van tenminste 1200 meter. Omdat er geen wetenschappelijke consensus is over een kortere afstandsnorm verzoeken wij u, met het oog op het voorzorgsprincipe, voor de zoekgebieden (kansen en belemmeringenkaarten) voor windenergie in de NRO, uit te gaan van een minimale afstandsnorm van tenminste 1200 m. Dit tenzij het principe van 10 maal de tiphoogte een langere afstandsnorm vereist en daar de kansen- en belemmeringenkaarten in de NRO op aan te passen. Overheden dienen bescherming te bieden aan de burger; het voorzorgsprincipe' en voorzorgsbeginsel' zijn daar immers op gebaseerd. U bent als overheden en initiatiefnemers voor de NRD en planMER hiervoor verantwoordelijk. Wij verzoeken u daarom deze als algemeen uitgangspunt op te nemen in de NRD en planMER. Het voorzorgsprincipe is een moreel en politiek principe dat stelt dat als een ingreep ernstige of onomkeerbare schade kan veroorzaken aan de samenleving of het milieu, de bewijslast ligt bij de voorstanders van de ingreep als er geen wetenschappelijke consensus bestaat over de toekomstige schade. Het voorzorgsprincipe is vooral van toepassing in de gezondheidszorg en het milieu. Er dient bij onzekerheden uit te worden gegaan van zo veilig als mogelijke kaders. Als er kans is op serieuze of onomkeerbare schade, dan mag het gebrek aan volledige wetenschappelijke zekerheid niet gebruikt worden als reden om (voorzorgs)maatregelen uit te stellen.	We begrijpen de zorgen die bestaan over gezondheid. Zoals u aangeeft zijn de windturbinennormen zoals beschreven in het Activiteitenbesluit op dit moment buiten werking. Tegelijkertijd bestaat er geen wettelijke basis voor andere normen en zien we het als regio niet als onze rol om hierop nieuwe normen te introduceren. De gezondheidseffecten van windenergie worden op dit moment uitvoerig onderzocht in het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinennormen. Op het moment dat de resultaten daarvan bekend zijn, kunnen eventuele nieuwe normen worden getoetst in een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER wanneer een windenergieproject zich aandient. Voor de volledigheid hebben we de vraag 'hoe om te gaan met windturbinennormen, nu de nationaal geldende windturbinennormen buiten werking zijn' expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r. Een aanvullend advies vanuit de commissie zullen we hierin opvolgen. We stellen daarnaast voor om hier in het milieueffectrapport een paragraaf aan te wijden.
Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Onze zienswijze t.a.v. zonering windturbines i.r.t de Wespendif: Uit eerdere effectenonderzoeken voor windparken nabij Natura 2000-gebied de Veluwe, bleek de Wespendif de meest beperkende soort (belangrijkste aandachtsoort) voor het plaatsen van windturbines nabij dit natuurgebied. De Veluwe vormt binnen Nederland het kerngebied van de Wespendif en de kwaliteit van het gebied is bepalend voor de dichtheden van deze beschermde inheemse diersoort. Het uitgangspunt bij het plaatsen van windturbines is dat de populatie Wespendifvallen op de Veluwe (specifiek gezegd: het instandhoudingsdoel voor het Natura 2000- gebied) niet achteruit mag gaan als gevolg van aanvaringen met windturbines. Volgens de Natura 2000-doelstellingen zouden er minimaal 100 broedparen aanwezig moeten zijn. Daarmee is natuur in een zone van 8 km rondom de Veluwe een beperkend criterium voor de ontwikkeling van windturbines. Op blz. 25 in de NRD is vermeld dat er op dit moment nog onderzoek wordt gedaan onder welke randvoorwaarden windturbine-activiteiten mogelijk zijn in de zone van 1 tot 8 km rondom de Veluwe en dat formele besluitvorming nog moet plaats vinden. Echter er wordt in de NRD, als kader voor de milieuonderzoeken, een voorschot genomen op de resultaten van voormeld onderzoek en besluitvorming. In onze zienswijze is dit voorschot nemen bijzonder onzorgvuldig en kan leiden tot onomkeerbare schade. Deze zienswijze is mede ingegeven door een recent onderzoek van de WUR Wageningen dat stelt dat de gevolgen van extra sterfte op vogelpopulaties onder de huidige normen voor windmolenparken worden onderschat (4). Er is dus op dit moment geen wetenschappelijke consensus. Dat betekent dat ook hier het voorzorgsprincipe van toepassing zou moeten zijn hetgeen in onze zienswijze betekent dat ook de zone van 1 tot 8 km van de Veluwe een harde belemmering voor windturbines is. Daarmee is die zone ongeschikt als zoekgebied voor windturbines. Wij verzoeken u de NRD n.a.v. deze zienswijze aan te passen. D.w.z. als harde belemmering in relatie tot de wespendif de Veluwe + 8 km op te nemen in tabel 3.2.	Inmiddels zijn de uitkomsten van dit Wespendifonderzoek bekend. In de 1 km zone rond de Veluwe blijven windmolens praktisch onmogelijk. We stellen dan ook voor om deze zone in het milieueffectonderzoek te behouden als harde belemmering. In de 1 tot 8 km zone zijn windmolens voorlopig ook verboden, op een tweetal initieven na die doorgang vinden. Er lopen verschillende onderzoeken naar het verminderen van aanvaringen van Wespendifvallen met windmolens. Daarbij kan het herstel van de Wespendifpopulatie op de Veluwe er in komende jaren toe leiden dat initiatieven in de 1 tot 8 km zone weer mogelijk worden. Met andere woorden: tijdelijkheid is een belangrijk element in het verbod in de 1 tot 8 km zone. Dit milieueffectonderzoek kijkt verder dan sec dit moment, op die manier kan het ook van nut zijn voor de faseringsvraag van de ontwikkeling van elektriciteitsprojecten en warmte. We stellen daarom voor om de 1 tot 8 km zone als zachte belemmering te handhaven in het milieueffectonderzoek.
Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Onze zienswijze t.a.v. het ontbreken van drinkwaterwingebieden: Recent zijn door de provincie reserveringsgebieden voor drinkwaterwinning aangewezen, onder andere in het gebied aan de Herveld-Zuid zijde van het verkeersknooppunt Valburg. Op de in de NRD opgenomen afbeeldingen 4.4 en 4.5 is hier geen rekening mee gehouden. Daarbij wordt ook niet omschreven hoe er met stapeling van dergelijke zachte belemmeringen in verhouding tot de in de NRD opgenomen conclusies rondom geschikt, mogelijk geschikt of ongeschikte locaties wordt omgegaan. Wij vragen u dit in de NRD expliciet te verduidelijken.	De reserveringsgebieden voor drinkwaterwinning worden in het milieueffectonderzoek opgenomen. In het onderzoek wordt duidelijk gemaakt hoe wordt omgegaan met de zachte belemmeringen. Het bevoegd gezag zal vervolgens kiezen welke belemmeringen in de 'geschikt te maken' gebieden zwaarder wegen t.o.v. andere zachte belemmeringen.
Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Onze zienswijze t.a.v. de molenaarswoningen c.q. mogelijk hoger toegestane geluidsbelasting: In uw definitie rondom molenaarswoningen doet u de aanname dat omwonenden veelal ook initiatiefnemer c.q. mede-eigenaar (participant) zijn van een windpark. U geeft daarbij tevens aan dat mogelijke molenaarsgebieden nog niet betrokken zijn in de huidige NRD, maar mogelijk betrokken zullen worden in de planMER-fase. Deze stichting is tot op heden door nog geen enkele initiatiefnemer als gesprekspartner betrokken bij mogelijke plannen rondom het knooppunt Valburg. Uit een bespreking van het bestuur van onze stichting met de Wethouder van de gemeente Overbetuwe op dinsdag 1 november jl. is duidelijk geworden dat er tot op heden geen duidelijkheid bestaat over de definitie van participatie in lokale energieopwek-initiatieven waaronder windparken. We verzoeken u in deze NRD bij de begrenzing van de zoekgebieden uit te gaan van de situatie dat er geen molenaarswoningen aanwezig zijn.	De analyse t.a.v. molenaarswoningen is een extra gevoeligheidsanalyse om de mogelijkheden in beeld te brengen. Hierbij baseren we ons niet op individuele bewoners, maar brengen we alleen de mogelijkheden in beeld. Met betrekking tot de ontwikkelingen rond Valburg: deze zijn niet opgenomen als autonome ontwikkeling en zijn als zodanig niet opgenomen als vaststaande ontwikkeling. Uit het milieueffectrapport zal blijken of de locatie geschikt is vanuit milieuaspecten voor duurzame energie-ontwikkeling. De keuze is uiteindelijk aan de bevoegde gezagen.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Onze zienswijze t.a.v. gezondheidsperspectief omwonenden: In deze concept NRD missen we een visie ten aanzien van het gezondheidsperspectief voor mensen! Het ontbreekt in deze NRD aan kaders en onderzoeksmethoden die invulling geven aan de gevolgen voor mensen (gezondheidseffecten). Wanneer daar in het webinar van november jl een vraag over wordt gesteld en geantwoord wordt dat gezondheid meegewogen is in de geluidsnorm, lijkt ons dit niet afdoende. Er is juist géén wetenschappelijke consensus over de geluidsnorm. U noemt verder dat de Wereldgezondheidsorganisatie een geluidsnorm van 45 dB Lden contour adviseert rond geluidgevoelige objecten. Graag maken wij u erop attent dat juist de WHO (5) ook stelt in dezelfde rapportage dat Lden géén geschikte maat is voor windturbinegeluid vanwege het onregelmatige karakter en het verhullende effect door de uitmiddeling in de tijd. Op blz. 2 van onze zienswijze hebben we in dit kader al gewezen op een minimale afstandsnorm van 1200 meter tussen windturbines en woningen. Wij verzoeken u de NRD hierop aan te passen als harde grens voor de zoekgebieden. Onze zienswijze is dat het effect op mensen te relevant is om niet als apart criterium te behandelen. Graag verwijzen wij u naar de zienswijze die eerder dit jaar is gepubliceerd (6), maar ook de bovengenoemde recente uitzending van Zembla (2). Meer specifiek vragen wij u mee te nemen in de pldnMER de gevolgen voor zowel de gezondheid van zowel kinderen als volwassenen. Bovendien dient ook de cumulatie van hinder en geluid meegewogen te worden, waar duidelijk ook sprake van is rondom het Knooppunt Valburg, waar twee snelwegen elkaar kruisen (A15 en A50), maar ook de Betuweroute kruist. Deze stapeling van geluidseffecten vindt plaats op de toch al maximaal geluid belaste woningen van de bewoners rondom knooppunt Valburg en de A15-zone. Wij verzoeken u daarom te verduidelijken wat het effect is van deze stapeling van geluidsbronnen en wat dit betekent voor de grenzen van zachte of harde belemmeringen van de zoekgebieden voor windenergie uitgaande van het voorzorgsprincipe. Verder maken wij u er, wellicht ten overvloede, op attent dat er aanwijzingen zijn dat erosie van molenmateriaal, microplastics, waaronder BPA (Bisphenol A), in de omgeving brengen waarvan bekend is dat deze de hormoonhuishouding en vruchtbaarheid van mensen en andere organismen kan aantasten, maar bovendien onderzocht wordt wat de rol is van BPA bij de ontwikkeling van kanker (7,8). Het ontbreekt in de concept NRD aan ingreep-effectrelaties met betrekking tot de in eerdere rapportage (6) vermelde verwerping/erosie van de wieken van windturbines op bodem- en grondwaterkwaliteit en gezondheid van de mens. Wij verzoeken u deze toe te voegen aan de NRD. Uit het eerder genoemde overzicht van Windwiki (6) blijkt dat de gezondheidseffecten van windturbines op volwassenen en kinderen aanzienlijk is. Er is geen wetenschappelijke consensus dat de gezondheidseffecten van windturbines te verwaarlozen zijn, integendeel. Derhalve dient u naar onze zienswijze het voorzorgsprincipe te hanteren, d.w.z. de door de wetenschappers van Windwiki voorgestelde onderzoeksmethoden te hanteren voor ingreep-effect relaties.	De gezondheidseffecten van windenergie worden op dit moment uitvoerig onderzocht in het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinenormen. Op het moment dat de resultaten daarvan bekend zijn, kunnen eventuele nieuwe normen worden getoetst in een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER wanneer een windenergieproject zich aandient. Voor de volledigheid hebben we de vraag 'hoe om te gaan met windturbinenormen, nu de nationaal geldende windturbinenormen buiten werking zijn' expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r. Een aanvullend advies vanuit de commissie zullen we hierin opvolgen. We stellen daarnaast voor om hier in het milieueffectrapport een paragraaf aan te wijden. De beoordeling van cumulatieve effecten gaan boven het detailniveau van dit milieueffectonderzoek, het gaat om maatwerk dat op regioniveau leidt tot schijnzekerheden. Het milieueffectonderzoek gaat daarom uit van vaste afstanden. Deze zijn ingestoken om een bandbreedte van mogelijkheden in de regio in beeld te brengen. Dit geldt eveneens ten aanzien van de opmerking ten aanzien van erosie, materiaalgebruik et cetera. Op projectniveau kunnen dergelijke locatiespecifieke onderzoeken worden uitgevoerd.
Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Onze zienswijze t.a.v. het beoordelingskader energietechnieken: Opvallend is dat veel methodieken in het beoordelingskader gestoeld zijn op een kwalitatieve quick scan. Dat is naar onze zienswijze strikt onvoldoende en zou er ten minste een kwantitatieve onderzoeksmethode van toepassing moeten zijn. Immers ook hier is het voorzorgsprincipe van toepassing. Na vaststelling van een MER-plichtig plan of het nemen van een MER-plichtig besluit moet het betreffende bevoegd gezag de daadwerkelijke milieugevolgen van de uitvoering van de voorgenomen activiteit onderzoeken (art. 7.39 lid 1). Dit noemen we de monitoring en evaluatie verplichting. Bij het plan of besluit zijn de termijn of de termijnen waarop met het onderzoek zal worden begonnen en de wijze (in deze NRD!) waarop dat onderzoek zal worden verricht, al bepaald. Specifiek vragen we in dit kader aandacht voor effecten op habitattypen en soorten Natura 2000 gebied en de thans ontbrekende gezondheidseffecten. Dit is des te belangrijker vanwege de doorwerking van de planMER naar één of meerdere projectMER. Om vanuit de monitoring en evaluatie verplichting te kunnen vaststellen in welke mate de effecten optreden/of evt. mitigerende maatregelen voldoende effect sorteren, is een kwantitatieve methode voorschrijven noodzakelijk. Als monitoring (en handhaving) niet mogelijk is, betekent dit immers dat er een onzorgvuldig besluit is genomen. Derhalve verzoeken wij u de NRD aan te passen in lijn van deze zienswijze door het op nemen van kwantitatieve onderzoeksmethoden waarover wetenschappelijke consensus bestaat en het toevoegen van kwantitatief onderzoek naar gezondheidseffecten. Voorts verzoeken wij u in het beoordelingskader de waardedaling van woningen mee te onderzoeken en te wegen. In uw beoordelingskader ontbreken de effecten van windturbines en grootschalige zonneparken op het lokale weer. Bekend is inmiddels dat windparken, door de turbulentie die ze veroorzaken in de lucht, het weer beïnvloeden. Voorts is in Duitsland onderkend dat door de ontstane thermiek boven zonnepanelen parken lokaal de wolken breken en desbetreffende gebieden veel minder neerslag ontvangen hetgeen natuurlijk negatieve effecten heeft voor de teelt in de Betuwe waar zoekgebieden zijn aangegeven. Wij verzoeken u ook hier het voorzorgsprincipe toe te passen, deze effecten in de NRD te beschrijven en de onderzoeken naar deze effecten in het beoordelingskader op te nemen en tot uiting te laten komen in de begrenzing van de zoekgebieden voor wind- en zonne- energie. Tot slot wijzen wij er op dat u als initiatiefnemers circulariteit doelstellingen nastreeft. Bekend is dat de wieken van windturbines in feite chemisch afval zijn na de gebruiksfase waarvoor geen oplossingen zijn. Wij verzoeken u derhalve de mate van circulariteit van de verschillende energietechnieken in het beoordelingskader op te nemen, deze kwantitatief te onderzoeken en de alternatieven in de planMER daar op te wegen.	De onderzoeksmethodiek 'kwalitatief' is hier eveneens gebaseerd op data, namelijk de beoordeling van experts. Ten aanzien van Natura 2000-gebieden geldt dat dit, zoals ook benoemd in de NRD, onderdeel is van het milieueffectonderzoek. Het milieueffectonderzoek heeft tot doel gebieden in beeld te brengen die geschikt zijn of geschikt te maken zijn voor ontwikkeling van duurzame energie. Het detailniveau dat u voorstelt is passend bij een uitwerking op projectniveau. Hierop zal het onderzoek dan ook niet worden aangevuld. Ten aanzien van thermiek boven zonnenvelden is niet duidelijk naar welk onderzoek wordt verwezen. De zienswijze is hierin niet expliciet waardoor op dit punt niet inhoudelijk kan worden ingegaan.
Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Onze zienswijze ten aanzien van de kansen- en belemmeringenkaarten: Bovenstaande zienswijzen hebben gevolgen voor de kansen en belemmeringenkaarten zoals gepresenteerd in de concept NRD. Wij verzoeken u deze kaarten te herzien op basis van bovenstaande zienswijzen. Tevens verzoeken we u om de kaarten beter zichtbaar te laten zijn in de NRD, er is namelijk sprake van te weinig specificiteit van de gepresenteerde kaarten om op het juiste detailniveau kennis te nemen van de inhoud.	Dank voor uw zienswijze. Dit milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied en heeft als doel om geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden te identificeren voor de opwek van tenminste 1,62 TWh duurzame elektriciteitsopwek en warmte. De kaarten en de resolutie van de kaarten lenen zich voor dat doel. Het identificeren van specifieke locaties is in dit onderzoek niet aan de orde. Wel wordt bekeken of in het PlanMER hogere resolutie kaartmateriaal kan worden opgenomen om aan uw wens tegemoet te komen.
Overbetuwe	Stichting Behoud Betuws Landschap	Bijlage 1. Bronnenlijst - Haans K, en anderen, i.o. Croene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen. 21 september 2022. RES Arnhem Nijmegen, Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau planMER. Link: nottie- reikwijdte-en-detailniveau-planmer-res.pdf (groenemetropoolregio.nl) - Zembla — Windmolenlawaai. 8 december 2022. Link: Zembla - Windmolenlawaai - Zembla - BNNVARA. - Koppen E, en anderen, i.o. Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. 19 april 2022. Onderzoek afstandsnormen windturbines. Link: onderzoek-afstandsnormen-windturbines.pdf (overheid.nl). - Schippers P, Buij R, Schotman A, Verboom J, Van der Jeugd H, Jongejans E. 4 juni 2020. Mortality limits used in wind energy impact assessment underestimate impacts of wind farms on bird populations. Ecology and Evolution 10: 6274-6287. Link: https://doi.org/10.1002/ece3.6360. - World Health Organization. 30 januari 2019. Environmental noise guidelines for the European union. Link: https://www.who.int/europe/publications/item/9789289053563. - Taubert E, Meliest R, Brands S, Van Manen S, Maal T. Februari 2022. Zienswijze van windwiki op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het planMER Windturbinebepalingen Leefomgeving. Link: https://www.windwiki.nl/wg-content/uploads/2022/08/20220216- Zienswii e-Windwiki-op-de-NRD.pdf. - Business & Human Rights Resource Center. 22 maart 2021. Norway: NGO raises concerns over environmental impact of chemicals used in wind turbine blades. Link: Norway: NGO raises concerns over environmental impact of chemicals used in wind turbine blades - Business & Human Rights Resource Centre (business-humanrights.org) - Cao H, Yang B, Li N, Feng L, Shi X, Zhao W, Liu S. 9 januari 2015. Bisphenol A and hormone- associated cancers: current progress and perspectives. Medicine 94: e211. Link: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4602822/	Dank voor uw bronvermelding.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Aanleiding: Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe is een stichting met een aantal doelstellingen, waaronder: “het beperken van de schade die plaatsing van windturbines zou veroorzaken aan de natuur-, landschappelijke en cultuurhistorische waarden, de flora en fauna, de kwaliteit van het milieu, waaronder de lucht, de bodem en het water, en de verkeersveiligheid, veiligheid in het algemeen van het waardevolle komgebied het Zettensche Veld en aan de gezondheid en welzijn van mensen in dit gebied”. Onze stichting treedt op namens een achterban van ruim 350 betrokken omwonenden die rondom het gebied van het beoogde windpark Midden-Betuwe wonen. De inhoud van het concept NRD “Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen”, waar kaders worden bepaald voor de milieueffectonderzoeken is voor ons de aanleiding om deze zienswijze in te dienen.	Dank voor uw zienswijze.
Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Inleiding: De Raad van State heeft op 30 juni 2021 in een tussen-uitspraak geoordeeld dat, samengevat, de momenteel gebruikte algemene normen in het Activiteitenbesluit en Activiteitenregeling niet zonder meer gebruikt mogen worden omdat de daarin aangegeven normering niet afdoende wetenschappelijk getoetst is, hierbij uitgaande van het gestelde in de Strategische Milieu Beoordelingsrichtlijn (SMB) De Afdeling verwijst hier naar het zogenaamde “Nevele-arrest” waar het Europese Hof van Justitie te Luxemburg oordeelde dat het Europese recht dwingt tot het maken van een milieubeoordeling voor windturbinenormen. Daarnaast vereist het Europees recht dat de Strategische Milieu Beoordelingsrichtlijn (2001/42/EG) gevolgd dient te worden. De onzorgvuldige totstandkoming van voornoemde milieuregels en de gezondheidsschade die hierdoor veroorzaakt worden voor omwonenden werd tijdens een uitzending van het BNN/VARA programma Zembla op 8 december 2022 nadrukkelijk duidelijk. (Zembla - Windmolenlawaai - Zembla - BNNVARA)	Dank voor uw uiteenzetting.
Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Kansen- en belemmeringskaarten: Dit concept NRD lijkt uit te gaan van de normeringen zoals omschreven in voornoemde Activiteitenbesluit en Activiteitenregeling. Dit wordt ook letterlijk verwoord op bladzijde 22 van dit concept NRD (Stap 1: kansen- en belemmeringskaarten) “Het doel van de eerste stap is om binnen de regio gebieden uit te sluiten waar de opwek van wind- en/of zonne-energie en/of duurzame warmteproductie vanuit (milieu-)wetgeving niet is toegestaan.” Hoe kunt u deze stappen nemen, terwijl u op dit moment niet beschikt over wettelijke kaders/normeringen? De afwezigheid van wettelijke kaders/normeringen werken in de hand dat een onjuiste begrenzing van de kansen- en belemmeringskaarten worden aangenomen die vervolgens doorwerken richting het opstellen van alternatieven in de planMER. Welke waarde hebben deze kansen- en belemmeringskaarten derhalve? Het enige juiste beleid zou moeten zijn, gezien voornoemde uitspraak van de Raad van State, alsmede mogelijk onjuist aangegeven begrenzingen in de kansen- en belemmeringskaarten, om uit te gaan van het voorzorgsprincipe en -beginsel. Er is geen rechtvaardiging om dit voorzorgsprincipe en -beginsel niet te hanteren.	Zoals u aangeeft zijn de windturbinenormen zoals beschreven in het Activiteitenbesluit op dit moment buiten werking. Tegelijkertijd bestaat er geen wettelijke basis voor andere normen en zien we het als regio niet als onze rol om hierop nieuwe normen te introduceren. De gezondheidseffecten van windenergie worden op dit moment uitvoerig onderzocht in het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinenormen. Op het moment dat de resultaten daarvan bekend zijn, kunnen eventuele nieuwe normen worden getoetst in een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER wanneer een windenergieproject zich aandient. Voor de volledigheid hebben we de vraag 'hoe om te gaan met windturbinenormen, nu de nationaal geldende windturbinenormen buiten werking zijn' expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r. Een aanvullend advies vanuit de commissie zullen we hierin volgen. We stellen daarnaast voor om hier in het milieueffectrapport een paragraaf aan te wijden.
Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Aanvullende opmerking Kansen- en belemmeringskaarten: De in dit concept NRD gebruikte afbeeldingen van diverse (overzicht)kaarten zouden moeten dienen om de lezer te verduidelijken welke gebieden exact bedoeld worden. De gebruikte kaarten bieden echter geen verduidelijking. Ze zijn dermate globaal en onduidelijk dat ze voor de lezer (burger) nagenoeg geen meerwaarde hebben en slechts meer vragen oproepen dan ze beantwoorden. Waarom wordt er geen gebruik gemaakt van gedetailleerde leesbare kaartmateriaal, waarin begrenzingen wel duidelijk worden weergegeven?	Dit milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied. Het doel is om gebieden te identificeren die geschikt, geschikt te maken of ongeschikt zijn voor de ontwikkeling van 1,62 TWh aan duurzame elektriciteitsopwek en warmtebronnen. Het gaat om gebieden en niet om specifieke locaties. Het kaartmateriaal ligt in lijn met dat doel. Wel wordt bekeken of in het PlanMER hogere resolutie kaartmateriaal kan worden opgenomen om aan uw wens tegemoet te komen.
Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Afstandsnormen: In het rapport Onderzoek afstandsnormen windturbines van 19 april 2022, opgesteld door Arcadis, in opdracht van het Ministerie van Economische zaken (onderzoek-afstandsnormen-windturbines.pdf (overheid.nl)) wordt aangegeven dat meerdere Europese landen uitgaan van een afstandsnorm van 10 x tipp hoogte windturbine. In enkele gevallen gecombineerd met een maximum norm voor laagfrequent geluid. In voornoemde uitzending van Zembla wordt door deskundigen gesproken over een afstandsnorm van tenminste 1200 meter tot een windturbine. Feit is dat er (nog steeds) geen gedegen wetenschappelijke onderzoeken zijn afgerond die helder maken wat nu echt een veilige afstandsnorm is voor windturbines, er is althans geen consensus over. Wel duidelijk is dat de enorme aantallen gezondheidsklachten van omwonenden evident zijn en in causaal verband kunnen worden gebracht met de aanwezigheid van windturbines in de woon/leef omgeving van burgers en dus serieus genomen dienen te worden. Arcadis geeft in voornoemd onderzoek ook aan dat: - Nederland ten opzichte van andere Europese landen de meest ruime regeling kent voor de ontwikkeling van windprojecten. - Het RIVM geluidshinder van windmolens vanaf circa 40 dB onderschrijft. - De Commissie m.e.r. in maart van dit jaar aan het Rijk adviseerde om ruimer te kijken dan de normen in het Activiteitenbesluit. Derhalve dient ook op het gebied van afstandsnormen de nodige voorzorg gehanteerd te worden en dient ook hier het voorzorgsprincipe toegepast te worden. Het hanteren van een afstandsnorm van 10x tipp hoogte in combinatie met geluidsbeperkende maatregelen (< 40 dB) zou een goede start zijn. De kaarten van de zoekgebieden voor windenergie in dit concept NRD dienen dan ook hierop aangepast te worden.	Zoals u eerder aangaf zijn de windturbinenormen zoals beschreven in het Activiteitenbesluit op dit moment buiten werking. Tegelijkertijd bestaat er geen wettelijke basis voor andere normen en zien we het als regio niet als onze rol om hierop nieuwe normen te introduceren. De afstandsnormen voor windenergie worden op dit moment uitvoerig onderzocht in het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinenormen. Op het moment dat de resultaten daarvan bekend zijn, kunnen eventuele nieuwe normen worden getoetst in een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER wanneer een windenergieproject zich aandient. Voor de volledigheid hebben we de vraag 'hoe om te gaan met windturbinenormen, nu de nationaal geldende windturbinenormen buiten werking zijn' expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r. Een aanvullend advies vanuit de commissie zullen we hierin volgen. We stellen daarnaast voor om hier in het milieueffectrapport een paragraaf aan te wijden.
Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Waterwingebieden: Vitens en de provincie hebben een aantal gebieden aangewezen als mogelijke locaties voor waterwinning. Deze gebieden moeten nog definitief vastgesteld worden. Dit betreffen elf potentiële nieuwe locaties, waarvan ook zoekgebied van beoogd windpark Midden-Betuwe deel uit maakt. In het gebied Betuwe Maas en Waal (zie kaart) mist een stevige kleilaag en daar zijn meer maatregelen bovengronds nodig. Zo mag je hier niet boren voor geothermiesystemen. Wel is toegestaan het gebruik van bestrijdingsmiddelen en uitrijden koeienmest. Voor andere zaken moet vaker een vergunning worden aangevraagd. (bron : De Gelderlander, editie Rivierenland dd 25-05-2022) Onduidelijk is in dit concept NRD in welke mate de potentiële waterwingebieden meegenomen zijn als zijnde harde/zachte belemmeringen (afbeelding 4.4 en 4.5) Duidelijk is echter dat ook waterwinning en windturbines op gespannen voet met elkaar staan. Bekend is dat voor de vervaardiging van de wieken van windturbines nog vaak gebruik wordt gemaakt van Bisfenol A, een stof die volgens het Europees Agentschap voor chemische stoffen (EFSA) als een zorgwekkende stof moet worden gezien omdat het mogelijk een hormoonontregelaar is en dus ernstige gevolgen kan hebben voor mensen. Ook is bekend dat door erosie van de wieken van windturbines dit Bisfenol A in combinatie met microplastics neerslaan in de omgeving. Daarnaast bestaan de funderingen voor windturbines uit grote hoeveelheden beton. Voor potentiële waterwingebieden zijn beiden bijzonder ongewenst. Ook hier geldt dat het voorzorgsprincipe toegepast dient te worden.	De reserveringsgebieden voor drinkwaterwinning worden in het milieueffectonderzoek opgenomen. In het onderzoek wordt duidelijk gemaakt hoe wordt omgegaan met de zachte belemmeringen. Het bevoegd gezag zal vervolgens kiezen welke belemmeringen in de 'geschikt te maken' gebieden zwaarder wegen t.o.v. andere zachte belemmeringen. Voor erosie, materiaalgebruik et cetera. geldt dat dit per windturbine en techniek sterk kan verschillen. Dat detailniveau past niet bij de regionale scope van dit onderzoek. Op projectniveau kunnen dergelijke locatiespecifieke onderzoeken worden uitgevoerd in een passende m.e.r. - behoordeling of ProjectMER.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Wespendief: In de brief Verkenning “Windenergie op en rondom de Veluwe” van 5 februari 2021 (2020-003057) wordt melding gemaakt van de impact van de wespendif voor windenergie op en rondom de Veluwe. Het doel om 100 broedparen in stand te houden wordt niet gehaald en derhalve blijkt de ruimte voor windenergie beperkter dan is gedacht in de RES'en. Het betreft de gehele Veluwe aangevuld met 8 km extra rondom. (Statenbrief (commissieler.nl)) In de brief “Handelingsperspectief windenergie rond de Veluwe” van de Gedeputeerde Staten van Gelderland van 14-03-22 (2021-015285) wordt aangegeven dat windparken op de Veluwe problematisch zijn vanwege de wespendif en er worden dan ook een aantal voorstellen gedaan zoals onder andere: • Het uitsluiten van windenergie op de Veluwe en de 1 km daaromheen; • Onderzoeken naar stilstandvoorzieningen (60 dagen) windparken in de 1-8 km zone rondom de Veluwe. In dit concept NRD wordt er vanuit gegaan dat binnen een zone van 1 tot 8 km rondom de Veluwe ruimte is voor de ontwikkeling van 4 tot 11 nieuwe windturbines. Met toepassing van een stilstandsvoorziening zelfs tot maximaal 22 windturbines. Zoals we reeds eerder hebben gesteld dat het, volgens ons, voorbarig is om in dit concept NRD uit te gaan van bestaande normeringen uit onder andere het Activiteitenbesluit/Activiteitenregeling in plaats van af te wachten op nieuwe landelijke normeringen, blijkt ook hier dat er voorbarige conclusies worden getrokken met betrekking tot de ruimte voor ontwikkeling van windparken in de zone van 1 tot 8 km rondom de Veluwe. In een persbericht van de provincie Gelderland dd 20-12-2022 “Geen windparken in Natura2000 gebied Veluwe en beperkt in zone van 1-8 km eromheen” (https://www.gelderland.nl/persberichten/geen-windparken-in-natura2000-gebied-veluwe-en-beperkt-in-zone-van-1-8-km-eromheen) wordt aangegeven dat, vanwege de beschermde status van de wespendif, er een permanente verbod voor nieuwe windturbines geldt op de Veluwe en in het gebied van 1km rond de Veluwe. In de ruimere zone daaromheen tot 8 km zijn voorlopig ook beperkingen ten aanzien van de ontwikkeling van windparken. De uitspraken van de provincie staan niet op zichzelf en zijn gevoed door een onderzoek van de WUR Wageningen dat stelt dat de gevolgen van extra sterfte op vogelpopulaties onder de huidige normen voor windparken worden onderschat en er momenteel ook geen wetenschappelijk consensus hierover is. (Mortality limits used in wind energy impact assessment underestimate impacts of wind farms on bird populations - Schippers - 2020 - Ecology and Evolution - Wiley Online Library) Met andere woorden: Het gestelde met betrekking tot de wespendif in dit concept NRD is achterhaald en dient aangepast te worden.	Qua regelgeving rondom de wespendif stellen we voor om aan te sluiten bij het recente besluit van de provincie (20 december). In de 1 km zone rond de Veluwe blijven windmolens praktisch onmogelijk. We stellen dan ook voor om deze zone in het milieueffectonderzoek te behouden als harde belemmering. In de 1 tot 8 km zone zijn windmolens voorlopig ook verboden, op een tweetal initieven na die doorgang vinden. Er lopen verschillende onderzoeken naar het verminderen van aanvaringen van Wespendifen met windmolens. Daarbij kan het herstel van de Wespendifpopulatie op de Veluwe er in komende jaren toe leiden dat initiatieven in de 1 tot 8 km zone weer mogelijk worden. Met andere woorden: tijdelijkheid is een belangrijk element in het verbod in de 1 tot 8 km zone. Dit milieueffectonderzoek kijkt verder dan sec dit moment, op die manier kan het ook van nut zijn voor de faseringsvraag van de ontwikkeling van elektriciteitsprojecten en warmte. We stellen daarom voor om de 1 tot 8 km zone als zachte belemmering te handhaven in het milieueffectonderzoek.
Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Windturbines en gezondheid: Wat naar onze mening volstrekt mist in uw concept NRD is een visie hoe de gezondheid van omwonenden wordt gewaarborgd. Welke onderzoeksmethodes en binnen welke kaders gaan onderzoeken plaats vinden naar de gezondheidsaspecten die de realisatie van windturbines met zich meebrengen. Welke aspecten gaan onderzocht worden? We hebben het hier over meer dan uitsluitend een geluidsnorm, maar denken ook bijvoorbeeld aan het neerslaan van (giftige) microplastics rondom windturbines. Qua geluidsnorm is duidelijk dat er totaal geen wetenschappelijk consensus is over wat wel of niet veilig is. De WHO, die u in dit concept NRD aanhaalt, geeft een norm van 45 dB Lden aan maar tegelijkertijd erkennen ze ook dat die Lden (jaargemiddelde) geen geschikte norm is. Het geluid meten op basis van een jaargemiddelde doet immers geen recht aan de piekhinder en het scheidt de mogelijkheid om ongestraft over een langere periode zeer hoge geluidsoverlast voor omwonenden te veroorzaken. Door gebruik te maken van gemiddelden kunnen schadelijke effecten worden weggepoetst. Wij gaan er van uit dat u bij deze NRD de bevolking de verzekering geeft niet uit te gaan van die gemiddelden en dat niet het berekenen, maar het meten van geluid de standaard is. Er kleven meer nadelen aan, handhaving is niet mogelijk gebleken! Infrasoof/Laagfrequent geluid (ILFG) is voor het gemak maar helemaal niet meegenomen. Ook het RIVM erkent dat geluidshinder van windturbines vanaf circa 40 dB zeer waarschijnlijk is. Dit concept NRD doet derhalve geen recht aan burgers daar waar het gaat om de plicht van een overheid om te waken voor gezondheidsschade die burgers op kunnen lopen bij de realisatie van projecten als windparken. De overheid heeft in deze een onderzoeksplicht en we verwijzen hierbij graag nogmaals naar voornoemde uitzending van Zembla. Ook een collectief van zeer bezorgde medici (www.windwiki.nl) die zich hebben verdiept in de veiligheid van windturbines voor mens en milieu onderzoeken de gezondheidseffecten van windturbines op mensen en zien dat dit effect aanzienlijk is. Er is echter geen wetenschappelijk consensus en meer onderzoek is dan ook nodig. Dit onderzoek zal dan ook afgewacht dienen te worden. In het bijzonder geldt dit voor kinderen beneden de 18 jaar, omdat deze gewoonlijk worden geëxcludeerd uit het onderzoek naar de gevolgen van windturbine geluid, hoewel juist zij een kwetsbare groep zijn. Wanneer men kijkt naar wetenschappelijke studies van verkeerslawaaï in al zijn verschijningsvormen (vliegtuig-, trein-, en autolawaai) is er inmiddels ruim voldoende bewijs voor de nadelige gezondheidseffecten van omgevingslawaaï op de gezondheid en ontwikkeling van kinderen. Gesteld kan dan ook worden dat ook hier het zorgprincipe toegepast dient te worden.	Wij begrijpen de zorgen die bestaan over gezondheid. De gezondheidseffecten van windenergie worden op dit moment uitvoerig onderzocht in het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinenormen. Op het moment dat de resultaten daarvan bekend zijn, kunnen eventuele nieuwe normen worden getoetst in een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER wanneer een windenergieproject zich aandient. Voor de volledigheid hebben we de vraag 'hoe om te gaan met windturbinenormen, nu de nationaal geldende windturbinenormen buiten werking zijn' expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r. Een aanvullend advies vanuit de commissie zullen we hierin opvolgen. We stellen daarnaast voor om hier in het milieueffectrapport een paragraaf aan te wijden.
Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Molenaarswoningen: U stelt dat bij windparkontwikkelingen veelal omwonenden ook initiatiefnemer en mede-eigenaar van een windpark zijn en dat windturbines dan dicht bij de woningen staan, waardoor de geluidsnormen worden overschreden. U wilt dit probleem oplossen door woningen als zogenaamde molenaarswoningen te benoemen. Voorwaarde is echter dat er dan wel sprake moet zijn van een binding met het windpark, bijvoorbeeld organisatorisch, functioneel of technisch. Dit is echter heel algemeen gesteld en wekt de indruk dat woningen vrij eenvoudig “molenaarswoningen” kunnen worden. De Raad van State heeft aan de motiveringsplicht om woningen als molenaarswoningen te willen definiëren hogere eisen gesteld, de staat is immers verplicht om ook het welzijn en gezondheid van de burgers te beschermen, ook al denken ze daar, uit financieel gewin, zelf anders over. Mogelijke molenaarswoningen/gebieden zijn in dit concept NRD nog niet uitgewerkt, maar zullen mogelijk wel meegenomen worden in de planMER-fase en derhalve dient u in deze NRD bij de begrenzing van de zoekgebieden uit te gaan van de situatie alsof er geen molenaarswoningen aanwezig zijn. In dit concept NRD dient ook beter en meer gedetailleerd beschreven te worden wanneer, onder welke exacte voorwaarden en welke locaties men aan molenaarswoningen denkt. Overigens is uw stelling in dit concept NRD dat omwonenden veelal ook initiatiefnemer en mede-eigenaar is een volstrekte onjuiste stelling. Het zijn juist de omwonenden die géén initiatiefnemers en mede-eigenaar zijn. Zij ondervinden slechts de lasten van een windpark (gezondheidsschade, geluidsoverlast, planschade, horizonvervuiling) terwijl anderen, die deze overlast niet ervaren de “lusten” van een windpark te gelde proberen te maken.	De analyse t.a.v. molenaarswoningen is een extra gevoeligheidsanalyse om de mogelijkheden in beeld te brengen. Hierbij baseren we ons niet op individuele bewoners, maar brengen we alleen de mogelijkheden in beeld. Met betrekking tot de ontwikkelingen rond Valburg: deze zijn niet opgenomen als autonome ontwikkeling en zijn als zodanig niet opgenomen als vaststaande ontwikkeling. Uit het milieueffectrapport zal blijken of de locatie geschikt is vanuit milieuaspecten voor duurzame energie-ontwikkeling. De keuze is uiteindelijk aan de bevoegde gezagen.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	Beoordelingskader energietechnieken: Opvallend is dat veel methodieken in het beoordelingskader gestoeld zijn op een kwalitatieve quick scan. Dat is naar onze zienswijze strikt onvoldoende en zou er ten minste een kwantitatieve onderzoeksmethode van toepassing moeten zijn. Immers ook hier is het voorzorgsprincipe van toepassing. Na vaststelling van een MER-plichtig plan of het nemen van een MER-plichtig besluit moet het betreffende bevoegd gezag de daadwerkelijke milieugevolgen van de uitvoering van de voorgenomen activiteit onderzoeken (art. 7.39 lid 1). Dit noemen we de monitoring en evaluatie verplichting. Bij het plan of besluit zijn de termijn of de termijnen waarop met het onderzoek zal worden begonnen en de wijze (in deze NRD!) waarop dat onderzoek zal worden verricht, al bepaald. Specifiek vragen we in dit kader aandacht voor effecten op habitattypen en soorten Natura 2000-gebied en de thans ontbrekende gezondheidseffecten. Dit is des te belangrijker vanwege de doorwerking van de planMER naar één of meerdere projectMER. Om vanuit de monitoring en evaluatie verplichting te kunnen vaststellen in welke mate de effecten optreden/of evt. mitigerende maatregelen voldoende effect sorteren, is een kwantitatieve methode voorschrijven noodzakelijk. Als monitoring (en handhaving) niet mogelijk is, betekent dit immers dat er een onzorgvuldig besluit is genomen. Derhalve verzoeken wij u de NRD aan te passen in lijn van deze zienswijze door het op nemen van kwantitatieve onderzoeksmethoden waarover wetenschappelijke consensus bestaat en het toevoegen van kwantitatief onderzoek naar gezondheidseffecten. Voorts verzoeken wij u in het beoordelingskader de waardedaling van woningen mee te onderzoeken en te wegen.	De onderzoeksmethodiek 'kwalitatief' is hier eveneens gebaseerd op data, namelijk de beoordeling van experts. Ten aanzien van Natura 2000-gebieden geldt dat dit, zoals ook benoemd in de NRD, onderdeel is van het milieueffectonderzoek. Het milieueffectonderzoek heeft tot doel gebieden in beeld te brengen die geschikt zijn of geschikt te maken zijn voor ontwikkeling van duurzame energie. Het detailniveau dat u voorstelt is passend bij een uitwerking op projectniveau. Hierop zal het onderzoek dan ook niet worden aangevuld.
Overbetuwe	Stichting Bewonersplatform Windpark Midden-Betuwe	In uw beoordelingskader ontbreken de effecten van windturbines en grootschalige zonneparken op het lokale weer. Bekend is inmiddels dat windparken, door de turbulentie die ze veroorzaken in de lucht, het weer beïnvloeden. Voorts is in Duitsland onderkend dat door de ontstane thermiek boven zonnepanelen parken lokaal de wolken breken en desbetreffende gebieden veel minder neerslag ontvangen hetgeen natuurlijk negatieve effecten heeft voor de teelt in de Betuwe waar zoekgebieden zijn aangegeven. Wij verzoeken u ook hier het voorzorgsprincipe toe te passen, deze effecten in de NRD te beschrijven en de onderzoeken naar deze effecten in het beoordelingskader op te nemen en tot uiting te laten komen in de begrenzing van de zoekgebieden voor wind- en zonne-energie. Tot slot wijzen wij er op dat u als initiatiefnemers circulariteit doelstellingen nastreeft. Bekend is dat de wiken van windturbines in feite chemisch afval zijn na de gebruiksfase waarvoor geen oplossingen zijn. Wij verzoeken u derhalve de mate van circulariteit van de verschillende energietechnieken in het beoordelingskader op te nemen, deze kwantitatief te onderzoeken en de alternatieven in de planMER daar op te wegen.	Ten aanzien van weerseffecten is niet duidelijk naar welk onderzoek wordt verwezen. De zienswijze is hierin niet expliciet waardoor op dit punt niet inhoudelijk kan worden ingegaan.
Overbetuwe	Stichting Dorpsbelangen Herveld-Andelst	De Stichting Dorpsbelangen Herveld-Andelst bevordert, blijkens de Statuten van de Stichting, de leefbaarheid van de inwoners van Andelst, Herveld-Noord en Herveld-Zuid, binnen de gemeente Overbetuwe. Onder leefbaarheid wordt onder meer duurzaamheid verstaan. In dat kader dient de Stichting aan de hand van het concept 'Nottie Reikwijde en Detailniveau' (NDR) haar zienswijze bij u in.	Dank voor uw zienswijze.
Overbetuwe	Stichting Dorpsbelangen Herveld-Andelst	Leefbaarheid in het algemeen is een belangrijk goed. Voor de inwoners van Herveld en Andelst speelt daarbij dat die leefbaarheid in de afgelopen jaren geregeld onder druk is komen te staan. Het landschap rond de dorpen is periodiek - en niet altijd ten goedeveranderd door de verbreding van de A50, de aanleg van de Tacitusbrug in deze Rijksweg, de aanleg en aanpassingen in de dorpen van de Betuwelijn en door de uitbreiding van het bedrijventerrein in Andelst. Het is zeker niet uit te sluiten dat door al deze veranderingen er een negatief effect is (ontstaan) op de gezondheid van de inwoners van onze dorpen. Daarom pleiten wij ervoor in de definitieve NDR te kiezen voor een brede onderzoeksoptzet voor geluidsnormering, visuele hinder, afstandsnormering en slagschaduw, conform het landelijk ingezette traject dienaangaande, om aldus zeker te stellen dat de toekomstige plannen geen schadelijk effect zullen hebben op de gezondheid van de inwoners van Andelst, Herveld-Noord en Herveld-Zuid en uiteraard de buitengebieden rondom deze dorpen.	De gezondheidseffecten van windenergie worden op dit moment uitvoerig onderzocht in het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinenormen. Op het moment dat de resultaten daarvan bekend zijn, kunnen eventuele nieuwe normen worden getoetst in een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER wanneer een windenergieproject zich aandient. Voor de volledigheid hebben we de vraag 'hoe om te gaan met windturbinenormen, nu de nationaal geldende windturbinenormen buiten werking zijn' expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r. Een aanvullend advies vanuit de commissie zullen we hierin opvolgen. We stellen daarnaast voor om hier in het milieueffectrapport een paragraaf aan te wijden.
Overbetuwe	Stichting Dorpsbelangen Herveld-Andelst	Een tweede opmerking die de Stichting in het kader van haar zienswijze aan u meegeeft is dat bij het bepalen van toekomstige zoekgebieden rekening wordt gehouden met toekomstige woningbouwontwikkelingen binnen de drie dorpen" Er zijn plannen om in de gemeente Overbetuwe meer woningen te bouwen, naar wij verwachten ook in Herveld en Andelst. Er moet een goede en adequate afstemming zijn tussen die woningbouwplannen en het vinden van geschikte plaatsen voor het te ontwikkelen energielandschap. Kortom: het energielandschap moet zo optimaal en zonder verdere hinder worden ingepast in de huidige landschappelijke omgeving.	In dit milieueffectonderzoek wordt rekening gehouden met autonome ontwikkelingen zoals woningbouwplannen. Die informatie wordt door individuele gemeenten aangeleverd en wordt voor de gemeente Overbetuwe in het milieueffectonderzoek aangevuld ten opzichte van dit NRD.
Overbetuwe	Stichting Dorpsbelangen Herveld-Andelst	Indien gewenst lichten wij deze zienswijze graag toe. We hopen dat onze aandachtspunten niet alleen worden meegenomen en verwerkt in de definitieve NDR maar ook te zijner tijd daadwerkelijk worden uitgevoerd.	Dank voor uw zienswijze.
Rheden	Gemeente Rheden	In de raadsvergadering van 20 december 2022 is de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) d.d. 21 september 2022 voor de milieueffectrapportage (planMER) RES Groene Metropoolregio besproken. De gemeenteraad van Rheden maakt graag van de gelegenheid gebruik om een zienswijze te geven op de concept NRD. In deze brief lichten wij onze zienswijze toe.	Dank voor uw zienswijze.
Rheden	Gemeente Rheden	Allereerst onze complimenten voor de heldere toelichting van de inhoud, diepgang en proces om te komen tot een planMER. Onzes inziens een mooie basis om verdere stappen te ondernemen. Wat betreft de inhoud van de notitie hebben wij nog één opmerking over de paragraaf 2.5 Gemeentelijk beleid (zie hieronder). <i>"De Omgevingsvisie is 1 van de instrumenten uit de Omgevingswet. Deze nieuwe wet gaat in op 1 januari 2023. Er is daarom alleen gekeken naar de omgevingsvisies binnen de gemeenten en niet naar bijvoorbeeld (veelal verouderde) structuurvisies."</i> In tabel 2.1 (pag. 19) staat vermeld dat de omgevingsvisie van Rheden in ontwikkeling is. Wij vinden deze toelichting te summier en zien graag een verwijzing naar vigerend (ruimtelijk) beleid. Voor onze gemeente zijn dit o.a. de Omgevingsvisie Buitengebied Rheden (2019), het beleidskader Energie en Landschap (2021) en de Transitievisie Warmte (2021).	In het milieueffectonderzoek houden we alleen rekening met de Omgevingsvisies vanuit de bedoeling van de Omgevingswet. Op regionaal niveau heeft het geen toegevoegde waarde, en kan het zelfs belemmerend werken als rekening wordt gehouden met alle lokale beleidskaders, visies en handreikingen. Derhalve is de keuze gemaakt het milieueffectonderzoek volledig op regionaal niveau te richten en geen expliciete rekening te houden met gemeentelijke voorkeuren uit beleid.
Rheden	Gemeente Rheden	Wij bedanken u voor de gelegenheid om onze zienswijze uit te brengen en zien uw reactie graag tegemoet.	Dank voor uw zienswijze.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidooost	Hierbij maken wij van de gelegenheid gebruik een zienswijze in te dienen op de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau planMER RES Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen van 21 september 2022.(NRD) De opmerkingen richten zich met name op de voorgestelde beperkte onderzoeken naar de leefbaarheid, gezondheid en hinder voor mensen in aaneengesloten woongebieden. Daarnaast maken wij ons ernstige zorgen over lage waardering die toegekend wordt aan natuur en landschap. Wij hebben eerder, in het proces voor vaststelling van RES 1.0, aangegeven dat de aanvullende zoeklocatie voor zowel zon als wind in de uiterwaarden bij Velp een onevenredig grote impact heeft op inwoners van Velp zuidoost. De leefbaarheid en gezondheid van veel bewoners komt in het gedrang. Daarnaast maken wij ons ernstig zorgen over de gevolgen voor natuur en landschap. Beide laatste zijn zeer belangrijk voor de inwoners van Velp, voor de gemeente Rheden, maar zelfs op landelijk en op Europees niveau is het landschap van onze gemeente van belang. Een eerlijk, evenwichtig en grondig onderzoek vinden wij daarom van groot belang. Dat is een eerste vereiste om tot een goede PlanMER te komen.	Dank voor uw zienswijze en uiteenzetting.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidooost	In de NDR worden de effecten voor aangesloten woongebied niet aangegeven. Dit vinden wij een groot gemis. Er wordt uitsluitend gerept over individuele objecten. Wij vinden het noodzakelijk dat het aantal getroffen en de zwaarte van het negatieve effect voor woongebieden goed zichtbaar wordt gemaakt. Bij de beoordeling van de alternatieven moet dit meegewogen worden. Wij verzoeken daarom inzichtelijk te maken hoe met de som; "effect x aantal getroffen", wordt omgegaan.	In het milieueffectonderzoek wordt aan iedere woning een gelijke bescherming toegekend. Achteraf wordt een gevoeligheidsanalyse op molenaarswoningen uitgevoerd. Hiermee brengen we de ruimte in beeld die ontstaat als bij verspreid liggende woningen indien een woningeigenaar zijn/haar woning tot molenaarswoning maakt. Dit wil niet zeggen dat hier niet hoeft te worden voldaan aan de wet- en regelgeving en individuele bescherming van de bewoners. Het effect x aantal getroffen is bij uitstek een keuze die gemaakt kan worden door bestuurders in het proces richting RES 2.0. In het milieueffectonderzoek wordt het negatieve effect voor woongebieden niet apart beoordeeld.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	De geluidsbelasting op de woningen in Velp zuidoost is vanwege de A12 en de A348 al verschrikkelijk hoog (vaak > 65 dB). Dat is bij U, de gemeente en bij de provincie bekend. Door het plaatsen van windturbines zal een cumulatie van geluid van verschillende bronnen (snelweg/windmolens) plaatsvinden. Dit zal grote invloed hebben op de gezondheid van bewoners. Wij vinden het noodzakelijk dat in de PlanMER inzicht wordt gegeven in de totale geluidbelasting bij woongebieden. Nu ontbreekt daarvoor enige actie in de NRD.	In het milieueffectonderzoek wordt binnen het alternatief leefomgeving rekening gehouden met de huidige geluidbelasting. Hierbij is 63 dB aangehouden als grenswaarde, overeenkomstig het Gelders actieplan geluidbelasting. Het milieueffectonderzoek brengt de effecten op hoofdlijnen in beeld. Mocht er te veel geluidbelasting zijn, dan zullen gebieden aangemerkt worden als ongeschikt en/of als gebieden waar mitigerende maatregelen nodig zijn. De keuze voor locaties volgt niet uit dit milieueffectonderzoek. Dit valt in het vervolgproces richting de RES 2.0. Hierna volgt uitwerking van de gebieden en kan voor projecten locatiespecifiek onderzoek worden gedaan.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	In de NRD wordt (voorlopig) vastgehouden aan de minimalistische - en sterk verouderde normen. Zij zijn gebaseerd op kleine windmolens met een capaciteit van 2 MW en een max tiphoogte van 150 meter. De implicaties van de voorgestelde windturbines met een hoogte van 245 m worden door het gebruik van oude normen en uitgangspunten sterk onderschat. Dit geldt voor geluid en ook voor de zichtbaarheid vanuit woonkernen op de zeer grote windturbines. Aandacht voor de negatieve landschappelijk effecten van de windturbines, gezien vanuit woonkernen , dient danook opgenomen te worden in de NRD.	De gebruikte uitgangspunten zijn gebaseerd op onderzoeken die elders in Nederland zijn uitgevoerd. De bewering dat de normen verouderd zijn wordt niet onderbouwd, hierop kunnen wij daarom inhoudelijk niet ingaan. Er wordt in het planMER aandacht gegeven aan de landschappelijke effecten. Op projectniveau kan dit locatiespecifiek onderzocht worden, evenals de normen voor o.a. geluid.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	Gelet op de nieuwe inzichten ten aanzien van geluidshinder zou uitgegaan moeten worden van het hanteren van het voorzorgprincipe. Dit betekent bepaling van effecten binnen een afstand tot de woonomgeving van 10 x de tiphoogte (2450 m). Wij verzoeken u in de PlanMER de hinder binnen de cirkel van 10 x tiphoogte voor de omgeving inzichtelijk te maken en mee te wegen bij de opstelling van alternatieven.	Dit planMER onderzoekt de effecten op regionale schaal op hoofdlijnen en gebiedskarakteristieken in plaats van locatiespecifieke kenmerken. Het is niet zinvol om de effecten op locatieniveau te beoordelen, omdat dit in dit stadium weinig bijdraagt aan keuzes op gebiedsniveau. Dit kan in een verdere uitwerking van een project wel plaatsvinden.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	Ter illustratie vindt u hieronder een beeld van de grote impact van twee windturbines in de Velperwaarden op de stedelijke omgeving. Binnen dit gebied worden binnen enkele jaren nog 800 woningen toegevoegd. De leefkwaliteit in het gebied van de blauwe cirkel wordt aangetast. Wij vinden dat dergelijke ingrijpende effecten nu niet in de PlanMER zichtbaar worden gemaakt en dus niet worden meegewogen. Daarom verzoeken wij hiervoor extra inspanning te doen via de NRD.	In het planMER worden geen keuzes gemaakt voor locaties. In de NRD en straks in het planMER wordt uiteengezet waarom slagschaduwonderzoek geen onderdeel uitmaakt van het milieueffectonderzoek. Kort samengevat is dit aspect vanwege te treffen mitigerende maatregelen niet onderscheidend in een keuze voor zoekgebieden voor windturbines.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	<Illustratie slagschaduw en belanghebbenden> Wij maken ons ernstige zorgen over de waardering van de kernkwaliteiten van het landschap. Ook de waardering van de natuur en de samenhang in Natura 2000 gebied en de ecologische verbindingzone's komt onvoldoende in beeld en wordt daardoor onvoldoende gewaardeerd bij de weergave van de alternatieven. Veel wordt gewaardeerd op basis van quick-scans. Ons inziens worden de quick-scans te veel ingezet. Wij pleiten voor gedegen onderzoek en daarmee ook voor transparantie. De quick-scans worden niet toegelicht en ook de methoden worden niet aangegeven.	In het planMER wordt de onderzoeksmethodiek verder uitgewerkt en toegelicht. Daarbij begrijpen wij dat de benaming quickscan verwarring geeft. Het betreft een analyse op hoofdlijnen uitgevoerd door experts, die vaker dergelijke onderzoeken uitvoeren. De onderzoeken dragen bij aan het in beeld brengen van de effecten van wind en zon voor de regio. Op projectniveau is in veel gevallen aanvullend onderzoek nodig.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	Wij vrezen dat via de quick-scans toegewerkt wordt naar het doel om zoveel mogelijk windturbines te plaatsen. Het oprekken van de restricties is een heilloze weg, waarbij landschap en natuur, en in het bijzonder de samenhang in de ecologische verbindingzone's, wordt opgeofferd voor het energiedoel.	Het planMER brengt in beeld welke gebieden geschikt, ongeschikt en/of ongeschikt te maken zijn voor wind- en zonne-energie (en warmte). Het planMER onderzoekt de effecten. Het planMER gaat uit van de doelstelling uit de RES 1.0 om 1,62 TWh duurzame energie op te wekken. In de RES 2.0 kunnen keuzes voor aanvullende zoekgebieden worden gemaakt.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	Wij missen bij de bepaling van effecten in de uiterwaarden ook de gevolgen voor bouwen in uiterwaarden voor de bescherming tegen hoogwater. Ook voor de toekomst dient de ruimte voor het doorlaten bij hoogwater nog verruimd te worden en niet verminderd.	Dit wordt in het planMER op hoofdlijnen beschouwd onder het thema water en veiligheid.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	Wij begrijpen de wens vanuit het RES en de netbeheerder om een technisch betere balans tussen wind en zon na te streven. Dit mag echter niet onevenredig ten koste gaan van de leefbaarheid van inwoners , van natuur en van landschapskwaliteiten. Wij zien in de NRD geen ingangen om de negatieve effecten van de leefbaarheid, landschap en natuur inzichtelijk te maken bij het technisch alternatief. Graag daarom in de NRD hiervoor aandacht.	Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	Tenslotte vinden wij het ontoelaatbaar dat in de Plan-MER volgens de NRD geen rekening wordt gehouden met de negatieve effecten bij de aanleg van wind- en zonneparken. Met name in uiterwaarden, Natura 2000 gebied, GNN-gebied zullen de effecten erg verstorend zijn voor flora en fauna. Naar onze mening zullen dit geen tijdelijke effecten zijn. De ingreep zal veelal grote onomkeerbare schade veroorzaken. Deze onomkeerbare effecten dienen in de PlanMER te worden meegewogen.	De effecten worden indien relevant onderzocht. Echter we zien veelal dat de effecten in de aanlegfase slechts tijdelijk impact hebben en dat de effecten tijdens de gebruiksfase significanter zijn. De gebruiksfase is in dit geval de situatie dat de windturbines er daadwerkelijk staan en de zonnenvelden er liggen. Het planMER neemt de effecten dus al mee, indien relevant voor de regionale keuzes die voorliggen richting herijking van de RES.
Rheden	Belangengroep Velp Zuidoost	Wij vertrouwen erop dat U bovenstaande wensen verwerkt in de definitieve NRD.	Dank voor uw zienswijze.
Renkum	Inwoner	Er zijn veel ontwikkelingen rondom warmtenetten. Die zie je terug in de z.g. Vijfde-generatie-warmtenetten: https://expertisecentrumwarmte.nl/themas/technische-oplossingen/techniefactsheets+energiebronnen/5e+generatie+warmte+-en+koudenetten/default.aspx Met deze techniek is het mogelijk om als groeimodel kleinschalige warmtenetsystemen aan te leggen (ordegrootte vanaf enkele tientallen woningen). Dat wordt gerealiseerd met bijv. de toepassing van diverse warmte-opslagsystemen (bijv. thermische bassins onder grasveldjes), netten voor zeer lage temperatuurniveaus (12-15 graden C), collectieve warmte-opwek en de inpassing van verschillende soorten warmtebronnen door verschillende partijen. Deze ontwikkeling zal ook in de vergunningensfeer impact hebben, en daarom zou deze ontwikkeling ook in de NRD benoemd kunnen worden. Ik kan mij echter voorstellen, dat dit impliciet is meegenomen in de tekst over warmtenetten, en dan vervalt dit verzoek natuurlijk.	We zien dit inderdaad als belangrijke innovaties in de warmtetransitie. 5e generatie warmtenetten vallen binnen het milieueffectonderzoek onder warmtenetten in het algemeen, er wordt dus geen expliciete uitsplitsing gemaakt. Wel kijken we of het mogelijk is om (lokale) warmteopslag mee te nemen in het milieueffectonderzoek en op welke wijze we dit op het generieke regioniveau kunnen onderzoeken.
Rozendaal	Gemeente Rozendaal	In de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen werken zestien gemeenten, de provincie Gelderland, drie waterschappen en netbeheerder Liander samen aan duurzame energie met een Regionale Energie Strategie (RES). In de RES staat hoe we in onze regio van fossiele energie overschakelen op duurzame elektriciteit en duurzame warmte. De afspraken uit de RES 1.0 moeten worden vertaald naar omgevingsbeleid. Hiervoor is verder onderzoek nodig: een Milieueffectrapportage (planMER). Om te bepalen welke milieueffecten hiervoor onderzocht gaan worden en op welke wijze dit gaat gebeuren is een concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) opgesteld. De concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau ligt ter inzage tot en met vrijdag 23 december 2022, met de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Graag maken wij gebruik van deze gelegenheid. Binnen de gemeentegrenzen van de Rozendaal is geen zoekgebied opgenomen voor grootschalige opwek van energie via wind of zon, hierdoor zal de impact van de RES 2.0, en de daarvoor uitgevoerde Milieueffectrapportage, voor Rozendaal ook gering zijn. Met deze zienswijze willen wij waardering uitspreken voor de nu voorliggende concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau, waarin helder is verwoord op welke wijze en met welke diepgang het milieueffectenonderzoek wordt uitgevoerd om zo het milieubelang voldoende af te wegen. De gemeenteraad wenst de Groene Metropoolregio succes met de verdere uitwerking van een breed gedragen Milieueffectrapportage voor de RES 2.0.	Dank voor uw zienswijze.
Westervoort	Gemeente Westervoort	In verband met de actualisatie van de Regionale Energie Strategie (RES) 1.0 van de Groene Metropoolregio (GMR) in een RES 2.0 wordt eerst een milieueffectrapportage (MER) gemaakt. Hiervoor wordt de wettelijk voorgeschreven procedure gevolgd. De raad van de gemeente Westervoort heeft kennis genomen van de gepubliceerde concept-Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). De raad heeft op 19 december 2022 besloten hierop een zienswijze in te dienen. Deze luidt: 'houdt rekening met het gevoerde intensieve participatieproces voorafgaande de RES 1.0 en de onderzoeken die daarvoor bijvoorbeeld al zijn uitgevoerd op lokaal niveau in Westervoort '. Graag zien wij in de definitieve NRD terug hoe u met onze zienswijze rekening zal houden. Voor nadere toelichting kunt u zich wenden tot de genoemde contactpersoon, de <naam werknemer>.	Dank voor uw zienswijze. Van uw participatieproces voorafgaande de RES 1.0 en de documenten die dat heeft opgeleverd is kennis genomen. Het leidt niet tot wijzigingen in het voorgenomen milieueffectonderzoek, maar is waarde in het vervolgproces richting herijking van de RES.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Wijchen	Inwoner	Hierbij zend ik u mijn zienswijze met betrekking tot de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau planMER RES Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen. De kaarten zijn erg onduidelijk en onoverzichtelijk. Het is maar gissen waar locaties zich bevinden.	Dank voor uw zienswijze. Dit milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied en heeft als doel om geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden te identificeren voor de opwek van tenminste 1,62 TWh duurzame elektriciteitsopwek en warmte. De kaarten en de resolutie van de kaarten lenen zich voor dat doel. Het identificeren van specifieke locaties is in dit onderzoek niet aan de orde. Wel wordt bekeken of in het PlanMER hogere resolutie kaartmateriaal kan worden opgenomen om aan uw wens tegemoet te komen.
Wijchen	Inwoner	Gemeentelijk beleid. "Gedragscodes Windenergie Wijchen" ontbreekt in het lokaal beleid en dient wel meegenomen te worden in het totale proces.	In dit milieueffectonderzoek wordt gemeentelijk beleid, waaronder de genoemde gedragscode, niet meegenomen. Voor de ontwikkeling van windenergie is de provincie bevoegd gezag. Nadere regels, zoals een gedragscode, mogen dan ook alleen worden opgelegd door de provincie. Dat gezegd hebbende, hechten alle overheden in de regio aan een passende betrokkenheid van omwonenden bij planvorming en -realisatie. Op regionaal niveau worden de milieueffecten voor wind- en zonne-energie onderzocht. Het resultaat is een onafhankelijk milieueffectonderzoek, waarbij duidelijk wordt wat de milieueffecten zijn op gebiedsniveau. Het is vervolgens aan de regio om dit te vertalen naar mogelijke nieuwe zoekgebieden en de RES 2.0.
Wijchen	Inwoner	In de quickscan wordt geen rekening gehouden met de gevolgen bij aanleg. De kwetsbare infrastructuur van de Maasbandijk met zijn landelijke toegangswegen waar tijdens de aanleg van zo'n megaproject geen rekening mee gehouden hoeft te worden, lijkt mij niet verkoopbaar. Hoe denkt Rijkswaterstaat hierover?	Dit milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied. Tijdelijke milieueffecten, zoals de gevolgen bij aanleg zijn zeer locatiespecifiek. Daardoor zijn ze in een regionaal milieueffectonderzoek niet of nauwelijks in beeld te brengen. Op het moment dat een concreet project zich aandient, wordt - met name voor windprojecten - een passende m.e.r.-beoordeling of projectMER opgesteld. Hierin kunnen tijdelijke effecten en gevolgen bij aanleg worden onderzocht.
Wijchen	Inwoner	Er wordt, mijns inziens, met de toegepaste criteria onvoldoende rekening gehouden met het belang van de natuur in de directe omgeving van dicht bevolkte kernen. Door in buitengebieden aansluitend aan de kernen windparken te plaatsen, zijn deze bewoners genoodzaakt om elders hun rust en ontspanning te gaan zoeken. Meer kilometers vervoer en ophoping van mensenmassa's op andere natuurgebieden zoals de problematiek bij de Veluwe al duidelijk maakt.	Dit milieueffectonderzoek heeft de gehele regio als onderzoeksgebied en heeft als doel om geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden te identificeren voor de opwek van tenminste 1,62 TWh duurzame elektriciteitsopwek. Zowel 'natuur' als 'leefomgeving' zijn daarin twee alternatieven om dit doel te bereiken. Vanuit beide oogpunten wordt de ontwikkeling van duurzame elektriciteit dus expliciet onderzocht.
Wijchen	Inwoner	Daarnaast is het gebruik van warmtebronnen onderdeel van de RES 1.0. In de RES 1.0 is een eerste basis gelegd met betrekking tot warmte. Er is echter geen specifieke doelstelling aan het gebruik van warmtebronnen gekoppeld. Gemiste kans met de hedendaagse ontwikkelingen en technieken. Zou wel aan de orde moeten zijn.	De reden hiervoor is terug te voeren op het nationale Klimaatakkoord. Daarin is de RES regio's gevraagd om een doelstelling te formuleren voor de opwek van duurzame elektriciteit en is tegelijkertijd de regie voor de warmtetransitie bij de individuele gemeenten gelegd.
Wijchen	Inwoner	Het opstellen van een planMER helpt om alle (ruimtelijke) belangen en claims zichtbaar te maken en onderling af te wegen. De gevolgen voor onder meer het landschap, de natuur en de leefomgeving worden op een navolgbare- en toetsbare wijze in beeld gebracht. De provincie Gelderland stelt gelijktijdig een windvisie op. De resultaten van het planMER van de regio worden opgenomen in de windvisie van de provincie. De nadruk ligt van begin af aan op wind, in het voor ons althans op één na slechtste gebied qua opbrengst. Worden onderzoekskeuzes gemaakt aan de hand van wenselijke verwachtingen of zijn de onderzoekskeuzes volledig onafhankelijk?	In het RES 1.0 bod is 89% zonne-energie voorzien en 11% wind. Vanuit het stroomnet bezien is een 50%-50% verdeling op elektriciteitsstationsniveau wenselijk. De disbalans in het RES-bod is één van de redenen om dit milieueffectonderzoek uit te voeren. Om zo - vanuit milieuaspecten - zicht te krijgen op geschikte, geschikt te maken, en ongeschikte gebieden voor de ontwikkeling van extra windenergie. De wijze waarop dat wordt onderzocht is volledig onafhankelijk en via het opgenomen beoordelingskader in de NRD ook voor iedereen volledig transparant en navolgbaar. Daarnaast beoordeelt de landelijke commissie m.e.r. zowel deze Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD), als het het opvolgende milieueffectonderzoek op al haar facetten.
Wijchen	Inwoner	De bevoegde bestuursorganen zijn uiteindelijk verantwoordelijk voor de keuze van zoekgebieden voor de opwek van wind- en zonne-energie. Zijn zij verantwoordelijk voor de keuze van zoekgebieden. Wordt daarmee aangegeven dat menselijke invloed bepaalt of een gebied wel of niet meegenomen wordt in het zoeken naar de meest geschikte locaties? Of lees ik het verkeerd en is het gehele gebied onafhankelijk onderzocht en is het de verantwoording van de bevoegde bestuursorganen of zij wel of niet kiezen voor een bepaald gebied om verdere ontwikkelingen uit te werken?	Het gaat inderdaad om uw tweede interpretatie. De hele regio wordt - vanuit milieuaspecten - onafhankelijk onderzocht op geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden voor de opwekking van tenminste 1,62 TWh aan duurzame elektriciteit en warmte. Het is vervolgens aan de bevoegde bestuursorganen of zij wel of niet kiezen voor een bepaald gebied om verdere ontwikkelingen uit te werken.
Wijchen	Inwoner	In paragraaf 2.7.1 zijn de 'Instructieregels windturbines' opgenomen. Artikel 2.62 stelt dat een bestemmingsplan dat de oprichting van een windturbine of windturbinepark mogelijk maakt, aandacht besteedt aan: 1 de ruimtelijke kenmerken van het landschap; 2 de maat, schaal en inrichting in het landschap; 3 de visuele interferentie met een nabijgelegen windturbine of windturbines; 4 de cultuurhistorische achtergrond en waarden van het landschap; 5 de beleving van de windturbine of het windturbinepark in het landschap. Ook de beleving voor de direct omwonenden? Hoe gaan we dat terugzien. Waaruit blijkt dat er daadwerkelijk naar ons geluisterd gaat worden?	In het artikel wordt verwezen naar een bestemmingsplan. Dit is de ruimtelijke borging van een gebied op gemeentelijk niveau en is daarmee in dit regionale milieueffectonderzoek niet aan de orde. Op het moment dat een initiatief voor een windproject zich aandient wordt op projectniveau een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER opgesteld. Op dat moment worden de milieueffecten op lokaal niveau onderzocht en wordt gekeken naar de lokale inpassing, draagvlak en beleving.
Wijchen	Inwoner	Tijdelijke effecten in het planMER: Tijdelijke effecten die na de aanlegfase voorbij zijn (zoals een tijdelijke invloed op het landschap of op ruimtegebruik door aanlegwerkzaamheden), beschouwen we in het planMER niet, tenzij deze een risico vormen voor de uitvoerbaarheid. Tijdelijke effecten zijn over het algemeen niet bepalend voor de keuze van gebieden of een keuze tussen de verschillende energie- en warmtetechnieken. Effecten die weliswaar optreden tijdens de aanlegfase, maar een langere doorwerking hebben (zoals stikstofdepositie), worden eveneens niet beschouwd in het planMER. Dit kan, evenals overige tijdelijke effecten, worden beschouwd in een projectMER voor concrete projecten. In het planMER wordt nader toegelicht welke effecten niet worden beschouwd en waarom.	Aan het belang van deze effecten wordt niet getwijfeld. Ze zijn echter - op regioniveau - niet bepalend voor de keuze van gebieden of een keuze tussen de verschillende energie- en warmtetechnieken. Daar komt bij dat tijdelijke effecten veelal sterk locatiegebonden zijn. Iets waar in een regionaal milieueffectonderzoek weinig over te beschrijven valt in algemene zin. Op het moment dat zich een concreet energieproject aandient zal in veel gevallen een m.e.r. beoordeling of projectMER worden uitgevoerd. Daarin kunnen de tijdelijke effecten worden onderzocht.
Wijchen	Inwoner	Jammerlijk mankement aan planMER omdat ook deze effecten van belang zijn. Navolgbaarheid zoekgebieden RES 1.0 - Advies Commissie m.e.r. op RES 1.0: 'Het is op basis van de beschikbare informatie voor de Commissie niet duidelijk op basis van welke (milieu)afwegingen de zoekgebieden tot stand zijn gekomen. De RES 1.0 geeft namelijk goede belemmeringenkaarten én een duidelijk eindbeeld/kaart, maar het is onvoldoende navolgbaar hoe dit eindbeeld zijn vorm heeft gekregen'. Mag ik hieruit concluderen dat dit onderzoek naar de juiste zoekgebieden, gebaseerd op en uitgaande van RES 1.0, voortborduurt op een niet goed gedocumenteerde basis? Kan, mag en wilt u op deze onduidelijke basis verder beleid maken met alle gevolgen voor mens en dier? En zijn er onderzoeken die al reeds uitgevoerd zijn door andere partijen zoals initiatiefnemers meegenomen in deze opstelling NDR? In hoeverre zijn deze onafhankelijk opgesteld? Is de RES 1.0. dan wel het juiste uitgangspunt? Zie ook onderdeel uit onderstaand artikel	Door middel van dit milieueffectonderzoek wordt gehoor gegeven aan het advies van de Commissie m.e.r. Namelijk enerzijds door in het basisalternatief de milieueffecten voor de zoekgebieden van de RES 1.0 te onderzoeken. En anderszijds door juist breder te kijken dan de RES 1.0 en in de gehele regio vanuit de alternatieven 'natuur', 'leefomgeving' en 'landschap' te zoeken naar geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden voor de ontwikkeling van tenminste 1,62 TWh duurzame elektriciteit en warmte. Daarmee repareren we zogezegd de onduidelijke basis waaraan u refereert. Bestaande en lopende milieueffectrapportages nemen we mee als onderzoeksbasis. Milieueffectrapportages zijn per definitie onafhankelijk opgesteld en worden ook gecontroleerd/beadviseerd door de Commissie m.e.r.
Wijchen	Inwoner	Sturende criteria: Op basis van de effectanalyses die in stap 2 zijn uitgevoerd en het participatieproces, worden sturende criteria in beeld gebracht. Dit zijn criteria die voorkeuren aangeven (positief sturende criteria) of gebieden juist minder wenselijk maken (negatief sturende criteria). De sturende criteria volgen uit de RES 1.0, het participatieproces met bestuurders, ambtenaren en regionale stakeholders, maar ook uit een quickscan natuur die in het kader van deze NRD is uitgevoerd. Zijn er daadwerkelijk nieuwe quickscans uitgevoerd of zijn het nog de oude. Data uitvoering wordt n.l. niet vermeld.	Het gaat om een nieuwe quickscan. De quickscan is terug te vinden in bijlage II van dit NRD.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Wijchen	Inwoner	Bandbreedte turbines wordt bepaald door vervallen van de SDE-subsidie? Is dat een criteria betreffende een milieueffect. Lijkt mij niet.	De bandbreedte van te onderzoeken turbines (referentieturbines) is een onderzoekskeuze. In dit NRD wordt voorgesteld om enerzijds de mogelijkheden voor een referentieturbine van 3,6 MW te onderzoeken en anderzijds de mogelijkheden voor een referentieturbine van 7,0 MW. 3,6 MW turbines vormen op dit moment - vanwege de verstreking van SDE subsidies - een logische ondergrens van turbines die nog gerealiseerd worden. 7,0 MW turbines vormen op dit moment - vanwege milieueffecten - een logische bovengrens van turbines die gerealiseerd worden. Voor deze referentieturbines zijn kansen- en belemmeringenkaarten opgesteld op basis van wetgeving: de uitsluitende criteria in tabellen 3.1 en 3.2. Vanuit deze kansen- en belemmeringenkaarten wordt in de NRD voorgesteld om een viertal thematische alternatieven te onderzoeken. Deze alternatieven komen tot stand op basis van sturende criteria, terug te vinden in paragraaf 4.3. Een overzicht van de belangrijkste onderzoekskeuzes is opgenomen in de infographic behorend bij de NRD en terug te vinden op https://www.groenemetropoolregio.nl/res/plan-mer-res-groene-metropoolregio-arnhem-nijmegen/
Wijchen	Inwoner	Grotere windturbines (in omvang en vermogen) zorgen voor toenemende omgevingseffecten (geluid, slagschaduw, visuele verstoring). Dat geldt dus ook al voor de turbines van 166 meter ashoogte t.o.v. 120 meter ashoogte. Wordt dit aspect voldoende meegenomen in de beoordeling geschikt of ongeschikt, mede omdat cijfers over overlast slagschaduw, geluid, invloed, langdurige uitwerking op mens en dier nog bij lange na niet bekend zijn.	Het feit dat grotere windturbines zorgen voor toenemende omgevingseffecten is terug te zien in de kansen- en belemmeringenkaarten: afbeelding 4.5 voor de referentieturbines van 3,6 MW en afbeelding 4.8 voor de referentieturbines van 7,0 MW. In de NRD wordt voorgesteld om te toetsen op basis van de windturbinennormen uit het Activiteitenbesluit. Voor het alternatief leefomgeving wordt getoetst op een strengere geluidsnorm. Een nadere uitleg is terg te vinden in paragraaf 5.5 van de NRD.
Wijchen	Inwoner	Onderstaande kaart is totaal niet leesbaar: Afbeelding 4.13 Model 3 - Onderscheidende landschappen - indicatie alternatief landschap (H+N+S)	Afbeelding 4.13 Model 3 geeft een eerste indicatie van het alternatief landschap. Dit alternatief wordt nader uitgewerkt in het milieueffectonderzoek, in lijn met de overige alternatieven.
Wijchen	Inwoner	Deze eveneens: Afbeelding 6.1 Warmtekaart (RES 1.0, maart 2020)	Afbeelding 6.1 is overgenomen uit de RES 1.0 en is in de RES 1.0 in hogere resolutie beschikbaar. Terug te vinden op https://www.regioan.nl/media/AO-RSW-ArnhemNijmegen.pdf
Wijchen	Inwoner	Participatie is een belangrijk onderdeel van deze NRD (zie hoofdstuk 7). De RES GMR streeft naar nieuwe energie van, voor en door de regio. Daarom worden belanghebbenden vroegtijdig betrokken bij dit onderzoek.	Er zijn meer dan 40 regionale belanghebbende partijen aangeschreven om dit NRD mee op te stellen. Een volledig overzicht van organisaties die hebben geholpen bij de totstandkoming van dit NRD is terug te vinden in bijlage 3 van de NRD. Met deze organisaties zijn drie avonden georganiseerd binnen de regio: drie omgevingsdialogen. De betrokken partijen hebben zo voor een belangrijk deel bijgedragen aan de inhoud van dit NRD.
		Dit zal nog moeten blijken, ervaring leert anders. Wiens taak wordt dit? Hoe wordt aan die vroegtijdige betrokkenheid gehoor gegeven en hoe wordt dat gecontroleerd?	De RES-organisatie acteert op regioniveau. De RES gemeenten acteren op lokaal niveau en voeren het gesprek met bewoners en lokale maatschappelijke organisaties. U kunt in dat kader altijd contact opnemen met uw gemeente.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Namens Windpark Wijchen-A50 maken wij graag gebruik van de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het planMER RES Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen (hierna: de NRD). Allereerst willen we onze waardering uitspreken voor de concept NRD en de gevolgde opzet. Wij hechten belang aan heldere, goed onderbouwde normen om zo maatschappelijk verantwoord te kunnen ondernemen. Daarnaast zijn wij ook van mening dat de ontwikkeling van duurzame energie (zon en wind) nodig is voor het klimaat en dat de milieueffecten meegenomen/overwogen moeten worden. We onderschrijven de aanleiding (p6) dat er in het bod van de RES een betere verhouding moet komen tussen zon en wind, en dat daarom de regio extra gebieden verkent boven op de huidige zoekgebieden voor wind. We zijn van mening dat de concept NRD hiervoor een goede basis vormt. Wel denken we dat deze aanleiding onvoldoende terug komt in de formulering van de scope van de planMER (p9). Op onderdelen hebben we een aantal vragen en opmerkingen, welke we graag met u delen. Deze zijn hieronder gerangschikt per paragraaf.	Dank voor uw zienswijze.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Paragraaf 1.4 Doel van de NRD: Er wordt genoemd dat de bevoegde bestuursorganen de NRD en de reactienota gezamenlijk vaststellen. Het is niet duidelijk wie de bevoegde bestuursorganen zijn. Kan specifiek opgenomen worden per fase van concept NRD en planMER welke bestuursorganen bevoegd zijn om (tussen-)documenten vast te stellen en op grond waarvan zij die bevoegdheid hebben?	In paragraaf 1.6 wordt hier nader op ingegaan. Voor het vaststellen van de NRD en reactienota zijn dat de colleges van B&W en GS. Het PlanMER zelf is geen besliddocument en wordt niet vastgesteld. Het PlanMER vormt een bouwsteen voor de RES 2.0 en de herijking van het provinciale Windbeleid. De RES 2.0 geldt als programma onder de Omgevingswet. Formeel dient een dergelijk programma ook te worden vastgesteld door colleges van B&W en GS, plus de DB's van de betrokken waterschappen. Het RES 2.0 proces wordt op dit moment nog opgesteld. Gezien de impact van de RES 2.0, kan er ook voor worden gekozen op deze vast te laten stellen door gemeenteraden, PS en de AB's van de betrokken waterschappen.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Paragraaf 1.5 Scope van het planMER: In deze paragraaf wordt gesproken over welke gebieden vanuit milieueffecten geschikt zijn voor de ontwikkeling van ten minste 1.62 TWh duurzame elektriciteitsambitie. Hierin mist dat er hierbij ook rekening gehouden moet worden met de balans tussen ontwikkeling van wind en zon.	In het RES 1.0 bod is 89% zonne-energie voorzien en 11% wind. Vanuit het stroomnet bezien is een 50%-50% verdeling van elektriciteitsstationsniveau wenselijk. De disbalans in het RES-bod is één van de redenen om dit milieueffectonderzoek uit te voeren. Om zo - vanuit milieuaspecten - zicht te krijgen op geschikte, geschikt te maken, en ongeschikte gebieden voor de ontwikkeling van extra windenergie. De scope van het milieueffectonderzoek (paragraaf 1.5) sluit daar naar ons idee goed op aan. We wijzen er graag op dat dit een onderzoek betreft. De uiteindelijke keuze voor het aldanniet toevoegen van nieuwe zoekgebieden, voor ofwel wind, ofwel zon, ligt bij de bevoegd gezaggen.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Paragraaf 2.3 provinciale kaders: Gelders Klimaatplan We missen in deze uiteenzetting dat de ambitie van het Gelders Energie Akkoord 8,3 TWh is. Dit is in onze ogen de doelstelling van de provincie, en niet de geciteerde 3,4 TWh voor deze regio (zoals wordt suggereerd op basis van het Klimaatplan).	Er wordt gerefereerd aan een realistische 3,4 TWh. Dit is afkomstig uit het Klimaatplan. Het afgesproken doel binnen de RES is 1.62 TWh.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Paragraaf 3.4 Stap 1: kansen en belemmeringskaarten: Harde belemmering slagschaduw: In deze paragraaf (p23) is slagschaduw opgenomen als een harde belemmering die geldt vanuit het Activiteitenbesluit. Echter, uit tabel 3.1 (p26) en tabel 5.3 (p48) blijkt dat slagschaduw niet maatgevend is in het beoordelingskader. Omdat slagschaduw eenvoudig te mitigeren is, vinden wij het terecht dat slagschaduw niet maatgevend moet zijn. Derhalve kan punt 2 slagschaduw op pagina 23 uit de tekst verwijderd worden.	Een harde belemmering hoeft niet altijd maatgevend te zijn, zoals in het geval van slagschaduw. Dat neemt niet weg dat slagschaduw een wettelijke beperking is. Echter, deze is wel te mitigeren, dus niet-maatgevend.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Paragraaf 3.6: Gevoeligheidsanalyse: Op pagina 29, bij punt 2 wordt gesproken over aanvullende verkenninggebieden wind. Is onze aanname terecht dat dit gaat over aanvullende verkenninggebieden bovenop de RES 1.0 zoekgebieden (zoals ook benoemd als aanleiding voor deze concept NRD)?	Op pagina 29 wordt alleen bij punt 1 gesproken over aanvullende verkenninggebieden wind. In de RES 1.0 zijn enkel de zoekgebieden vastgesteld, niet de aanvullende verkenninggebieden wind. Wat dat betreft klopt uw aanname.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Paragraaf 4.1 Het voornemen: Er wordt aangegeven dat de planMER helpt om de milieueffecten van de mogelijke invullingen van het bod van 1,62 TWh uit RES 1.0 inzichtelijk te maken. Hierin mist het voornemen om ook de milieueffecten inzichtelijk te maken van de aanvullende zoekgebieden voor wind.	In de RES 1.0 zijn zoekgebieden voor de ontwikkeling van wind en zon opgesteld, met als doel om 1,62 TWh aan duurzame elektriciteit op te wekken in 2030. Dit PlanMER toetst in eerste instantie of dit doel haalbaar is binnen de aangewezen zoekgebieden. Daarnaast kunnen de gemeenten en provincie ervoor kiezen om extra zoekgebieden aan te wijzen voor zon of wind. Ófwel omdat de 1,62 TWh niet haalbaar blijkt te zijn binnen de bestaande zoekgebieden van de RES 1.0, ófwel om de balans wind-zon op onderstationniveau te verbeteren. Om dat mogelijk te maken reikt de scope van dit milieueffectonderzoek verder dan sec de zoekgebieden en wordt de gehele regio beschouwd. Dat voornemen staat in de huidige tekst beschreven.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Paragraaf 4.3 Stap 2: ontwikkelingen reële alternatieven: Sturende criteria alternatief Landschap: wat wordt bedoeld met 'windturbines in nieuwe open plekken van natuur'? Wat zijn nieuwe open plekken en waarom zijn deze sturend voor de positie van windturbines vanuit het aspect Landschap? Alternatief Landschap: Er zijn geen sturende criteria opgenomen bij het alternatief Landschap. Wel staan er gebieden die vermeden worden. Zijn dat de sturende criteria?	We onderschrijven dat het alternatief landschap binnen dit NRD nog erg basaal en op hoofdlijnen staat beschreven. We stellen voor om dit alternatief in het milieueffectonderzoek verder uit te werken tot een niveau vergelijkbaar met de overige alternatieven.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Sturende criteria alternatief Energiesysteem: Dit alternatief heeft als doel zoekgebieden voor wind en zon te definiëren die rekening houden met de beschikbare netcapaciteit en de samenhangende maatschappelijke kosten. Dit laatste doel (maatschappelijke kosten beperken) ondersteunen we. Echter, in de vertaling van dit doel naar sturende criteria is een afstandscriterium van 10 km van een onderstation met netcapaciteit opgenomen ter onderbouwing voor uit te sluiten gebieden. Dit is niet correct: immers deze kosten voor aansluiting zijn voor rekening van de initiatiefnemer en dus géén maatschappelijke kosten. Daarnaast wordt met een dergelijk uitsluitingscriterium voorbij gegaan aan het feit dat het toekomstig energiesysteem zich anders gaat ontwikkelen. Er zijn namelijk tal van andere mogelijkheden om de opgewekte stroom af te zetten, waarbij er geen of beperkte capaciteit gevraagd wordt van het openbare net. Ten eerste is het mogelijk dat een project gaat cable poolen met een nabij gelegen zonne- of windpark, waarbij er gebruik gemaakt wordt van bestaande kabels. Ten tweede is er geen of beperkte netinpassing nodig als de stroom direct lokaal wordt afgezet bij een lokale afnemer, waarbij vraag en aanbod efficiënt worden afgestemd. Hierdoor kan er door een project ook bijgedragen worden aan andere ambities, zoals verduurzamen van bedrijventerreinen, bijdragen aan de warmtetransitie en stabiele en betaalbare onderlinge afspraken maken voor de stroomprijs. Door het stimuleren van het "delen" van kabels en het lokaal afzetten van energie wordt er juist gestuurd op efficiënt netgebruik, of in de meest gewenste situatie tot geen netgebruik doordat er een volledig zelfvoorzienende energiehub gecreëerd wordt met opwekkers en afnemers in één consortium. Het niet als alternatief beschouwen als het project op meer dan 10 km afstand ligt van een onderstation is daarom onterecht.	We zijn niet van mening dat de afstand tot het onderstation niet samenhangt met maatschappelijke kosten. Immers, de kosten die gemaakt moeten worden om aan te sluiten op een onderstation verlagen de haalbaarheid van het project en de omvang van de bedragen terugvloeiën naar de omgeving. Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	5.5 Beoordelingskader Landschap, cultuurhistorie en archeologie: Zoals ook ingebracht in de stakeholdersbijeenkomsten, hebben met name de criteria landschap en cultuurhistorie een hoge mate van subjectiviteit (smaak en mening) in zich. Daarnaast is de landschappelijk impact pas echt inzichtelijk te maken op projectplan niveau op basis van een nadere studie. Om deze twee redenen vinden wij het niet verdedigbaar dat beide criteria als maatgevend zijn opgenomen.	In het planMER wordt op regionaal niveau een landschappelijke analyse uitgevoerd en worden cultuurhistorische aspecten uitgegezet. Het is juist dat dit op projectniveau verder uitgewerkt dient te worden, echter op hoofdlijnen kan deze analyse wel een bijdrage leveren om zoekgebieden in beeld te brengen die geschikt, niet geschikt en geschikt te maken zijn.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Gezondheid Terecht wordt hier onderbouwd waarom gezondheid niet meegenomen wordt als apart criterium in het planMER. Er wordt de suggestie gedaan om gezondheid als apart criterium te behandelen in een projectMER, maar om diezelfde reden als dat het niet opgenomen is in deze planMER, hoeft gezondheid ook niet meegenomen te moeten worden als apart criterium in een projectMER.	De GMR Arnhem-Nijmegen vindt gezondheid een zeer belangrijk thema. Echter vindt op dit moment op landelijk niveau al een uitgebreid onderzoek plaats naar gezondheidseffecten van windturbines. Indien nodig of gewenst, kan op projectniveau specifiek onderzoek worden uitgevoerd. Deze conclusie blijft onverminderd van toepassing in het planMER.
Wijchen	Windpark Wijchen-A50	Tot slot: Hartelijk dank voor het meenemen van onze overwegingen. Indien u vragen heeft, kunt u contact opnemen met <naam indienere>. Zie daarvoor bovenstaande contactgegevens.	Dank voor uw zienswijze.
Wijchen	Inwoner	Pg 12: in de alinea over de Nationale omgevingsvisie wordt in de laatste zin gesproken over betrokken zijn, invloed hebben en meeprofiteren in de opbrengsten. Dit komt in de verdere uitwerking van de NRD niet meer terug en dat is een gemiste kans. Het gaat volgens klimaatakkoord om 50% lokaal eigendom, en dat is meer dan alleen financieel bijdragen en profiteren van dividend! Zie het advies NPRES hierover. Ik stel het op prijs als in de NRD de basis wordt gelegd voor ontwikkelingen in opwek van duurzame energie waarbij lokaal eigendom wordt vertaald naar energie gemeenschappen. Dit is in lijn met voorstellen van de EU en versterkt het bewustzijn over duurzaam energiegebruik en kosten voor de infrastructuur. Indien u dat wenst vertel ik u graag meer over mijn eigen ervaring in het project WindenergieA16 (Noord-Brabant) waarbij 25% lokaal eigendom is gerealiseerd voor de lokale gemeenschap, in samenwerking met 9 ontwikkelaars, in een gebied van 33 km lengte en 2,5km breed. Dit is ook in Gelderland mogelijk, mits de aanpak goed is voorbereid.	Lokaal eigendom en lokaal draagvlak zijn belangrijke thema's binnen de regio en de regionale energiestrategie. Dit wordt door alle 16 gemeenten en de provincie onderschreven. Zo zijn de regionale energiecoöperaties als belanghebbende betrokken bij het PlanMER proces en wordt in het milieueffectonderzoek gerefereerd aan het belang van lokaal eigendom. Tegelijkertijd gaat het hier om een onderzoek naar milieueffecten en is het gesprek over lokaal eigendom vooral onderdeel van het proces richting de herijking van de regionale energiestrategie dat daarop volgt.
Wijchen	Inwoner	Pg. 29: geprojecteerde zoekgebieden wind liggen o.a. aan de rand van het RES-gebied. Daarmee is het beoogde effect mogelijk ook grensoverschrijdend. Hoe wordt dat in beeld gebracht?	Enkel zoekgebied WZ.8b voor wind ligt aan de grens van het RES-gebied, namelijk langs de A15 in de gemeente Overbetuwe. In de algemeneuut geldt dat de risicocontouren (met name de geluidscontour geldt hier als beperkend) ook in acht worden genomen vanuit bebouwing buiten het RES gebied. Met andere woorden: voor bebouwing buiten het RES gebied worden dezelfde standaarden gehanteerd als voor bebouwing binnen het RES gebied. Op de kans- en belemmeringenkaarten geven we uiteraard enkel het RES gebied weer.
Wijchen	Inwoner	Worden van de omliggende RES-gebieden, dus ook in NO-Brabant, de effecten van zoekgebieden op Gelderland ook in beeld gebracht?	Contact met de overige Gelderse RES'en vindt via een provinciaal platform plaats, contact met de RES'en in omliggende provincies vindt plaats op het niveau van de procesregisseur en via het Nationaal Programma RES (NPRES). De Groene Metropoolregio is een van de eerste Nederlandse regio's die een milieueffectonderzoek uitvoeren. De overige Gelderse RES'en zijn hier inmiddels ook mee gestart. De wijze waarop de RES regio Noord-Oost Brabant de milieueffecten onderzoekt is op dit moment nog niet bekend. Alle omliggende RES'en (plus het Kreis Kleve en de Duitse regio Nordrhein-Westfalen) zijn actief geïnformeerd over het feit dat de Notitie Reikwijdte en Detailniveau ter inzage is gelegd. Hieruit zijn geen ontwikkelingen gekomen die leiden tot ruimtelijke beperkingen.
Wijchen	Inwoner	Hoe worden burgers uit aangrenzende RES-gebieden betrokken bij de NRD en planMER?	Voor burgers buiten de RES regio geldt dezelfde mogelijkheid voor het indienen van zienswijzen als voor burgers binnen de RES regio. Het geven van een zienswijze op ruimtelijke plannen is mogelijk voor 'eenieder'.
Wijchen	Inwoner	Pg 31: Er wordt verwezen naar een referentie windturbine met 120m ashoogte. Dit is niet meer reëel omdat een dergelijk type niet meer gangbaar / leverbaar is, anders dan tegen extreem hoge kosten. De planMER zou een ander referentietype moeten gebruiken. Eens dat de 166m hoge windturbine ook wel de bovengrens vertegenwoordigd, vooral ook door radar en vliegbewegingen. De toepassing van referentie turbines in het onderzoek zou verduidelijkt moeten worden.	Het gebruik van referentieturbines is bedoeld om de bandbreedte weer te geven van de milieukansen en -belemmeringen voor de ontwikkeling van windenergie. Daarbij zijn bewust de onder- en bovengrenzen opgezocht. Dit staat los van de turbines waar initiatiefnemers op projectniveau voor kiezen. Op projectniveau worden de milieueffecten van windenergie op termijn onderzocht in een projectMER.
Wijchen	Inwoner	Pg. 31: Dat de 166m hoge turbine als innovatieve wordt aangeduid is m.i. misleidend. Dat heeft niet met hoogte van de turbine te maken maar met de technologie die wordt ingezet. De innovatieve toepassing heeft invloed op o.a. geluid, stilstandvoorziening ivm slagschaduw en radardetectie voor vogels, lichtsignalering. Een verheldering van het begrip zou op zijn plaats zijn.	De termen 'regulier' en 'innovatief' zijn inderdaad wat ongelukkig gekozen in de NRD. We stellen voor om ze in het planMER te benoemen als '120 meter' en '166 meter' turbines.
Wijchen	Inwoner	Pg 31 Een opstelling van 2 windturbines wind ik wel een hele beperkte opvatting. Om reden van energie efficiëntie en optimale energie infrastructuur zou ik, net als bij een cluster, uitgaan van een minimum van 3 turbines in een lijn.	We zien dat er in de regio een aantal windprojecten zijn en worden ontwikkeld van twee turbines. We willen daarom graag de mogelijkheden in beeld brengen voor windprojecten van twee turbines of meer. In de RES 1.0 is afgesproken om een 'confetti' van windturbines in het landschap te voorkomen. Clustering van meerdere turbines blijft binnen de regio dan ook het uitgangspunt.
Wijchen	Inwoner	Pg. 36 e.v.: deze gaan in op zon op land. Ik mis de relatie van wind én zon. Juist bij de opstelling van wind zou je om reden van systeem efficiëntie moeten kiezen voor de combinatie met zon. In de beoordeling zou dat ook beter mogen scoren dan een gescheiden oplossing / opstelling. Overigens komt op pg. 39 in de kaart de combi wind en zon wel terug, hetgeen een goede zaak.	In het milieueffectonderzoek onderzoeken we beiden onafhankelijk van elkaar om zo van beide energievormen vanuit milieuaspecten de mogelijkheden goed in beeld te krijgen. Tegelijkertijd vinden we uw suggestie een erg nuttige. Het combineren van wind- en zonprojecten heeft vanuit het elektriciteitsnet en efficiëntie namelijk inderdaad de voorkeur. Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Wijchen	Inwoner	Verder mis ik bij zon op land de aandacht om dat te combineren met geluidswerende schermen langs snelwegen of kunstmatige taluds. Er zijn voorbeelden beschikbaar die laten zien dat er veel meer mogelijk is dan opstelling in het platte vlak.	Het uitgangspunt voor zonprojecten is multifunctionaliteit, dus de combinatie met andere functies. In het milieueffectonderzoek onderzoeken we de mogelijkheden vanuit milieuaspecten. Op projectniveau dient de keuze te worden gemaakt met welke andere functie of functies het zonproject gecombineerd wordt. Dat kan bijvoorbeeld gaan om geluidswerende schermen of kunstmatige taluds.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Wijchen	Inwoner	PG 38 ev.: In de beschreven alternatieven voor het energiesysteem op pg 38 en 43 mis ik een belangrijk alternatief. Wat mij betreft heeft het lokaal matchen van vraag en aanbod van energie de voorkeur. Dit verdient ook een bijbehorend model en infrastructuur. Een alternatief zou moeten worden toegevoegd waarin dat tot uiting komt.	Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Wijchen	Inwoner	Pg 39: ik mis het criterium dat windturbines niets mogen toevoegen aan het bestaande geluidsniveau in een gebied (bijv. langs snelwegen en provinciale wegen). We noemen dit cumulatie. Ik acht het van belang het huidige geluidsniveau als bovengrens te hanteren.	In het alternatief Leefomgeving wordt rekening gehouden met de bestaande geluidbelasting. Bij concrete projecten kan de cumulatieve geluidbelasting worden onderzocht en dient te worden bepaald of dit binnen de wettelijke normen blijft. Dank voor uw voorstel het huidige geluidsniveau als bovengrens te hanteren. Wij maken in dit planMER hierin echter geen keuze, het kan wel ter tafel komen in het vervolgproces richting herijking van de RES.
Wijchen	Inwoner	Pg 53: deze kaart is helaas niet goed leesbaar. Zeker voor Wijchen ben ik geïnteresseerd in TEA en koppeling met restwarmte uit industrieterrein Loonse Waard. Het gaat mij om de potentiële combinatie van die twee bronnen en dus ook een leidingsysteem vanaf Loonse Waard naar Wijchen-Zuid.	Deze kaart komt uit de RES 1.0 en is in dat document in hoge resolutie beschikbaar. De basis voor deze kaart is de Gelderse Warmteatlas die openbaar online beschikbaar is.
Wijchen	Inwoner	Pg 57: een driepunts beoordelingsschaal voor warmtebronnen vind ik niet geschikt. Mijn voorkeur gaat uit naar een vijfpuntsschaal.	Er is gekozen voor deze beoordeling omdat de effecten van warmtebronnen (zoals ook benoemd in de NRD) nog niet geheel bekend zijn. De verwachting is daarnaast (op basis van eerder soortgelijk onderzoek) dat er geen positieve effecten te verwachten zijn. Derhalve stellen we voorn om de driepuntsschaal aan te houden.
Wijchen	Inwoner	Bijlage autonome ontwikkeling: verwezen wordt naar nieuwe woningbouw Wijchen-West, die is interessant ivm potentiële warmtenetten. Bij de opsmoming ontbreekt het verbreden van de A50.	Verbreding van de A50 nemen we in het milieueffectonderzoek op als autonome ontwikkeling.
Wijchen	Inwoner	Ik wil graag aanvullen dat qua autonome ontwikkeling die van het toekomstig hoogspanningsstation Wijchen ontbreekt. TenneT heeft in haar plannen voor het stroomnet ingrijpende wijzigingen voorzien rondom Wijchen. Daar moet - als ik het goed heb begrepen een HS station komen ter ondersteuning van de de regio Brabant Noord-oost.	De realisatie van het 150/380 kV station van Tennet in Wijchen wordt opgenomen als autonome ontwikkeling. Kanttekening daarbij is dat dit station alleen dient voor de ontlastang van de Enexis netwerken in Noord-Brabant en Limburg, ook al ligt de fysieke locatie in Gelderland.
Wijchen	Inwoner	Ik stel het op prijs als er een mogelijkheid komt om met elkaar in gesprek te gaan over de uitkomsten en onderzoeken van de planMER alvorens deze voor te leggen voor bestuurlijke besluitvorming. Zo kunnen inwoners nog inbreng leveren en kan dit worden meegenomen in de besluitvorming.	Over het milieueffectonderzoek zelf vindt geen bestuurlijke besluitvorming plaats. Het milieueffectonderzoek biedt immers enkel objectieve informatie over milieueffecten. Het onderzoek is daarmee een van de onderleggers voor het herijken van de RES. Het vervolgproces wordt op dit moment nog vormgegeven, dus wanneer en waar inbreng leveren mogelijk is, is nu nog niet duidelijk. Onder de Omgevingswet geldt de RES 2.0 als ruimtelijk programma, vast te stellen door het college van B&W. Bestuurders kunnen ervoor kiezen om de RES 2.0 vast te laten stellen door de gemeenteraden in de regio. In dat geval kan via zienswijzen een reactie worden gegeven op de RES 2.0.
Wijchen	Gemeente Wijchen	De Groene Metropoolregio coördineert het proces Milieueffectrapportage voor de Regionale Energiestrategie, waarvoor de 16 deelnemende gemeenten én de provincie bevoegd gezag zijn. De eerste stap in het proces is het vaststellen van een concept Nottitie Reikwijdte en Detailniveau door alle colleges. U heeft ons gevraagd hierover onze zienswijze kenbaar te maken uiterlijk 23 december 2022. Met deze brief voldoen wij aan dit verzoek.	Dank voor uw zienswijze.
Wijchen	Gemeente Wijchen	Wijchen pakt haar verantwoordelijkheid en zet stevige stappen op het gebied van klimaat, energie en duurzaamheid. Dat blijven we de komende jaren doen met realistische doelen volgens het landelijke tempo. Samen met onze inwoners en de regio werken we aan onze klimaatplannen en zoeken we kansen in de energietransitie. Wijchen neemt ook haar verantwoordelijkheid in een regionale opgave, vastgelegd in de Regionale Energie Strategie (RES). Als Wijchen hebben we een bijdrage gedaan in het bod RES 1.0 van 30 ha zonneparken en 3 windmolens bij Bijsterhuizen. Bij een nieuwe RES pakt Wijchen in gezamenlijkheid met de 15 gemeenten in de regio daar haar aandeel in. Het plan-MER traject van de Regionale energiestrategie, waarvan nu het resultaat van de eerste stap voorligt - de concept NRD - is voor ons een belangrijk proces. Dit zal ons en de regio helpen om objectieve informatie te verkrijgen over de effecten van energieopwekking op de leefomgeving, de natuur, het landschap en het energiesysteem. Die informatie geeft ons de mogelijkheid om alle belangen op een goede manier af te wegen en op basis daarvan keuzes te maken die in de Regionale energiestrategie 2.0. zullen worden vastgelegd en in de regionale Verstedelijkingsstrategie worden afgewogen. Wij onderschrijven de noodzaak, het doel, de scope, de kaders, de onderzoeksaanpak, de uitgangspunten, het detailniveau, de te onderzoeken alternatieven, het beoordelingskader en de participatie-aanpak die in de concept-NRD zijn beschreven. We geven u daarnaast de volgende aandachtspunten mee voor de concept-NRD en het vervolgproces.	Dank voor uw uiteenzetting.
Wijchen	Gemeente Wijchen	Aandachts- en verbeterpunten Geschikt, ongeschikt en geschikt te maken onduidelijk voor Landschap In het concept-NRD worden verschillende alternatieven beschreven die inzicht geven op hun eigen thema in de milieueffecten. Voor alle alternatieven is uiteen gezet wat geschikt, ongeschikt of mogelijk geschikt is in hoofdstuk 4. Voor het alternatief Landschap is dat echter niet eenduidig. Er worden principes gebruikt maar onduidelijk is hoe zich dat vertaalt naar geschikt, ongeschikt of mogelijk geschikt.	We onderschrijven dat het alternatief landschap binnen dit NRD nog erg basaal en op hoofdlijnen staat beschreven. We nemen uw advies ter harte en stellen voor om dit alternatief in het milieueffectonderzoek verder uit te werken tot een niveau vergelijkbaar met de overige alternatieven.
Wijchen	Gemeente Wijchen	Warmte Wij stellen het op prijs dat warmte een onderdeel vormt van het concept-NRD en het planMER. Zoals het concept-NRD beschrijft bestaat er nog veel leemte op dit onderdeel. Het onderzoek hiernaar in het planMER kan helpen die leemte te dicht en moet ingezet worden om de RES 2.0 op dit onderdeel verder te brengen. De afspraak zoals deze is gemaakt in de RES 1.0 om in samenspraak tot een juiste verdeling te komen is belangrijk maar moet niet leiden tot vertraging van (lokale) processen die al lopen.	Dank voor uw uiteenzetting. Het milieueffectonderzoek is ondersteunend aan lopende processen. Voor de uitvoering van de RES 1.0 afspraken en lokale warmtetransitieviesies hoeft niet op het milieueffectonderzoek te worden gewacht. Het milieueffectonderzoek werkt daardoor niet vertragend.
Wijchen	Gemeente Wijchen	Omgevingsvisie Druten aanpassen naar Wijchen In paragraaf 2.5 van de concept NRD staat in tabel 2.1 op pagina 19 bij de gemeente Wijchen de Omgevingsvisie Druten opgenomen. Wij verzoeken u dit aan te passen naar Omgevingsvisie Wijchen.	Dank voor uw oplettendheid. Dit wordt aangepast.
Wijchen	Gemeente Wijchen	Windpark Bijsterhuizen opnemen bij autonome ontwikkelingen In bijlage I Autonome ontwikkelingen van de concept NRD ontbreekt op pagina 70 bij de opsmoming van de autonome ontwikkelingen in de gemeente Wijchen het Windpark Bijsterhuizen. Wij verzoeken u dit toe te voegen in de opsmoming. Daarbij gaan wij ervan uit dat Windpark Bijsterhuizen al wel is meegenomen in de ruimtelijke afwegingen die in de concept NRD zijn gemaakt om te bepalen waar nog geschikte ruimte over is voor zon, wind en warmte ontwikkelingen. Indien dit niet het geval is dan verzoeken wij u alsnog Windpark Bijsterhuizen mee te nemen in deze ruimtelijke afwegingen.	Dank voor uw oplettendheid. Dit wordt aangepast.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Wijchen	Gemeente Wijchen	Zone rondom de Veluwe vanwege Wespandief op kaartmateriaal niet aanmerken als ‘ongeschikt voor wind’ maar als ‘mogelijk geschikt voor wind’ Op pagina 25 is te lezen dat vanwege de aanwezigheid van de roofvogel Wespandief nog onderzoek wordt gedaan onder welke randvoorwaarden activiteiten, zoals windmolens, in een zone van 1 tot 8km rondom de Veluwe wel mogelijk zijn. Daarbij wordt vooralnog in het PlanMER uitgegaan van zachte belemmeringen in deze zone. Dit uitgangspunt zien wij echter niet terug op het kaartmateriaal op pagina 33 en 35 (afbeelding 4.5 en 4.8). Op deze kaarten valt af te lezen dat de Veluwe en een zone van 8km eromheen ongeschikt is voor windenergie. Door de aanwezigheid van de Wespandief aan de noordzijde van onze RES-regio zou zodoende een groot gebied afvallen waar windenergie opgewekt kan worden. Daardoor zou de ruimtelijke druk op andere gemeenten in onze RES-regio toenemen. Vandaar dat wij u verzoeken om, conform het uitgangspunt op pagina 25, deze zone rondom de Veluwe in de afbeeldingen 4.5 en 4.8 aan te passen van ‘ongeschikt voor windenergie’ naar ‘mogelijk geschikt voor windenergie’.	In afbeeldingen 4.5 en 4.8 op pagina 33 en 35 van de NRD is de 1 tot 8 km zone reeds opgenomen als zachte belemmering en niet als harde belemmering. Deze zone is dus reeds aangemerkt als 'mogelijk geschikt voor windenergie'. Dit sluit aan bij het recente besluit van de provincie m.b.t. de wespandief en de Veluwe (20 december j.l.). In de 1 km zone rond de Veluwe blijven windmolens praktisch onmogelijk. We stellen dan ook voor om deze zone in het milieueffectonderzoek te behouden als harde belemmering. In de 1 tot 8 km zone zijn windmolens voorlopig ook verboden, op een tweetal initieven na die doorgang vinden. Er lopen verschillende onderzoeken naar het verminderen van aanvaringen van Wespandieven met windmolens. Daarbij kan het herstel van de Wespandiefpopulatie op de Veluwe er in komende jaren toe leiden dat initiatieven in de 1 tot 8 km zone weer mogelijk worden. Met andere woorden: tijdelijkheid is een belangrijk element in het verbod in de 1 tot 8 km zone. Dit milieueffectonderzoek kijkt verder dan sec dit moment, op die manier kan het ook van nut zijn voor de faseringsvraag van de ontwikkeling van elektriciteitsprojecten en warmte. We stellen daarom voor om de 1 tot 8 km zone als zachte belemmering te handhaven in het milieueffectonderzoek. Dat ligt in lijn met uw zienswijze op dit punt. Contact met de overige Gelderse RES'en vindt via een provinciaal platform plaats, contact met de RES'en in omringende provincies vindt plaats op het niveau van de procesregisseur en via het Nationaal Programma RES (NPRES). De Groene Metropoolregio is een van de eerste Nederlandse regio's die een milieueffectonderzoek uitvoeren. De overige Gelderse RES'en zijn hier inmiddels ook mee gestart. De wijze waarop de RES regio Noord-Oost Brabant de milieueffecten onderzoekt is op dit moment nog niet bekend. Alle omliggende RES'en (plus het Kreis Kleve en de Duitse regio Nordrhein-Westfalen) zijn actief geïnformeerd over het feit dat de Notitie Reikwijdte en Detailniveau ter inzage is gelegd. Hieruit zijn geen ontwikkelingen gekomen die leiden tot ruimtelijke beperkingen.
Wijchen	Gemeente Wijchen	Afstemming met aangrenzende RES-regio's opnemen In de concept Notitie Reikwijdte en Detail wordt niet duidelijk op welke wijze onze RES-regio contact heeft over ontwikkelingen in aangrenzende RES-regio's. Ontwikkelingen in aangrenzende regio's kunnen wellicht leiden tot ruimtelijke beperkingen in ons RES-gebied en vice versa. Wij zouden daarom onder meer graag in de Notitie Reikwijdte en Detail opgenomen willen zien op welke wijze onze RES-regio contact onderhoudt over ontwikkelingen aan de overzijde van de Maas in Noord-Brabant met de RES-regio Noordoost Brabant. Ook zien we graag terug hoe deze ontwikkelingen worden meegenomen in de vervolgonderzoeken van het PlanMER.	Contact met de overige Gelderse RES'en vindt via een provinciaal platform plaats, contact met de RES'en in omringende provincies vindt plaats op het niveau van de procesregisseur en via het Nationaal Programma RES (NPRES). De Groene Metropoolregio is een van de eerste Nederlandse regio's die een milieueffectonderzoek uitvoeren. De overige Gelderse RES'en zijn hier inmiddels ook mee gestart. De wijze waarop de RES regio Noord-Oost Brabant de milieueffecten onderzoekt is op dit moment nog niet bekend. Alle omliggende RES'en (plus het Kreis Kleve en de Duitse regio Nordrhein-Westfalen) zijn actief geïnformeerd over het feit dat de Notitie Reikwijdte en Detailniveau ter inzage is gelegd. Hieruit zijn geen ontwikkelingen gekomen die leiden tot ruimtelijke beperkingen.
Wijchen	Gemeente Wijchen	Wij vertrouwen erop met deze zienswijze bij te dragen aan een zorgvuldig MER-proces.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	PSP '92	In hoeverre is er inspraak en participatie mogelijk op de Gelderse Windvisie?	De actualisatie van de Beleidslijn Windenergie Gelderland gebeurt in twee keer. Inspraak en participatie hangt mede af van de hardheid van zaken die worden aangepast. Inspraak op de verordening is gebruikelijk, inspraak op beleid niet of in mindere mate. Hoe de provincie omgaat met participatie en inspraak op de beleidslijn wordt nog bepaald. Momenteel doorloopt de provincie een milieueffectonderzoek ter voorbereiding op een actualisatie van de Beleidslijn Windenergie Gelderland. In januari gaat de NRD voor de provinciale plan MER ter inzage, hierop kan iedereen een zienswijze indienen.
Provincie	PSP '92	Wij zijn voorstander van de doortrekking van de A15, maar tegenstander van de Railterminal in Overbetuwe en van de Woningbouw in Stadsblokken/Meinerswijk in Arnhem. In de lopende trajecten hebben wij dit onderbouwd. Graag verzoeken wij u met deze standpunten rekening te houden.	In het milieueffectonderzoek nemen we deze ontwikkelingen op als autonome ontwikkelingen. Dit past bij de definitie van een autonome ontwikkeling, namelijk "op zichzelf staande ontwikkelingen waarover reeds besluitvorming heeft plaatsgevonden of waarover besluitvorming in voorbereiding is, die zonder de voorgenomen activiteiten ook zouden plaatsvinden." De railterminal zal als autonome ontwikkeling binnen de gemeente Overbetuwe worden opgenomen in de lijst. Het standpunt van de provincie is hierin niet leidend.
Provincie	PSP '92	Rondom het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP) hebben wij een notitie over Milieu en Milieuhygiëne opgesteld. Bent u bereid om deze notitie en reflectie te betrekken bij dit traject?	De notitie is ons onbekend en is via de provincie Gelderland bij u opgevraagd. Indien relevant en kaderstellend, zullen wij deze betrekken bij dit traject.
Provincie	PSP '92	Hoe worden de Regionale Energie Strategieën verankerd in de Nieuwe Gelderse Kaart waar gedeputeerde Peter Kerris aan puzzelt?	De RES'en 1.0 zijn voor het thema energietransitie een bouwsteen in deze kaart. De verdere uitwerking van de RES (RES 2.0 en verder) zal in die samenhang verder vormgeven en uitgewerkt worden, rekening houdend met andere bouwstenen in de ruimtelijke puzzel.
Provincie	PSP '92	Kunt u ons informeren of en wanneer de andere Regionale Energie Strategieën voorzien worden van een Notitie voor Reikwijdte en Detailniveau? Is er een planning bekend?	Momenteel doorloopt de provincie een planMER ter voorbereiding op een actualisatie van de Beleidslijn Windenergie Gelderland. Dit planMER dient tevens als basis voor de andere Regionale Energie Strategieën. In januari gaat de NRD voor de provinciale planMER ter inzage, hierop kan iedereen een zienswijze indienen.
Provincie	Rijksvastgoedbedrijf Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	Ik heb het concept NRD van de Plan MER RES Groene Metropool Arnhem-Nijmegen ontvangen en doorgenomen. De defensiebelangen zijn hierin als maatgevend aangegeven, ik mis echter het RVB/Defensie in de lijst van stakeholders. Het lijkt mij in dit kader goed om het RVB (namens Defensie) als stakeholder op te nemen, met name in het kader van de relatie windturbines met radarverstoring en de aanwezigheid van een militair vliegveld. Mijn gegevens kunnen als contactgegevens worden opgenomen.	Dank voor uw zienswijze. We zijn dit met u eens en zien het Rijksvastgoedbedrijf / Defensie als regionaal belanghebbende. We stellen voor om u als vertegenwoordiger van het Rijksvastgoedbedrijf / Defensie uit te nodigen voor aankomende omgevingsdialogen.
Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	Deze zienswijze wordt ingediend namens bovengenoemde energiecoöperaties, actief in de regio Arnhem-Nijmegen. Ze is geschreven vanuit het oogpunt dat een snelle en doortastende energietransitie een belangrijk onderdeel vormt van het beheersbaar houden van de opwarming van de aarde. Dat lokaal eigendom van de nieuwe, klimaatvriendelijke, energieproductie een voorwaarde is voor maatschappelijke inbedding en acceptatie. En dat het op een goede manier, lokaal organiseren van de energietransitie ook veel kansen biedt voor een democratische, betaalbare energievoorziening die bijdraagt aan de lokale economie. Het is mogelijk dat een of meer coöperaties ook nog een aparte, aanvullende zienswijze indienen. Wij pleiten voor een planMER als eerste stap naar een RES 2.0. die de nieuwe landelijke ambitie van 60% reductie van broeikasgassen tegen 2030 steunt. Vanuit die ambitie stellen wij de volgende vragen.	Dank voor uw zienswijze
Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	1. Centrale vraag voor de planMER In hoofdstuk 1.5. van de NRD wordt als doelstelling geformuleerd om “tenminste 1,62 TWh” (inclusief 0,49 TWh zon-op-dak) te realiseren in onze regio. In hoofdstuk 2 over de kaders waarmee rekening gehouden moet worden wordt ook uitgebreid ingegaan op het provinciale kader, waarin centraal staat een 55% broeikasgasreductie in 2030. Echter, er wordt niet vermeld dat RES 1.0. zelf die 55% doelstelling al noemt als streven voor het opstellen van RES 2.0. Evenmin wordt vermeld dat in de RES 1.0. (pag. 25) wordt getoond dat voor het halen van die doelstelling (pag. 25) tegen 2030 3,5 TWh aan zon- en windproductie gehaald zal moet worden. Onze eerste vraag is daarom waarom de in RES 1.0. genoemde doelstelling van 3,5 TWh niet terugkomt in de NRD. Onze tweede vraag is om dit alsnog erin op te nemen.	In de RES 1.0 zijn afspraken gemaakt over het realiseren van 1,62 TWh aan duurzame elektriciteitsopwek binnen de regio. Die afspraak is het uitgangspunt van dit milieueffectonderzoek. Het getal van 3,5 TWh aan duurzame elektriciteitsopwek staat weliswaar genoemd in de RES 1.0, maar over deze hoeveelheid elektriciteitsopwek zijn geen afspraken gemaakt binnen de regio. Om die reden wordt dit getal niet opgenomen in de NRD.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	2. De uitdaging om balans te brengen tussen zon- en wind door méér wind De NRD verwijst terecht naar de onbalans in RES 1.0. in de streefcijfers voor vermogen in 2030 tussen wind (11%) en zon (89%). Maar een concreet streven om dit recht te trekken ontbreekt. Bovendien, in haar brief van 19 oktober 2022 over “Tussenbalans Regionale Energiestrategieën” schrijft Gedeputeerde Staten Gelderland aan Provinciale Staten: “Wat nu nog op papier staat als ambitie om te realiseren in de Regionale Energie Strategieën moet zo snel mogelijk uitgevoerd worden. Daarnaast moeten er meer windturbines worden gebouwd voor een efficiënt gebruik van de energie netinfrastructuur en het beperken van maatschappelijke kosten.” Onze derde vraag is daarom waarom er geen expliciete doelstelling in de NRD staat om te streven naar een efficiënte balans tussen zonnenvelden en windturbines van 50%-50% opgesteld vermogen, bij voorkeur naast elkaar en in een intern grid (cable pooling). Een combinatie die curtailment mogelijk maakt. Onze vierde vraag is om dit alsnog te doen, actief te zoeken naar extra windlocaties om dit doel te realiseren en daarbij ook aandacht te besteden aan voorzieningen zoals opslag-ter-plaatse en directe kabelverbindingen tussen opwek-locatie en gebruikers van elektriciteit om ook daarmee de efficiency van de opwekking en het net te verbeteren.	Het streven naar een betere balans tussen wind en zon staat beschreven als aanleiding voor dit milieueffectonderzoek. De onderzoeksvraag ligt daarmee in lijn en omdat het milieueffectonderzoek de gehele regio beschouwt, komen kansrijke locaties voor de ontwikkeling van duurzame elektriciteit en warmte naar voren. Een 50%-50% doelstelling is een beleidsdoelstelling en zowel dit NRD als het milieueffectonderzoek zijn geen beleidsdocumenten, maar onderzoeksdocumenten. Aandacht voor opslag-ter-plaatse en directe kabelverbindingen tussen opwek en gebruik vragen een detailniveau dat niet past bij een milieueffectonderzoek op regioniveau. Op projectniveau kan hier via een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER onderzoek naar worden gedaan.
Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	3. RES 1.0. en alternatieven Onze vijfde vraag is wat er precies bedoeld wordt met “alternatieven”? Zijn die alleen relevant als blijkt dat de huidige zoek- en verkenningengebieden vastgelegd in RES 1.0. te weinig ruimte bieden voor “tenminste 1.62 TWh”? Aangezien 1,62 TWh de ondergrens is en, zoals hierboven beargumenteerd, we naar minimaal verdubbeling moeten streven, is het belangrijk om ook in de alternatieve scenario's zo ver als mogelijk te gaan in het vaststellen welke gebieden die niet in RES 1.0. voorkomen geschikt te maken zijn, zodat het potentieel in onze regio boven dit minimum kan uitgaan. We verwijzen met name naar pag. 28 onder 3.5, waar te lezen staat dat alternatieven worden onderzocht die “mogelijk minder nadelige gevolgen hebben voor het milieu”. We nemen aan dat bedoeld wordt dit te vergelijken met RES 1.0. gebieden: echter, we hebben in totaal méér gebieden nodig als we de regio willen voorbereiden op 2030. Onze zesde vraag is daarom niet zozeer alternatieve scenario's te ontwikkelen maar te streven naar het aanwijzen van zoveel mogelijk extra zoekgebieden buiten die reeds in RES 1.0. zijn aangewezen.	De alternatieven zijn om drie redenen relevant. Ten eerste inderdaad om te onderzoeken welke gebieden in aanmerking komen voor het behalen van de 1,62 TWh aan duurzame elektriciteitsopwek, op het moment dat dit niet mogelijk blijkt binnen de zoekgebieden van de RES 1.0. Ten tweede om te onderzoeken of en gebieden zijn met minder nadelige gevolgen voor het milieu, in vergelijking met de RES 1.0 zoekgebieden en ten derde om zicht te krijgen op mogelijke gebieden voor de opwek van windenergie, omdat in de RES 1.0 sprake is van een onbalans tussen zon en wind. Het aanwijzen van zoekgebieden is een beleidsvraagstuk. Dit milieueffectonderzoek is geen beleidsdocument, maar enkel een onderzoeksdocument. Op basis van het onderzoek kunnen milieuoverwegingen een voldoende plek krijgen in de afwegingen die gemeenten en provincie maken ten aanzien van zoekgebieden voor wind en zon, maar ook warmtebronnen.
Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	4. Energiesysteem centraal In de NRD wordt er uitgegaan van 4 alternatieven: energiesysteem, landschap, natuur en leefomgeving. Deze alternatieven worden daarbij behandeld als gelijkwaardige entiteiten. Dat zijn ze echter niet. Het beschrijven en aanwijzen van een energiesysteem kan veelal objectief gebeuren. De waardering van een landschap is daarentegen in hoge mate subjectief. De aandacht is in de publieke discussie vooral gericht op de subjectieve aspecten. De NRD dient hier richting in te geven en man en paard te noemen. Uitgaande van de urgentie, de klimaatverandering, zou de inpassing in het net zo snel mogelijk en vanuit de netbeheerder bekeken zo optimaal mogelijk moeten worden opgepakt. Niets doen verandert het landschap permanent in negatieve zin, Het plaatsen van windmolens en zonneparken verandert het landschap maar tijdelijk (25 of 30 jaar). Onze zevende vraag is daarom om het energiesysteem centraal te stellen en dat niet te beperken tot het beschrijven van de huidige stand van zaken. En om met name in de planMER inzicht te geven hoe het huidige net aangevuld kan worden met de meest gewenste en op korte termijn haalbare aanpassingen gericht op een realisatie zo snel mogelijk. En daarbij specifiek aandacht te besteden aan de perspectieven van wind- en zonnenvelden locaties gecombineerd met opslagcapaciteiten en/of geïntegreerde en/of nabijgelegen afname van de opgewekte stroom.	De alternatieven zijn een denkrichting en geven ieder een 'hoek van het speelveld' weer. Vanuit de omgeving is er veel aandacht gevraagd voor natuur, landschap en leefomgeving. Deze onderdelen zijn gelijkwaardige entiteiten, juist omdat het denkrichtingen zijn. Het is niet het doel om één alternatief te kiezen, maar vanuit de alternatieven te komen tot gebieden die geschikt zijn. In het vervolgproces richting herijking van de RES kan vervolgens een afweging worden gemaakt tussen de gebieden. Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	5. Koppelkansen – een integrale aanpak De RESsen zijn uiteindelijk bedoeld om een afdoende antwoord te hebben op de dreiging van onbeheersbare en schadelijke klimaatverandering. Schadelijk niet alleen voor de mens maar ook voor al het leven op aarde. Om voldoende te kunnen opschalen moet niet alleen gekeken worden naar locaties voor zon of wind (en opslag), maar ook naar optimale combinaties daarvan en integratie met zowel onvermijdelijke als gewenste ontwikkelingen mbt. wonen, werken, recreëren en natuurbehoud. Door de gekozen methodiek van het werken met vier alternatieven kunnen positieve koppelkansen onderbelicht raken. Bijvoorbeeld: geïntegreerde wind/zon complexen, inclusief batterijen, geplaatst in de nabijheid van de gebruikers of knooppunten van het energiesysteem, onder bepaalde voorwaarden, positieve effecten hebben mbt. net-ontlasting, terwijl ze ook een bijdrage kunnen leveren aan biodiversiteit en geïntegreerde landschappen van de economie van de toekomst. Onze achtste vraag is daarom om voor het vinden van dergelijke koppelkansen combinaties voor een procedure op te nemen in de NRD.	Dit zijn relevante vragen richting de RES 2.0, maar het zijn geen milieuvraagstukken. We stellen daarom voor om deze vragen en afwegingen mee te nemen in het vervolgproces, maar ze geen onderdeel te maken van de NRD of het milieueffectonderzoek.
Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	6. Geschikt te maken – daar moet de focus op liggen Het identificeren van ongeschikte en geschikte gebieden lijkt het makkelijkste, hoewel ook daar zorgvuldig naar gekeken moet worden. Daar zijn objectieve criteria voor. De essentie van een succesvolle energietransitie ligt echter in het “geschikt maken”. Wij vinden de NRD hierin onduidelijk. Er worden zachte belemmeringen opgesomd, maar het wordt niet duidelijk wat de planMER gaat betekenen in het mitigeren van die belemmeringen. Onze negende vraag is daarom dit aspect meer uit te werken en het te concretiseren. En daarbij met name ook te kijken naar de werkelijke situatie in de gebieden die in de (inmiddels gedateerde?) kaartjes in de NRD als met zachte belemmeringen worden aangeduid.	In het planMER worden de 'zachte' belemmeringen nader toegelicht. Het zijn aandachtspunten waarover keuzes gemaakt moeten worden of waarvoor aan wettelijke voorwaarden moet worden voldaan. Het planMER maakt geen keuzes over wat moet worden gemitigeerd, maar geeft wel de mogelijkheden aan die bestaan als bepaalde maatregelen zouden worden genomen.
Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	7. Uitleg nodig over grote verschillen geschikt (te maken) gebieden windmolens. De kansen- en belemmeringenkaarten voor windturbines (afbeeldingen 4.5. en 4.8) verschillen aanzienlijk. Ze laten zien dat voor “innovatieve” turbines veel minder ruimte zou zijn dan voor “operationele” turbines. Onze tiende vraag is daarom dit grote verschil te verklaren, met name ook omdat onder de in tabellen 3.1. en 3.2. genoemde harde en zachte belemmeringen er maar weinig zijn die gerelateerd zijn aan de rotordiameter.	In het planMER wordt onderbouwd welke afstanden zijn gehanteerd. Voor 166 meter windturbines is bijvoorbeeld een grotere afstand tot woningen aangehouden dan voor de 120 meter windturbines.
Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	8. Vergelijking tussen de alternatieven moeilijker door verschillend uitgangspunt Voor de alternatieven leefomgeving en natuur wordt blijkbaar uitgegaan van innovatieve turbines (ashoogte 166 meter, zie afbeeldingen 4.13 en 4.14), voor het alternatief energiesystemen wordt daarentegen uitgegaan van operationele windturbines (ashoogte 120 meter, zie afbeelding 4.15), en voor het alternatief landschappen zijn blijkbaar turbines met diverse capaciteiten meegenomen. Dat maakt het niet makkelijk deze alternatieven te vergelijken. Onze elfde vraag is uit te leggen waarom die verschillende uitgangspunten gekozen zijn, en onze twaalfde vraag is vervolgens om voor alle invalshoeken varianten uit te werken zowel met operationele als met innovatieve turbines.	We begrijpen dat dit voor onduidelijkheid zorgt. In het planMER worden de alternatieven apart inzichtelijk gemaakt en per turbintype (en zonnenveld) onderzocht. Dit is een wijziging ten opzichte van het NRD.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Coöperatie Lingewaard Energie Coöperatie ValleiEnergie Energiecoöperatie Energierijk (gemeente Berg en Dal) Energiecoöperatie EnergieVoorVier (Beuningen) Energiecoöperatie Heumen Energiecoöperatie Leur Energiecoöperatie WPN (Nijmegen) Rijn en IJssel Energiecoöperatie Windcoöperatie Wijchen	9. Kleine zonnevelden en solitaire molens In principe steunen wij de focus op grootschalige clustering zoals geciteerd uit de Nationale Omgevingsvisie (pag 12). Echter, wij lezen in de definitie van zonnevelden op pag. 31 alsof de planMER velden kleiner dan 2 MW zou uitsluiten. Onze dertiende vraag is daarom hierover geen misverstanden te laten bestaan, en te specificeren dat hoewel dergelijke kleine velden geen onderwerp van onderzoek zijn, ze daarmee niet uitgesloten worden, maar dat ze door middel van projectMER's individueel beoordeeld moeten worden. En onze veertiende vraag is om een dergelijke verklaring op te nemen bij de definitie van een windpark, ook op pag. 31.	Het betreft hier een uitgangspunt komt uit de RES 1.0. Kleinere of andere zonnevelden worden niet uitgesloten, maar worden niet onderzocht in het milieueffectonderzoek.
Provincie	Leefbaarheidsgroep Hernen Leur Leefbaarheidsgroep Batenburg Leefbaarheidsgroep Niftrik Buurtvereniging Buurtschap Lienden Duurzaam Batenburg Stichting Tegenwind Buitengebied Wijchen Stichting Het Batenburgs Erfgoed	Als bezorgde bewoners van het Wijchense Buitengebied, georganiseerd in verschillende belangengroepen, zijn we onlangs bij elkaar geweest met onze wethouder en zijn programmamanager duurzaamheid, omdat op provinciaal niveau ons woongebied kennelijk weer als zoekgebied voor windturbines op de kaart is gezet. We zijn ons terdege bewust van de urgentie van de energietransitie en daarover al jarenlang in goed overleg met de gemeente. Gezamenlijk hebben we ons de afgelopen tijd ingespannen om wind- en zonne-energieprojecten in een democratisch proces zo goed mogelijk in te passen in onze lokale situatie. Al in 2015 tijdens de ontwikkeling van de Wijchense Gedragscode voor windenergie en in 2020 bij het opstellen van een bod in het kader van de RES 1.0. De gemeente heeft mede op basis van dit overleg uiteindelijk met instemming van de gemeenteraad een bod kunnen doen, dat zelfs hoger ligt dan de opdracht van de RES: drie windturbines op Bijsterhuizen, twee zonneakkers ten noorden en ten zuiden van Hernen langs de A50, aangevuld met veel lokale initiatieven bij bedrijven en particulieren. Dit zien wij als het resultaat van de “gezamenlijke aanpak”, die in het provinciale rapport Gaaf Gelderland (H. 4,1) wordt aanbevolen om de energietransitie te realiseren. Tijdens de vele discussies, die in Wijchen over de invulling van die transitie zijn gevoerd, kwam steeds naar voren, dat de Provinciale- en Rijksoverheid aandacht mist voor landschappelijke kwaliteiten, terwijl deze volgens het CPB juist zo’n belangrijk rol spelen in het leven en de identiteit van de bewoners. Het ontbreekt zowel aan visie als aan regie. (NOVI) Een van de ondertekenaars van deze brief, <naam ondertekenaar>, heeft een notitie geschreven over wat het plaatsen van een groep 250 meter hoge industriële windturbines in een kleinschalig landelijk buitengebied betekent. Te downloaden op www.hetbatenburgserfgoed.nl/activiteiten/landschap/ Titel is: “Wat Statenleden moeten weten: het landschap, windturbines en het belang van overheidsregie”. Hierin wordt ook ingegaan op hoe rampzalige beleidsbeslissingen hierover kunnen worden voorkomen. Zo’n grote definitieve ingreep vraagt van overheden om een duidelijke langetermijnvisie op de ruimtelijke ordening, waarin ook de landschappelijke en historische waarden van dat buitengebied worden meegewogen. Daarmee kan worden voorkomen, dat elke plek waar geen wettelijke restricties zijn, in gebruik kan worden genomen door wind- of zonneparken, alléén omdat de ruimte er is. En zeker, als het gemeentelijke beleid er jarenlang op gericht is geweest om juist deze ruimte als buitengebied kleinschalig, landelijk, open en stil te houden. Mede op grond van de landschappelijke en historische waarden van ons gebied is in Wijchen op 20 mei 2021 een particulier initiatief Windpark A50, na een intensief democratisch proces, door de voltallige gemeenteraad afgewezen. De turbines waren gepland op de drempel van de historische stad Ravenstein, middenin een eeuwenoude ring van kerkdorpen ten zuidwesten van Wijchen (Neerlangel, Demen, Niftrik, Batenburg, Bergharen, Hernen en Leur) en pal naast de buurtschap Lienden. Een slechtere plek voor windturbines is moeilijk denkbaar. Het dreigt nu echter van bovenaf weer als zoekgebied voor te plaatsen windturbines te worden aangewezen. Zonder overleg met de gemeente of de omwonenden. We weten al uit vele rapporten: het van bovenaf droppen van plannen die veel mensen in hun leven negatief raken gaat niet werken. Daar komt veel stress van, boosheid en bitterheid. Met als gevolg lange gerechtelijke procedures. Het ondermijnt bovendien ernstig het vertrouwen in de overheid. Maar het gaat niet alleen om vertrouwen in de overheid. Het gaat ook om vertrouwen op de kleine schaal, vertrouwen in de buurt, je veilig voelen in je woonomgeving. Vele omwonenden hebben zich vanaf de eerste kennismaking met de initiatiefnemers van Windpark A50 door hen geschokt en niet serieus genomen gevoeld. Een aantal grondeigenaren werd geïntimideerd met het verhaal, dat de windturbines er sowieso zouden komen. Komen ze niet op hun grond, dan op die van de burens waardoor ze jaarlijks grote vergoedingen mislopen. Het heeft geleid tot onrust in de gemeenschappen. We beseffen, dat de windturbines tot grote, onoverbrugbare tegenstellingen kunnen leiden. Het werkt ontregelend. Waar wij in 2015 al voor waarschuwden is nu daadwerkelijk aan het gebeuren: zorgvuldig opgebouwde burenenverbanden in onze gemeenschappen gaan verloren. Beste Statenleden, wij houden u graag aan uw toezegging. Om uw rapport “Gaaf Gelderland” te citeren: “er is meer nodig: een gezamenlijke regionale aanpak. Samen met onze partners moeten we bepalen waar we de noodzakelijke extra meters (voor de energietransitie) kunnen maken en waar initiatieven zich niet en waar wel kunnen ontwikkelen en onder welke voorwaarden, bijvoorbeeld langs wegen of op vrijgekomen landbouwgronden. Niet zomaar en overal, maar met oog voor de kwaliteiten die Gelderland uniek maken.” (Gaaf Gelderland: H. 4,1) Graag nemen we die uitnodiging aan. Wij vragen u dringend om in het buitengebied van Wijchen geen zoekplaatsen voor windenergie te creëren of plaatsing van windturbines te faciliteren, totdat in goed overleg tussen gemeente en burgers in Wijchen is gebleken op welke locaties er draagvlak is voor plaatsing van turbines en zonne-energievelden; totdat er een tenminste provinciaal (bij voorkeur landelijk) beleid ten aanzien van een landschapsinclusieve ruimtelijke ordening is vastgesteld. In de verwachting, dat u onze bijdrage kunt zien als een bijdrage aan een Gaaf Gelderland, dat ons zeer ter harte gaat, wensen wij u veel wijsheid toe bij uw besluit. En we nodigen u van harte uit om bij ons te komen kijken en van gedachten te wisselen.	Lokaal draagvlak en ook lokaal eigendom zijn belangrijke thema's binnen de regio en de regionale energiestrategie. Dit wordt door alle 16 gemeenten en de provincie onderschreven. Zo is het concept NRD tot stand gekomen met medewerking van meer dan 40 regionale belangenorganisaties en wordt in het milieueffectonderzoek o.a. gerefereerd aan het belang van regionaal eigendom. We geven via deze weg graag aan dat dit milieueffectonderzoek zich mede baseert op de omgevingsvisie Gaaf Gelderland. Ook wordt het thema landschap als een van de vier alternatieven meegenomen in het milieueffectonderzoek. Hierbij gelden landelijke en provinciale belemmeringen t.a.v. landschap als uitgangspunt. Op basis van uw zienswijze nemen we kennis van de landshapsnotitie van uw ondertekenaar, maar dit document is niet kaderstellend in het milieueffectonderzoek. Kaderstellend zijn: wetgeving, autonome ontwikkelingen en beleid zonder afwijkmogelijkheid. Via een projectMER of m.e.r.-beoordeling kunnen landschapselementen nader beschouwd op lokaal niveau. De drie windturbines op Bijsterhuizen staan in de NRD nog niet genoemd als autonome ontwikkeling. Deze nemen we mee.
Provincie	ProRail	De Notitie Reikwijdte en Detailniveau PlanMER RES Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen (NRD), welke met ingang van week 43 tot en met 23 december 2022 ter inzage ligt, geeft ProRail aanleiding om de volgende zienswijze in te brengen. Verder verzoekt ProRail uw gemeente om haar - vooruitlopend op de Omgevingswet - actief te betrekken bij het verder ontwikkelen van bouwplannen in de directe nabijheid van de spoorbaan, teneinde in gezamenlijk overleg tot overeenstemming te komen c.q. afspraken te maken alvorens tot uitvoering zal worden overgegaan.	Dank voor uw zienswijze. Net als tijdens de NRD-fase, zullen we ProRail als regionale betrokken partij blijven uitnodigen voor de omgevingsdialogen van het milieueffectonderzoek en het vervolgproces. We stellen tegelijkertijd helaas vast dat ProRail tot dusverre niet op deze uitnodigingen is ingegaan.
Provincie	ProRail	Zonnevelden: Uit een risicoanalyse moet blijken dat het toekomstige zonneveld c.a. geen negatief effect heeft op de hoofdspoorweginfrastructuur. Dat moet onder meer uit de vereiste EMC (elektromagnetische compatibiliteit) berekening blijken. En dan met name de weerstandsbeïnvloeding (geen aardingen/aansluitpunten in buurt van het spoor conform bijgevoegde RLNO0398) en diverse aspecten met betrekking tot aansluiting op het hoogspanningsnet. Ook voor de weerkaatsing van licht van zonnepanelen dient aangegeven te worden dat aanwezige seilen niet “overstraald” kunnen worden door lichtweerkaatsing door de zonnepanelen. ProRail adviseert u om deze risico’s te laten berekenen en voordat gestart wordt met de realisatie van het zonneveld ProRail te voorzien van de uitkomsten.	Het doel van het milieueffectonderzoek is om inzichtelijk te maken welke gebieden geschikt, geschikt te maken en ongeschikt zijn voor wind- en zonne-energie. In het milieueffectonderzoek wordt voor zonnevelden een afstand aangehouden van 5 meter tot spoorinfrastructuur. Wij begrijpen uw zorgen met betrekking tot negatieve effecten en de wens voor berekeningen. Voor het milieueffectonderzoek wordt dit niet uitgevoerd. Op projectniveau geldt uiteraard dat ze voor een vergunning moeten voldoen aan de gestelde eisen. Om die reden stellen we voor om de genoemde punten (EMC-berekening, weerkaatsing van licht) opnemen als leemte in kennis.
Provincie	ProRail	Verder wil ProRail u nog wijzen op de beperkingengebieden. De beperkingengebieden staan vermeld in artikel 21 van het Besluit hoofdspoorweginfrastructuur https://wetten.overheid.nl/BWBR0017626/2017-01-01 en in de Regeling omgevingsregime hoofdspoorwegen https://wetten.overheid.nl/BWBR0038197/2016-10-01 . Binnen deze beperkingengebieden is voor te verrichten activiteiten op grond van artikel 19 van de Spoorwegwet een vergunning van ProRail vereist.	Dank voor het wijzen op deze beperkingengebieden en de vergunningseis die daarvoor geldt.
Provincie	ProRail	Spoorwegwetgeving: Voor het uitvoeren van werkzaamheden in de nabijheid van de spoorbaan dient rekening gehouden te worden met het bepaalde in artikel 19 van de Spoorwegwet, waarnaar ProRail u korthedshalve verwijst. Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met ProRail via het emailadres vergunningaanvraag@prorail.nl .	Dank voor het wijzen op deze informatie.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	ProRail	ProRail merkt in dit kader nu reeds op dat onder de Omgevingswet - voor initiatieven binnen het beperkingengebied hoofdspoor - uw gemeente het bevoegde gezag is voor meervoudige aanvragen, waarbij vergunning alleen verleend kan worden nadat ProRail haar gemandateerde advies met instemming heeft gegeven. Bij enkelvoudige aanvragen blijft de minister bevoegd gezag en zal ProRail namens de minister vergunning verlenen.	Dank voor het wijzen op deze informatie.
Provincie	ProRail	Percelen ProRail: In de NRD zijn percelen opgenomen die in eigendom zijn van Railinfratrust B.V./ProRail B.V. (verder te noemen "ProRail"). ProRail merkt in dit kader op dat deze percelen - zonder nadrukkelijke schriftelijke toestemming van ProRail - niet mogen worden gebruikt. Deze percelen zijn door ProRail benodigd ten behoeve van de uitvoering van haar wettelijke taken en voor eventuele toekomstige (uitbreidings)plannen. De percelen van ProRail, alsmede de spoorbaan, dienen door ProRail, haar aannemers of hulpdiensten te allen tijde onbelemmerd toegankelijk te zijn en te blijven met het materieel dat ook momenteel wordt gebruikt voor het uitvoeren van werkzaamheden en in het geval van calamiteiten. Dit geldt ook voor over-/onderbouwingen en/of overkragingen van deze gronden. ProRail verzoekt u tevens alle percelen van ProRail te voorzien van de bestemming VerkeerRailverkeer.	Dank voor het wijzen op deze informatie. Het voorgenomen milieueffectonderzoek leidt tot een onderzoeksrapport. Het gaat enkel om een onderzoek en geen beleidsdocument. In dat kader zullen geen bestemmingen worden toegewezen of veranderd.
Provincie	ProRail	Overwegen: Overwegen vormen een gevaarpunt tussen weg- en spoorverkeer. ProRail verzoekt uw gemeente daarom contact op te nemen met ProRail indien de door uw gemeente voorgestelde visie en alle in de toekomst daarop gebaseerde ruimtelijke plannen effect kunnen hebben op de bestaande overwegen in uw gemeente. U kunt hierbij bijvoorbeeld denken aan gewijzigd gebruik door het realiseren van een ontsluitingsroute voor een nieuwe woonwijk of bedrijventerrein. Ook verwijst ProRail uw gemeente graag naar de Beleidsagenda Spoorveiligheid 2020 -2025 waarin het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (hierna: lenW) haar visie op overwegveiligheid heeft beschreven. Het streven van lenW is om samen met ProRail, decentrale overheden, recreatieve belangenorganisaties en burgers te zorgen voor nul dodelijke slachtoffers en nul verstoringen op en rondom overwegen om een veilige, vlotte en duurzame mobiliteit (trein- en wegverkeer) te kunnen garanderen. Meer informatie hierover vindt u hier: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/02/05/beleidsagenda-spoorveiligheid-2020-2025 .	Dank voor het wijzen op deze informatie.
Provincie	ProRail	Waterpeil/Stabiliteit: In verband met het borgen van de stabiliteit van de spoorbaan met bijbehorende voorzieningen mag het waterpeil niet wijzigen. Tevens dient uw gemeente te borgen dat werkzaamheden geen invloed hebben op de stabiliteit van de spoorbaan met bijbehorende voorzieningen, alsmede op het ongehinderd gebruik van de spoorbaan met bijbehorende voorzieningen.	Dank voor het wijzen op deze informatie.
Provincie	ProRail	Spoorwegdoeleinden: ProRail verzoekt u zorg te dragen dat gronden welke momenteel voorzien zijn van de bestemming Spoorwegdoeleinden of Railverkeer, deze bestemming ook in de toekomst zullen behouden. Ook verzoekt ProRail uw gemeente om geen dubbelbestemmingen mogelijk te maken.	Dank voor het wijzen op deze informatie. Het voorgenomen milieueffectonderzoek leidt tot een onderzoeksrapport. Het gaat enkel om een onderzoek en geen beleidsdocument. In dat kader zullen geen bestemmingen worden toegewezen of veranderd.
Provincie	ProRail	Onderstations: De binnen het plangebied aanwezige onderstations mogen niet komen te vervallen. Deze onderstations zijn cruciaal voor de elektriciteitsvoorziening van de hoofdspoorweginfrastructuur en daarmee voor de bereikbaarheid van het spoor. Tevens verzoekt ProRail u ervoor zorg te dragen dat de onderstations - net als in de huidige situatie - te allen tijde bereikbaar zullen zijn voor onderhouds- en hulpdiensten.	Dank voor het wijzen op deze informatie. Het voorgenomen milieueffectonderzoek leidt tot een onderzoeksrapport. Het gaat enkel om een onderzoek en geen beleidsdocument. In dat kader zullen geen bestemmingen worden toegewezen of veranderd.
Provincie	ProRail	ProRail neemt aan u hiermede voldoende te hebben geïnformeerd en behoudt zich het recht voor in de verdere procedure aanvullende c.q. nieuwe zienswijzen kenbaar te maken.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	Renewable Factory Services	Met interesse hebben wij kennis genomen van de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD). Deze NRD is onderdeel van het proces om de Regionale Energie Strategie 2.0 (RES 2.0) op te stellen voor de Groene Metropoolregio (GMR) Arnhem Nijmegen. De GMR heeft het Rijk in de RES 1.0 een bod gedaan om in 2030 1,62 TWh duurzame energie op te wekken door windturbines, zonnevelden en zon op dak. Daarnaast onderzoekt de GMR de mogelijkheden voor het gebruik van diverse warmtebronnen in de regio. Als ontwikkelaar van duurzame energieprojecten zijn we erg tevreden met de brede scope en de gedegen aanpak van de notitie. Wij ontwikkelen een zonne-energieproject (reeds vergund) en een windenergieproject in Druten en willen middels deze zienswijze eraan bijdragen dat de potentie van deze projecten volwaardig worden meegenomen in de m.e.r.-procedure. Vanwege de brede scope en het grote plangebied is het voor de lezer niet altijd evident dat een locatie volwaardig zal worden meegenomen in het MER. Middels deze zienswijze willen we – wellicht ten overvloede – aantonen dat de locatie thuis hoort in de verschillende opstellingsalternatieven. Daarnaast hebben we enkele opmerkingen waar we denken dat de notitie iets gewijzigd kan worden. Onze concrete opmerkingen / voorgestelde wijzigingen staan beknopt in BLAUW beschreven.	Dank voor uw zienswijze en uiteenzetting.
Provincie	Renewable Factory Services	Het zonne-energieproject Op 28 september 2021 is door de gemeente Druten de omgevingsvergunning verleent voor de plaatsing van Zonnepark Zevent. Het projectgebied van Zonnepark Zevent heeft een oppervlakte van ca. 25 hectare waarvan ca. 20 hectare ingepast wordt met zonnepanelen. Dit zal goed zijn voor de productie van hernieuwbare energie van ca. 35 MWp en voor ca. 8.000 huishoudens. Het beoogde zonnepark bestaat uit twee delen: oost en west. Het zonnepark zal door middel van dubbel ruimtegebruik met onder andere windenergie, ecologische meerwaarde, het behoud van de agrarische functies door middel van schapen en een nieuwe recreatieve functie een uitstekende bijdragen leveren aan de energiedoelstellingen. Het project is terecht genoemd als autonome ontwikkeling in bijlage 1 van de Notitie reikwijdte en detailniveau. <Figuur 1 Overzichtskaart zonnepark Zevent (vergund op 28 sep 2021)>	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Renewable Factory Services	Het windenergieproject In de directe nabijheid van het geplande zonneproject ontwikkelen wij ook een windenergieproject welke gebruik zal maken van dezelfde netaansluiting als het zonneproject. Deze locatie is reeds in de RES 1.0 genoemd als onderzoeksgebied voor de RES 2.0: <Figuur 2 Onderzoeksgebied windenergie in RES 2.0.> Wij onderschrijven het belang van het meenemen van dit verkenninggebied in de m.e.r. t.b.v. RES 2.0 vanwege de ruimte voor windenergie, de reeds aanwezige netaansluiting en de goed mogelijke landschappelijke inpassing. Wij zien op deze locatie mogelijkheden voor een breed gedragen windpark met ruim voldoende afstand tot woningen van derden en woonkernen. Zie onderstaande gele lijn waar een lijn van windturbines mogelijk is. De grondposities en molenaarswoningen zijn reeds afgestemd.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Renewable Factory Services	1. Kansrijk windgebied dreigt niet volwaardig meegenomen te worden vanwege 'dikke' begrenzing van RES-gebied. Het windenergie-initiatief zoals gegeven in bovenstaand figuur bevindt zich exact op de grens van het RES-gebied. Door de lijndikte welke gehanteerd is in de figuren in de NRD l.a.v. van het RES-gebied valt dit gebied regelmatig weg. We willen er voor waken dat hierdoor een potentiële locatie - een reëel MER-alternatief - verloren gaat. Zie onderstaand voorbeeld: Afbeelding 4.8 uit de NRD (pag. 36/64) Op de kansen en belemmeringenkaart voor innovatieve windturbines valt de locatie van ons initiatief visueel bijna weg, terwijl er wel degelijk ruimte is. Het zwarte kader ontnemt nu het zich op dit vlak. PS: de ruimte voor (innovatieve) windturbines is nog ruimer vanwege de aanwezigheid van molenaarswoningen. Het wordt vanuit de beschrijving van de NRD niet duidelijk op welke manier de locatie wordt meegenomen. Wij zijn van mening dat de locatie in elke reëel alternatief thuis hoort, de overwegingen zijn hieronder gegeven.	In het planMER wordt expliciet toegelicht welke harde en zachte belemmeringen zijn meegenomen, welke data hiervoor is gebruikt en welke afstanden zijn gehanteerd. De analyse t.a.v. molenaarswoningen betreft een gevoeligheidsanalyse achteraf. Hierin willen we benadrukken dat dit enkel is bedoeld om een beeld te scheppen van de theoretische mogelijkheden die daarmee ontstaan. Op projectniveau en per locatie kan aanvullend en in hoger detailniveau beoordeeld worden hoe de in beeld gebrachte mogelijkheden kunnen worden benut.
Provincie	Renewable Factory Services	2. Windlocatie Druten dient onderdeel uit te maken van 'Alternatief RES 1.0' In de RES 1.0 is reeds aangegeven dat het verkenninggebied in Druten verder onderzocht moet worden t.b.v. RES 2.0. Het is daarmee vanzelfsprekend dat de locatie onderdeel uitmaakt van dit alternatief.	In de RES 1.0 zijn enkel de zoekgebieden vastgesteld. Daarnaast zijn er een aantal additionele verkenninggebieden benoemd, waaronder de locatie waar u op doelt. Deze zijn echter niet door alle gemeenteraden vastgesteld en geen formeel onderdeel van de RES 1.0. Dat neemt niet weg dat het milieueffectonderzoek de gehele regio als onderzoeksgebied heeft en daarmee ook dit gebied wordt onderzocht.
Provincie	Renewable Factory Services	3. Windlocatie Druten dient onderdeel uit te maken van 'Alternatief Leefomgeving' Uit de belemmeringenkaart (figuur 4.1.3 uit de NRD) blijkt dat de locatie voldoet aan de gehanteerde uitgangspunten (zowel voor de grote als kleine windturbineklassen): <Figuur 3 Alternatief Leefomgeving.>	In het planMER worden geen keuzes gemaakt. Er wordt enkel in beeld gebracht welke gebieden geschikt, geschikt te maken en ongeschikt zijn. Windpark Druten is niet opgenomen als autonome ontwikkeling en als zodanig niet beschouwd als bekende ontwikkeling die expliciet benoemd wordt in één van de alternatieven.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Renewable Factory Services	a. Hecht speciale waarde aan woonkernen t.o.v. verspreid liggende woningen. In de beschreven aanpak zijn cirkels rond woningen getrokken waarmee deze gebieden worden uitgesloten. Een verspreid liggende woning is hierin gelijk behandeld als een woning in een woonkern. Wij zouden in het ‘alternatief Leefomgeving’ meer waarde toegekend willen zien worden aan het aantal gehinderden waarmee een woonkern zwaarder zal moeten worden meegewogen dan een verspreid liggen woning. Denk bijvoorbeeld aan een aparte score op basis van afstand tot woonkern, of een score op basis van een ligging binnen 750 meter tot een woonkern.	Er wordt in het milieueffectonderzoek geen onderscheid gemaakt tussen afstanden voor woningen in bebouwd gebied en buitengebied. Iedere kwetsbaar object verdient immers hetzelfde beschermingsniveau. In de gevoeligheidsanalyse t.a.v. molenaarswoningen worden de theoretische mogelijkheden in beeld gebracht van een minder grote afstand tot individuele woningen.
Provincie	Renewable Factory Services	b. Hanteer verspreid liggende woningen niet als harde belemmering. Zoals op pagina 25 van de NRD beschreven dient er speciale aandacht uit te gaan naar de Molenaarswoning. Echter, met de huidige aanpak (eerst gebieden uitsluiten) kunnen er locaties reeds worden uitgesloten vóórdat er gekeken wordt naar ruimte die ontstaat vanwege de aanwezigheid van een molenaarswoning. In ons plangebied zie wij bijvoorbeeld veel meer ruimte voor windenergie dan nu verbeeld op bovenstaand figuur aangezien de grondeigenaren van ons initiatief ook als molenaarswoning zullen gaan fungeren. De huidige aanpak heeft het risico dat gebieden worden uitgesloten waar verregaande kansen zijn vanwege woningeigenaren die zich reeds gecommitteerd hebben aan een windproject.	De gevoeligheidsanalyse op molenaarswoningen wordt achteraf uitgevoerd. Op die manier worden de theoretische aanvullende mogelijkheden in beeld gebracht voor verspreid liggende woningen. Het past niet om dit op voorhand te doen, aangezien de beslissing om een woning aan te merken als molenaarswoning altijd ligt bij de woningeigenaar.
Provincie	Renewable Factory Services	4. Windlocatie Druten dient onderdeel uit te maken van ‘Alternatief Landschap’ Windlocatie Druten is gekoppeld aan de ligging van de provinciale weg N322. Vanwege de afwezigheid van vaar-, spoor- en snelwegen in dit deel van het RES-gebied vormt de provinciale weg (i.c.m. hoogspanningslijnen) de voornaamste ‘lijn’ in het landschap. <Figuur 4 N322 vormt de belangrijkste lijn in het landschap in Druten.>	In het planMER wordt explicietier toegelicht welke harde en zachte belemmeringen zijn meegenomen, welke data hiervoor is gebruikt en welke afstanden zijn gehanteerd. Op projectniveau en per locatie kan aanvullend en in hoger detailniveau beoordeeld worden hoe de in beeld gebrachte mogelijkheden kunnen worden benut. Daarbij geven we graag aan dat de alternatieven denkrichtingen vormen, ‘hoeken van het speelveld’. Ze vormen daarmee een opmaat voor het gesprek over herijking van de RES, maar er kunnen geen rechten aan worden ontleend.
Provincie	Renewable Factory Services	5. Windlocatie Druten dient onderdeel uit te maken van ‘Alternatief Natuur’ Figuur 4.1.4 uit de NRD toont duidelijk dat de windlocatie Druten goed past in het alternatief Natuur.	In het planMER worden de uitgangspunten die zijn gehanteerd explicietier toegelicht. De voor het alternatief Natuur gehanteerde principes worden hierbij eveneens toegelicht. In het planMER worden geen keuzes gemaakt. Er wordt enkel in beeld gebracht welke gebieden geschikt, geschikt te maken en ongeschikt zijn. Windpark Druten is niet opgenomen als autonome ontwikkeling en als zodanig niet beschouwd als bekende ontwikkeling die expliciet benoemd wordt in één van de alternatieven. Daarbij geven we graag aan dat de alternatieven denkrichtingen vormen, ‘hoeken van het speelveld’. Ze vormen daarmee een opmaat voor het gesprek over herijking van de RES, maar er kunnen geen rechten aan worden ontleend.
Provincie	Renewable Factory Services	6. Windlocatie Druten dient onderdeel uit te maken van ‘Alternatief Natuur’ Windpark Druten kan aangesloten worden op de reeds gecontracteerde netaansluiting van zonnepark Zevent. Hiermee sluit dit initiatief naadloos aan op de uitgangspunten van dit alternatief. Echter, in de NRD lijkt de locatie niet tot dit alternatief te behoren vanwege een fout in de uitgangspunten; het gebied is uitgesloten omdat er geen aansluitcapaciteit zou zijn binnen 10 km. Echter, het initiatief beschikt al over een gecontracteerde aansluiting vanwege het vergunde zonnepark.	Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Provincie	Renewable Factory Services	a. Sluit gebieden rondom reeds gecontracteerde aansluitingen niet uit. Gebieden op meer dan 10 km afstand van een onderstation met capaciteit worden niet beschouwd. Hiermee wordt windgebied Druten ook uitgesloten. Echter, dit initiatief kan aangesloten worden op de netaansluiting van het zonnepark. Hiermee is dit initiatief bij uitstek passend in dit alternatief.	Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Provincie	Renewable Factory Services	b. Score gebieden waar gegarandeerd dubbel gebruik kan worden gemaakt van gecontracteerde aansluitingen juist positief. Met de huidige aanpak valt het windgebied Druten ten onrechte buiten dit alternatief. Echter, de aanwezigheid van een vergund zonnepark met netaansluiting zou juist moeten resulteren in een specifieke positieve score. Immers, het zonnepark is reeds vergund, de netaansluiting is reeds gecontracteerd en de eigenaar van de aansluiting heeft een windenergie-initiatief. Hiermee zijn dit juist de locaties die relatief snel gerealiseerd kunnen worden.	Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Provincie	Renewable Factory Services	Wij vernemen graag per alternatief op welke manier ons initiatief wordt meegenomen in het MER. Aangezien we al langere tijd aan de ontwikkeling van het windpark werken zijn er veel uitgewerkte details die de beoordeling van de locatie sterk kunnen beïnvloeden. Zo is de netaansluiting reeds gecontracteerd en zijn er molenaarswoningen aangewezen. We zouden graag het initiatief toelichten in een gesprek zodat deze locatie op een juiste en realistische wijze wordt beoordeeld in het MER. We denken graag mee en zijn bereid om de zienswijze mondeling toe te lichten.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	GGD Gelderland-Zuid GGD Gelderland-Midden / VGGM	GGD Gelderland-Zuid en GGD Gelderland-Midden/VGGM hebben de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) die voorafgaat aan het milieueffectonderzoek van de Regionale Energiestrategie (RES) vanuit een gezondheidsperspectief beschouwd en geven graag het volgende advies mee. De brandweer van onze twee regio’s dienen zelfstandig hun zienswijze in.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	GGD Gelderland-Zuid GGD Gelderland-Midden / VGGM	Algemeen: Van de vier alternatieven zien wij het alternatief Leefomgeving, met maximaal aandacht voor de leefomgeving, als een worst-case uitwerking op gezondheid. In het licht van de RES zijn brede gezondheidsopgaven als het verminderen van de milieu gerelateerde ziektebelasting (gezondheidsbescherming)[1] en het vergroten van het gezondheidspotentieel van kwetsbare groepen (gezondheidsachterstanden en kansengelijkheid) belangrijk. Waar de energietransitie per saldo positief is voor gezondheid (schonere lucht, afname geluidbelasting als gevolg van de elektrificatie) zijn er op lokale schaal negatieve gezondheidseffecten te verwachten door hinder van geluid en slagschaduw. Vanwege de zorgen die hierover zijn en het (gezondheids)belang om potentiële omwonenden vroeg te betrekken vinden wij dat de hierboven genoemde gezondheidsopgaven onder de noemer van gezondheid (een aparte gezondheidsparagraaf) ook een uitwerking moeten krijgen in het planMER. Het is onvoldoende te verwijzen naar een latere uitwerking van de zoekgebieden. GGD-gezondheidsinformatie en -criteria met betrekking tot windturbines staan hier beschreven: Windmolens en gezondheid - GGD Leefomgeving. Naast hinder zijn er geen bewijzen voor een directe relatie tussen andere gezondheidseffecten en de blootstelling aan geluid van windturbines. Wij adviseren om het aantal mensen dat (ernstige) hinder ervaart door windturbines zoveel mogelijk te beperken. Bedenk dat bij de 45dB Lden contour die als criterium wordt toegepast altijd nog ongeveer 10% van de omwonenden ernstige geluidshinder ervaart buitenshuis. En dat er hierbij sprake is van een jaargemiddelde, omwonenden melden ook last te hebben van piekbelasting. De harde belemmering voor geluidgevoelige objecten zoals woningen op basis van 47 dB Lden (pagina 26) vinden wij dan ook geen juiste keuze. De contouren van de bestaande geluidbelasting boven de 63 dB Lden vanuit het cumulatieve geluidniveau (plاندrempeل following uit het Actieplan Geluid 2018-2022 van de provincie Gelderland) vinden wij vanuit gezondheidsperspectief ook een onjuiste keuze. De methodiek ‘Gezondheidseffectscreening’ waarnaar verwezen wordt in dit verband is enige tijd terug door GGD GHOR Nederland teruggetrokken. Voor het cumulatieve geluid verwijzen wij naar de GGD-richtlijn medische milieukunde: omgevingsgeluid en gezondheid RIVM (2019) waarin wordt geadviseerd te streven naar een werkelijke cumulatieve geluidbelasting op de gevels van woningen die lager is dan 50 dB Lden en 40 dB Lnight. Dit zal in de praktijk niet altijd haalbaar zijn maar het zijn wel belangrijke gezondheidscriteria om in beeld te brengen. In alles geldt dat bewoners/bestuurders voor gezondheid inzicht krijgen in wat er gebeurt. Hiervoor is het ook gewenst dat de alternatieven niet alleen naast de referentiesituatie worden gelegd maar ook naast de huidige actuele situatie (dus exclusief autonome ontwikkelingen).	We wijzen er graag op dat dit NRD en deze onderzoeksaanpak mede tot stand is gekomen via een drietal omgevingsdialogen, waarbij ook de GGD Zuid en de Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland-Midden (VGGM) aanwezig waren. De gezondheidseffecten van windenergie worden op dit moment uitvoerig onderzocht in het nationale milieueffectonderzoek naar windturbinenormen. Op het moment dat de resultaten daarvan bekend zijn, kunnen eventuele nieuwe normen worden getoetst in een passende m.e.r. beoordeling of ProjectMER wanneer een windenergieproject zich aandient. Wel hebben we de vraag hoe om te gaan met windturbinenormen in dit onderzoek expliciet voorgelegd bij de commissie m.e.r.. Op basis daarvan stellen we bij wijze van gevoeligheidsanalyse voor om in het alternatief Leefomgeving op een strengere contour van 700 meter te toetsen. We stellen daarnaast voor om hier in het milieueffectrapport een paragraaf aan te wijden.
Provincie	GGD Gelderland-Zuid GGD Gelderland-Midden / VGGM	Vragen en opmerkingen: Voor zogenaamde molenaarswoningen of woningen in de sfeer van de inrichting (pagina 25) mag de geluidbelasting hoger zijn dan de wettelijke normen. Hiermee bescherm je de gezondheid van (huidige en toekomstige bewoners) niet. Graag zien wij dan ook een antwoord op de vraag of dit ook geldt voor omliggende woningen die niet deelnemen en meeprofiteren, en wat er gebeurt als een woning wordt verkocht.	Voor omliggende woningen van molenaarswoningen geldt het algemene onderzochte beschermingsniveau. Indien een molenaarswoning wordt verkocht, zal de bestaande situatie op het moment van verkoop de geldende situatie zijn. Met andere woorden: de keuze van een vastgoedeigenaar om zijn of haar woning beschikbaar te stellen als molenaarswoningen kan gevolgen hebben voor de waarde en verkoopbaarheid van de woning. De afweging of dat opweegt ligt bij de vastgoedeigenaar.
Provincie	GGD Gelderland-Zuid GGD Gelderland-Midden / VGGM	Beoordelingskader, tabel 5.3. (pagina 49): De methoden waarmee geluid en slagschaduw voor gezondheid in beeld wordt gebracht (kwantitatieve- en GIS-analyse geluidcontouren respectievelijk kwalitatieve analyse o.b.v. contouren slagschaduw) is ons niet duidelijk. Hierop ontvangen wij graag een nadere toelichting zodat we hier nog op kunnen adviseren. Ook is ons niet duidelijk hoe dit doorwerkt in de keuzes voor de zoekgebieden en de hogere ambities die genoemd staan in het Gelderse Energieakkoord.	In het milieueffectrapport worden de methoden voor geluid toegelicht. Slagschaduw is (op regioniveau) niet maatgevend en dient op projectniveau onderzocht te worden. Dit omdat er op dit projectniveau vaak mitigerende maatregelen mogelijk zijn. Dit milieueffectonderzoek brengt de geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden voor de opwekking van duurzame elektriciteit en warmte vanuit milieuperspectief in beeld. De keuze voor zoekgebieden of het aansluiten bij hogere ambities ligt uiteindelijk bij het bevoegd gezag.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Liander	Via het bestuurlijk platform en ambtelijk platform hebben wij de eerste versie van het NRD ontvangen. Wij zijn blij met de gestructureerde aanpak door de regio en in het bijzonder de aandacht voor het thema efficiëntie in dit stadium van het proces.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	Liander	Systeemefficiëntie in de NRD: We zien dat er aandacht is voor netcongestie, netcongestie kan deels worden gezien als een gebrek aan systeemefficiëntie. De congestie van nu wordt niet direct gekoppeld aan de mogelijkheden voor de RES, dit is terecht omdat het perspectief van de RES betrekking heeft op de middellange termijn in de richting van 2030 en niet op de korte termijn. Er wordt gerekend met standaard vermogens voor zon en wind (Blz 30/31) Dit is begrijpelijk en terecht ook al is het goed te beseffen dat er door het inpassen van slimme oplossingen ook andere kentallen kunnen ontstaan. Ten opzichte van de RES 1.0 komen steeds meer varianten op het reguliere aansluiten beschikbaar, hier wordt in de NRD nog geen aandacht aan besteed. Wel is er aandacht voor de verhouding tussen vermogen en oppervlakte van de zonneparken. Ook wordt er verwezen naar het combineren van de functies zoals bij cablepooling het geval is. Het is goed om hierbij te letten op de eerder genoemde kentallen en ook op de afbakening tussen zon op gebouw en zonneweides in het nieuwe begrippenkader voor de RES.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Liander	Alternatief Energiesysteem: De belangrijkste paragraaf vanuit netbeheersperspectief is het alternatief energiesysteem, voor de volledigheid hier nogmaals herhaald: “Het alternatief Energiesysteem heeft als doel zoekgebieden voor wind en zon te definiëren die rekening houden met de beschikbare netcapaciteit en de samenhangende maatschappelijke kosten. Om kansrijke gebieden voor wind en zon te definiëren die aansluiten bij het doel van dit alternatief, worden in het alternatief de volgende gebieden vermeden: gebieden op meer dan 10 km afstand van de onderstations Arnhem, Elst, Kattenberg, Nijmegen, Renkum en de tot 2030 te realiseren onderstations Oosterhout, nabij Zevenaar/Duiven en nabij Nijmegen-Oost/Berg en Dal1 (er is uitgegaan van een zoekgebied en geen specifieke locatie); gebieden die niet geschikt zijn voor zowel wind- als zonne-energie. Het alternatief gaat vanuit de principes netefficiëntie en optimale inpasbaarheid op het stroomnet, uit van gecombineerde wind- en zongebieden. Sturende criteria alternatief Energiesysteem Voor een zo efficiënt mogelijk gebruik van de beschikbare ruimte op het elektriciteitsnet en de laagste maatschappelijke kosten voor verzorging van het elektriciteitsnet, zijn de volgende sturende criteria toegepast: windturbines en zonnevelden worden altijd gecombineerd vanuit de principes netefficiëntie en optimale inpasbaarheid op het stroomnet. Ook maakt dit een gecombineerde aansluiting op dezelfde elektriciteitskabel mogelijk; een grotere afstand tot onderstations leidt tot langere elektriciteitskabels en zorgt voor hogere kosten; alleen onderstations met beschikbare netcapaciteit tot 2030 worden meegenomen in het alternatief, hierbij is rekening gehouden met geplande onderstations (zie voetnoot 17); gebieden op meer dan 10 km afstand van een onderstation met capaciteit worden niet beschouwd in het alternatief2; zonnevelden met oost-west opstelling zijn beter voor de netcapaciteit, omdat deze een consistentie in opbrengst kennen verspreid over de dag; windturbines met ashoogte van 120 m worden hier beschouwd, omdat dit zorgt voor grotere zoekgebieden, hierdoor worden gebieden die mogelijk geschikt zijn voor windenergie niet op voorhand uitgesloten. Voor de beoordeling van de mate van geschiktheid in het kader van het energiesysteem is onderscheid gemaakt in de volgende categorieën: ongeschikt: gebieden waar realisatie van een gecombineerd wind- en zonneveld juridisch niet haalbaar wordt geacht in het kader van de wet- en regelgeving (harde belemmeringen) en/of waar een afstand van meer dan 10 km geldt tot de genoemde onderstations; mogelijk geschikt: gebieden waar de realisatie van een gecombineerd wind- en zonneveld op een afstand van 5 tot 10 km rond de hierboven genoemde onderstations mogelijk is; geschikt: gebieden waar de realisatie van een gecombineerd wind- en zonneveld binnen 5 km rond de hierboven benoemde onderstations mogelijk is. Afbeelding 4.15 toont de gebieden die overblijven als bovengenoemde gebieden vermeden worden en de sturende criteria worden toegepast. De overgebleven gebieden vormen samen het alternatief Energiesysteem. ” Het minimaliseren van transport van energie is een van de ontwerpprincipes van netbeheerder Liander om optimaal gebruik te maken van het energiesysteem. De toegepaste afstanden van 0 - 5 km en 5 - 10 km passen bij de systematiek van Liander. Ogenscheinlijk lijken veel gebieden buitengesloten die nu in de praktijk wel succesvol zijn aangesloten. Dit is deels te verklaren door de gehanteerde aannames. In het volgende deel doen wij een aantal verbetervoorstellen voor dit onderdeel.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Liander	Verbetervoorstellen NRD: In de genoemde net impact bepalings rapportage (NIBR) is sprake van meerdere criteria om te komen tot systeemefficiëntie, wij stellen voor om deze integraal te hanteren en niet selectief: <afbeelding> red: belangrijkste informatie in de afbeelding: 1. Beter benutten van de restcapaciteit op het bestaande energienet 2. Energievraag en -aanbod combineren: minimaliseren van transport van energie 3. Evenwichtiger verdelen van opgesteld vermogen wind en zon 4. Clusteren van duurzame opwekprojecten 5. Overige oplossingen: aansluiten wind en zon op één aansluiting (cable pooling), aftoppen van piek productie en benutten reservecapaciteit	Dank voor uw aandachtspunten. Na afstemming met uw organisatie blijkt het niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Liander	Hoe zien wij het graag? De adviezen zoals deze ook zijn genoemd in de reactie op de RES 1.0 zijn in principe nog steeds van toepassing. Deze inzichten zijn ook nader te verwerken in het integraal programmeren en prioriteren dat de komende ook de RES planologie gaat beïnvloeden. Beter benutten van de restcapaciteit Niet alle 150 kV stations zijn verwerkt in de oorspronkelijke variant: Er is gekozen voor een deelselectie van 150 kV stations op basis van netruimte na inpassing van de RES 1.0 plannen. Het uitsluiten van stations op basis van de RES doorrekening doet geen recht aan de mogelijkheid om opwek te combineren de potentie om plannen slimmer aan te sluiten en het energienet slimmer te benutten In de variant zijn alleen de 150 kV Stations besproken. Grote plannen zijn echter ook aan te sluiten op 50 kV stations. Indien er een afstandscriterium gehanteerd wordt dan is het verstandig om ook naar deze stations te kijken. . <afbeelding 'Ruimteverdeling voor opwek per HS station in 2030'> Energievraag en -aanbod combineren: minimaliseren van transport van energie Grote projecten (zoals in de RES) sluiten aan op de grote stations. Grote stations zijn in het algemeen gebaseerd op grote energievrage. Het is daarom aan te bevelen om de plannen niet alleen af te wegen op de afstand tot het station maar ook naar de omvang van het station (idealerweise restcapaciteit maar deze data is nog in ontwikkeling) Verhouding zon/wind Voor de verhouding zon wind is aandacht in de NRD, zoals wij het lezen worden vooral zoekgebieden op geschiktheid gecombineerd. Het is echter ook goed om rekening te houden met het aansluiten op bestaande ontwikkelingen. Clusteren van duurzame opwek Indien de ruimte voor opwek niet in de nabijheid van onderstations gelegen is dan verdient het aanbeveling om de opwek te clusteren en gezamenlijk aan te sluiten (Cable-pooling)	Dank voor uw aandachtspunten. Na afstemming met uw organisatie blijkt het niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Provincie	Liander	Wat zijn de aanbevelingen? 1. Beging met het vaststellen van de aansluitingen voor bestaande opwek als een vaststaand gegeven. 2. Kijk naar de nabijheid van alle beschikbare stations en beperk niet tot stations met rest capaciteit op basis van de doorgekeerde RES 1.0 plannen 3. Kijk niet alleen naar 150 kV stations maar kijk ook naar 50 kV stations 4. Benut bestaande en nieuwe aansluitingen maximaal, bijvoorbeeld door gebruik te maken van piekshaving etc. 5. Ontwikkel zon bij wind-en wind bij zon indien mogelijk op dezelfde aansluiting door te streven naar gelijke verhouding zon en wind op dezelfde aansluiting ("50/50 ") 6. Ontwikkel nieuwe gebieden zoveel mogelijk nabij Onderstations (50 kV) en in combinatie zon wind En wellicht ten overvloede: Betrek altijd de netbeheerder bij het ontwerpen van visies op het netwerk om op deze manier integrale afwegingen te maken op het toekomstvast energienet. Niet alleen op duurzame opwek maar op de gehele integrale opgave dus ook woningbouw, bedrijventerreinen, duurzame mobiliteit, warmtetransitie, etc.	Dank voor uw aandachtspunten. Na afstemming met uw organisatie blijkt het niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Provincie	Natuur en Milieu Federatie Gelderland	De regio Arnhem Nijmegen gaat een planMER uitvoeren voor de Regionale Energiestrategie (RES). In de RES 1.0 is afgesproken om in 2030 tenminste 1,62 TWh duurzame elektriciteit op te wekken binnen de regio. Het doel van de planMER is om milieueffecten volwaardig mee te laten wegen in de besluitvorming. In de Nottie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) wordt beschreven wat onderzocht gaat worden, en hoe. Daarbij wordt voorgesteld om in de planMER ook de milieueffecten van het gebruik van warmtebronnen te onderzoeken. We zien voordelen van het uitvoeren van een planMER. Dit helpt ons om het goede gesprek te voeren over de transitie van fossiele naar duurzame energie. Het is een goed instrument om met een meer regionale blik tot een gedragen, goed onderbouwde en uitvoerbare RES 2.0 te komen. Waarbij we wel de urgentie in de gaten moeten houden: we hebben geen tijd te verliezen. Onze voorstellen voor de NRD hebben we al in het voortraject ingebracht. Enkele daarvan zijn overgenomen. In deze zienswijze vragen we aandacht voor een beperkt aantal belangrijke onderwerpen. Daarbij sorteren we voor op het proces richting de RES 2.0 en de concrete uitvoering van de plannen. Over het geheel vinden we dat de NRD logisch in elkaar zit en een goed beeld geeft van de te onderzoeken aspecten, ook per alternatief.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Natuur en Milieu Federatie Gelderland	Welke alternatieven: De NRD benoemt als centrale vraag voor de planMER: "Welke gebieden zijn vanuit milieueffecten geschikt, geschikt te maken, of ongeschikt voor de ontwikkeling van ten minste 1,62 TWh duurzame elektriciteitsambitie, regionale warmtebronnen en de benodigde energie-infrastructuur binnen de regio, en hoe kan dit - naast de referentie RES 1.0 - worden ingevuld aan de hand van vier thematische alternatieven?" Tijdens de Omgevingsdialoog, die werd georganiseerd in het traject naar de opstelling van de NRD, hebben wij aangegeven niet enthousiast te zijn over de onderzoeksopzet met deze voorgestelde vier alternatieven naast de RES 1.0. In een brief, mede namens de samenwerkende energiecoöperaties, Natuurmonumenten, LTO Noord en ZLTO, hebben we voorgesteld een 'regionaal optimale variant' in de planMER op te nemen. Dit is niet overgenomen, en wij begrijpen waarom. Het RES 1.0-bod is democratisch gelegitimeerd via de vaststelling door gemeenteraden, waterschapsbesturen en provinciale staten. Het is dan niet opportuun om al vóórdat de planMER is uitgevoerd een van de RES 1.0 afwijkend alternatief te schetsen. Het werk naar uitvoering is gelukkig al begonnen, met de trajecten voor onderzoek en zo mogelijk realisatie van wind- en zonneparken in reeds benoemde zoekgebieden.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Natuur en Milieu Federatie Gelderland	Input voor een RES 2.0: De gegevens die de planMER op tafel zal leggen, kunnen wél de grondslag zijn voor een gesprek met alle stakeholders om tot een meer regionaal optimale RES 2.0 te komen. Dat is zeker nodig. De regio Arnhem-Nijmegen heeft in de RES 1.0 een bod gedaan dat in opgesteld vermogen bestaat uit 89% zon en 11% wind. Deze verhouding is erg onevenwichtig; er is daarom bij de vaststelling afgesproken om te werken aan een betere verhouding tussen zon en wind. De planMER kan de informatie aanleveren die nodig is, met name voor de opwekking van windenergie in extra gebieden. Daarbij kunnen andere relevante aspecten die het onderzoek van de verschillende varianten aan het licht zal brengen, worden benut om die extra gebieden met zorg te kiezen. Een belangrijke uitdaging is om de ruimtelijke puzzel van de energietransitie te combineren met de opgaves voor woningbouw, bedrijvigheid, klimaatadaptatie, waterbeheer, natuur, landbouwtransitie, recreatie, landschapsherstel etc. Door de gekozen methodiek van het werken met vier themagerichte alternatieven worden positieve koppelkansen, zo vrezen wij, onderbelicht in de planMER. Des te belangrijker is het om dergelijke kansen in het vervolgproces wél op te pakken.	Dank voor uw uiteenzetting. De regiogemeenten en provincie delen de wens om positieve koppelkansen in het vervolgproces te identificeren en te benutten.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Natuur en Milieu Federatie Gelderland	Hogere doelstelling nodig?: In het licht van de landelijk verhoogde doelstelling van 55% CO2-reductie in 2030 en de mogelijk stijgende elektriciteitsvraag hebben verkenningen plaatsgevonden hoe dit gehaald kan worden. Voor wind en zon op land was de doelstelling uit het Klimaatakkoord 35 TWh. De boden van de 30 RES-regio's, inmiddels overal bestuurlijk en politiek vastgesteld, tellen bij elkaar op tot 55 TWh. In haar eindadvies Bouwen aan de brug, terwyl we er overheen lopen (15 december 2022) schrijft Greetje Bos dat een formele verhoging van de doelstelling naar bijv. deze 55 TWh tot onnodige discussie en vertraging zal leiden. Die tijd hebben we juist hard nodig om ons gezamenlijk volledig op de uitvoering van de plannen te richten. Dit betekent voor de regio Arnhem-Nijmegen dat we alles op alles moeten zetten om de 1,62 TWh in 2030 gerealiseerd te krijgen. Dat kan alleen maar lukken als in het RES 2.0 méér zoekgebieden worden aangewezen1. Dit is nodig omdat de ervaring leert dat niet op alle beoogde locaties daadwerkelijk projecten gerealiseerd zullen (of kunnen) worden, en er vertraging zal optreden. Het is daarom belangrijk - en als we het goed lezen voorziet de NRD daarin - dat de planMER zicht geeft op alle locaties waar wind- en/of zonne-energie ontwikkeld kunnen worden (waaronder de Verkenningsgebieden uit de RES 1.0). 1 Om de angst voor 'te veel' projecten te beteugelen, zou dit in het uitvoeringsprogramma eventueel gepaard kunnen gaan met een tijdsvolgorde voor ontwikkeling, gerelateerd aan de versterking van het net. Anderzijds, 2030 nadert al rap, dus eigenlijk moeten alle zoeklocaties die de RES 2.0 benoemt zo snel mogelijk groen licht krijgen. Vergunningverlening uiterlijk op 1 januari 2025 is officieel nog steeds het doel.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Natuur en Milieu Federatie Gelderland	Vragen bij de alternatieven: Vraag 1: in het planMER-onderzoek (in elk geval in het alternatief 'energiesysteem') zien wij graag meegenomen: a) de mogelijkheid van optimalisatie door voorzieningen voor opslag (batterijen of omzetting in waterstof) b) benutting ter plaatse (directe kabelverbinding tussen opweklocatie en gebruiker(s) en flexibele benutting meelopend met aanbod). Vraag 2: graag zien we in beeld gebracht of er wellicht een of meer locaties zijn te identificeren, op méér dan 10 kilometer van een bestaand of gepland onderstation, waar een grootschalige combinatie van wind plus zon mogelijk is. Dit zou een extra te realiseren onderstation kunnen rechtvaardigen. Vraag 3: in het alternatief 'natuur' vragen we ons af hoe wordt omgegaan met kansen voor de natuur bij zonnevelden. We vinden het van belang om zonnevelden niet te plaatsen ten koste van de natuur, maar met zorgvuldig geplaatste zonnepanelen kunnen natuurwaarden worden teruggebracht, bijvoorbeeld op locaties waar de bodemkwaliteit momenteel slecht is. Op locaties waar de landbouw te maken krijgt met bijvoorbeeld bufferzones vanwege stikstof en water, kan een combinatie van zonnepanelen en natuur wellicht een nieuw verdienmodel zijn. In het proces richting RES 2.0 zullen wij aandacht vragen voor wat wij 'natuurinclusieve energietransitie' noemen. Het Loket Energie & Natuur van de Natuur en Milieufederaties, de kennisplek en ideemotor voor biodiversiteit in zonne- en windparken op land, is vanaf nu geopend. Lokale overheden, energiecoöperaties en maatschappelijke organisaties kunnen bij het Loket terecht voor kennis, ervaring en ideeën over de natuurinclusieve energietransitie.	1 en 2. Via een zienswijze heeft Lander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem. 3. We gaan uit van zonneparken met ruimte voor inpassing, op welke manier dan ook. Op regionaal niveau is het niet passend om dermate specifiek in te zoomen. Wij zien wel de meerwaarde in de voorgestelde maatregelen en in het vervolgproces kunnen deze in overweging worden genomen.
Provincie	Natuur en Milieu Federatie Gelderland	Onderzoek warmte: We zijn blij dat een oriënterend onderzoek naar de milieueffecten van het gebruik van warmtebronnen in de planMER wordt meegenomen, en zien uit naar de resultaten daarvan.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Natuur en Milieu Federatie Gelderland	Communicatie: Eén van onze voorstellen in het voortraject, niet overgenomen in de NRD, is het in de planMER positief benoemen van een aantal kansen. Denk daarbij aan participatief ontwerpen, lokaal eigendom, meeprofiteren door direct omwonenden, lokale werkgelegenheid en inzetten van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Wij stellen voor om in de communicatie rondom de planMER en het proces naar RES 2.0 veel aandacht aan deze mogelijkheden te besteden. Gemeenten, en ook de RES-regio Arnhem-Nijmegen, kunnen via hun beleid op deze aspecten sturen. Dit is belangrijk om een antwoord te bieden op de maatschappelijke weerstand tegen windenergie en grote zonnevelden, en te sturen op draagvlak en acceptatie en actieve deelname van inwoners en bedrijven.	Dank voor uw uiteenzetting. We stellen voor om uw suggesties als overwegingen mee te nemen in het vervolgproces.
Provincie	Natuur en Milieu Federatie Gelderland	Tot slot: We kijken uit naar de resultaten van de planMER en wensen u veel succes met het verwerken van de zienswijzen.	Dank voor uw zienswijze
Provincie	Pure Energie	Hierbij ontvangt u hierbij de zienswijze van Pure Energie Wind B.V., Postbus 3141, 7500 DC Enschede (hierna Pure Energie) op de concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de Regionale Energiestrategie van de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen (hierna: NRD).	Dank voor uw zienswijze
Provincie	Pure Energie	Achtergrond: Pure Energie is een duurzaam energiebedrijf uit Enschede dat elke dag hard werkt aan de verduurzaming van Nederland. Pure Energie denkt dan ook graag mee met de totstandkoming van beleid en regels op het gebied van duurzame energie. Dit geldt ook voor de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, waar wij windprojecten hebben gerealiseerd en in voorbereiding hebben.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Pure Energie	Inleiding: De NRD heeft tot doel om betrokkenen en belanghebbenden te informeren over de inhoud en diepgang van het op te stellen planMER en hen te raadplegen over hun zienswijzen. De reacties worden betrokken bij de verdere uitvoering van het onderzoek. Daarnaast worden in deze NRD de kaders voor de milieuonderzoek bepaald en is de NRD daarmee een belangrijke stap in de procedure richting de RES 2.0. De bevoegde bestuursorganen stellen de NRD en de reactienota gezamenlijk vast. Ze vormen hiermee de uitgangspunten voor het opstellen van het planMER. Wij leveren met deze zienswijze graag onze bijdrage aan het formuleren van deze uitgangspunten.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	Pure Energie	Op pagina 31 van de NRD wordt aangegeven dat "Grotere windturbines (in omvang en vermogen) worden momenteel enkel gerealiseerd op zee, mede vanuit toenemende omgevingseffecten (geluid, slagschaduw, visuele verstoring) naarmate de windturbine in hoogte toeneemt." Reactie Pure Energie Het verband dat hier gelegd wordt tussen omvang en vermogen van een windturbine enerzijds en toenemende omgevingseffecten anderzijds is onjuist. Alle windturbines moeten ongeacht hun omvang en vermogen voldoen aan dezelfde regelgeving omtrent geluid en slagschaduw. Het is dus onjuist te stellen dat grotere windturbines in omvang en vermogen leiden tot toenemende omgevingseffecten. Het tegendeel is vaak zelfs waar. Door het kunnen toepassen van innovatieve technieken bij moderne (en daarmee vaak grotere windturbines) kunnen de omgevingseffecten bij grotere windturbines vaak verkleind worden. Bovendien is het zo dat door de (veel) grotere energieopbrengst van grote windturbines er (veel) minder van nodig zijn om een gegeven energieopgave in te vullen. Dat maakt dat het invullen van een energieopgave met grote windturbines leidt tot (veel) minder omgevingseffecten dan met kleinere windturbines. Het onjuiste verband wordt ten onrechte versterkt door het verschil tussen de afbeeldingen 4.3 en 4.6. Het beeld wordt hier geschetst dat een windturbine van 120 meter minder harde belemmeringen kent dan een windturbine van 166 meter. Ons voorstel is om in het definitieve NRD dit onjuiste beeld aan te passen.	Het uitgangspunt is een realistische bandbreedte te onderzoeken. De twee turbintypen (120 en 166m) bieden deze bandbreedte. In het planMER wordt toegelicht waarop de omgevingseffecten zijn gebaseerd. In de NRD is benoemd welke belemmeringen als hard zijn beschouwd. Tussen de twee typen windturbines is geen onderscheid gemaakt in het aantal belemmeringen. Er is dus geen sprake van een onjuist verband, zoals wordt verondersteld. Wel is er een verschil in afstanden. In het planMER wordt dit verschil nader toegelicht.
Provincie	Pure Energie	Op pagina 31 wordt gesteld dat de genoemde referentieturbines een realistische bandbreedte van mogelijke windturbines weergeven. Een windturbine op land met een ashoogte van 120 meter, een rotordiameter van 117 meter en een vermogen van 3,6 MW zou daarbij de ondergrens zijn. Een windturbine op land met een ashoogte van 166 meter, een rotordiameter van 166 meter en een vermogen van 7,0 MW zou daarbij de bovengrens zijn (zie ook afbeelding 4.1) Boven de afbeelding wordt de term "innovatieve" voor het woord windturbines geplaatst. Reactie Pure Energie Wij denken dat deze weergave niet realistisch is en ons voorstel is om aansluiting te zoeken bij de bandbreedte welke wordt gehanteerd voor de landelijke planMER windturbine bepalingen. In dit planMER worden windturbines op land met een ashoogte van 150-180 meter, een rotordiameter van 170-200 meter en een vermogen van 5-8 MW onderzocht. Tevens stellen wij voor het woord innovatieve te verwijderen, dan wel in het definitieve NRD uit te leggen wat hieronder wordt verstaan.	De zienswijze geeft geen aanleiding het planMER aan te passen. Met de gekozen turbintypen wordt een bandbreedte onderzocht om te beoordelen welke gebieden geschikt, ongeschikt en geschikt te maken zijn voor de ontwikkeling van windparken. In het planMER wordt de term 'innovatief' vervangen door '166 meter' windturbines.
Provincie	Pure Energie	Wij verzoeken u om onze voorstellen in deze zienswijze te verwerken in de definitieve NRD voor de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen. Uiteraard zijn wij graag bereid om onze zienswijze nader toe te lichten. Hiervoor kunt u contact opnemen met <naam medewerker>. Hij is bereikbaar via <emailadres>.	Dank voor uw zienswijze.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Statkraft Pure Energy	Met interesse hebben wij kennis genomen van bovengenoemde NRD. Ziet eruit als een gedegen stuk werk met een logische aanpak. We willen er graag het volgende over opmerken met betrekking tot de opgesomde harde belemmeringen (o.a. hoofdstuk 3.4). Het is logisch om gebieden met harde belemmeringen uit te sluiten, maar de vraag is of met name opgenomen 'harde belemmeringen' die met natuur te maken hebben wel zo hard zijn. We zouden willen oproepen om met name de belemmering 'Wespendief' anders te kwalificeren. Dat past ook bij het recente besluit van de provincie mbt de wespendief en de Veluwe (20 december), waar duidelijk gewezen wordt op de tijdelijkheid van dit besluit. Er is veel in ontwikkeling om vogelslachtoffers door windturbines te voorkomen. Zo zijn er diverse mitigatiemaatregelen in ontwikkeling die veelbelovend zijn. Met name op het gebied van cameradetectie verwachten wij in de nabije toekomst tot mitigatiemaatregelen te komen die instandhoudingsdoelen niet in gevaar brengen. Ons verzoek is dan ook om in de PlanMER meer ruimte in te bouwen voor een 'ja,mits' benadering waar het gaat om natuurbelemmeringen die weggenomen kunnen worden door mitigatiemaatregelen. We zullen alle ruimte die we kunnen vinden voor windprojecten in de regio hard nodig hebben om de klimaat- en energiecrisis te bestrijden!	We sluiten inderdaad graag aan bij het recente besluit van de provincie mbt de wespendief en de Veluwe (20 december). In de 1 km zone rond de Veluwe blijven windmolens praktisch onmogelijk. We stellen dan ook voor om deze zone in het milieueffectonderzoek te behouden als harde belemmering. In de 1 tot 8 km zone zijn windmolens voorlopig ook verboden, op een tweetal initieven na die doorgang vinden. Er lopen verschillende onderzoeken naar het verminderen van aanvaringen van Wespendieven met windmolens. Daarbij kan het herstel van de Wespendiefpopulatie op de Veluwe er in komende jaren toe leiden dat initiatieven in de 1 tot 8 km zone weer mogelijk worden. Met andere woorden: tijdelijkheid is een belangrijk element in het verbod in de 1 tot 8 km zone. Dit milieueffectonderzoek kijkt verder dan sec dit moment, op die manier kan het ook van nut zijn voor de faseringsvraag van de ontwikkeling van elektriciteitsprojecten en warmte. We stellen daarom voor om de 1 tot 8 km zone als zachte belemmering te handhaven in het milieueffectonderzoek.
Provincie	Edelweiss Renewables	Hierbij dienen wij een zienswijze in op het document Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor de Regionale Energiestrategie van de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen d.d. 21 september 2022, zoals opgesteld door Witteveen + Bos Raadgevende ingenieurs B.V. Wij zijn als ontwikkelaar betrokken bij de hieronder genoemde windparken in diverse gemeenten in de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen, t.w.: - Gemeente Duiven (Windparken Innofase en De Liemers [deels]); - Gemeente Overbetuwe (Windparken Elst en Heteren); en - Gemeente Zevenaar (Windparken De Liemers [deels] en Zevenpoort). Wij verzoeken u vertrouwelijk om te gaan met onze project-specifieke informatie naar derden toe.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	Edelweiss Renewables	Verruiming doelstelling voor wind Alle kleinschalige zon-PV-systemen (< 15 kWp) tellen niet mee voor de bepaling van de RES-doelstellingen, ongeacht of dit grondgebonden, zon op dak of zon op water projecten zijn. De RES-doelstelling van 0,49 TWh aan zonne-energie > 15 kWp is niet haalbaar, gelet op de grootte van te gebruiken kostbare grond (vereist meer dan 500-600 hectare aan zon). Hiernaast is de businesscase van grootschalige zon (> 15 kWp), gebaseerd op de SDE++, niet rendabel. Wij verwijzen hierbij naar het hoge percentage (ca. 50%) van zonneprojecten (dak, water en grondgebonden) met een SDE-beschikking aangevraagd bij RVO voor 2021 en 2022, welke nu al niet meer rendabel zijn en dus niet meer gebouwd worden. Hiernaast is de verhouding van 82% zon en 18% wind, zoals benoemd in afbeelding 3.4, ook nog altijd suboptimaal ten aanzien van een efficiënte benutting van het elektriciteitsnetwerk. Dit gezien de verhouding voor bezetting van het netwerk voor eenzelfde vermogen met zon 3-4 zo groot is als voor wind. Conclusie: de opgave voor wind dient groter te zijn en hierop aangepast te worden.	Dank voor uw uiteenzetting. Het milieueffectonderzoek richt zich op geschikte, geschikt te maken en ongeschikte gebieden voor de ontwikkeling van minimaal 1,62 TWh aan duurzame elektriciteit en warmtebronnen. Haalbaarheid van businesscases en subsidies vormen geen milieuaspect en worden niet onderzocht. De onbalans in het RES 1.0 bod tussen wind en zon is een van de aanleidingen voor dit milieueffectonderzoek. Om zo inzicht te krijgen in kansrijke gebieden voor additionele zoekgebieden voor windenergie.
Provincie	Edelweiss Renewables	Wespendief De huidige situatie van de beperking van het aantal windturbines binnen de 1-8 km zone rondom de Veluwe, zoals aangekondigd op 20 december jl., betreft een tijdelijke maatregel en hiernaast worden er voorwaarden gesteld, waardoor plaatsing van windturbines binnen deze zone mogelijk blijft. Wij zijn reeds met de Provincie Gelderland in contact en blijven in contact over de bepaling van de randvoorwaarden, om deze toe te passen op onze projecten. Het effect van de wespendief op onze projecten: deze bevinden zich alle buiten de 1 km zone, waarbij drie windparken zich bevinden binnen de 8 km zone, zijnde Windpark Innofase (ca. 6 km op een klein gedeelte van het randgebied van de Veluwe), Windpark Elst (gedeeltelijk, ca. 7,3-7,8 km) en Windpark Heteren (ca. 3,5-6 km). Conclusie: gezien genoemde projecten zich buiten de 1 km zone bevinden, wij (voor zover mogelijk en uitvoerbaar) invulling zullen geven aan de mitigerende maatregelen/ randvoorwaarden binnen de 8 km zone en met inachtneming van de conclusies in het rapport van Altenburg & Wymenga, concluderen wij, dat deze projecten niet uitgesloten kunnen worden voor een zoekgebied en/of opname in de RES 2.0 vanwege het aspect wespendief.	We sluiten inderdaad graag aan bij het recente besluit van de provincie mbt de wespendief en de Veluwe (20 december). In de 1 km zone rond de Veluwe blijven windmolens praktisch onmogelijk. We stellen dan ook voor om deze zone in het milieueffectonderzoek te behouden als harde belemmering. In de 1 tot 8 km zone zijn windmolens voorlopig ook verboden, op een tweetal initieven na die doorgang vinden. Er lopen verschillende onderzoeken naar het verminderen van aanvaringen van Wespendieven met windmolens. Daarbij kan het herstel van de Wespendiefpopulatie op de Veluwe er in komende jaren toe leiden dat initiatieven in de 1 tot 8 km zone weer mogelijk worden. Met andere woorden: tijdelijkheid is een belangrijk element in het verbod in de 1 tot 8 km zone. Dit milieueffectonderzoek kijkt verder dan sec dit moment, op die manier kan het ook van nut zijn voor de faseringsvraag van de ontwikkeling van elektriciteitsprojecten en warmte. We stellen daarom voor om de 1 tot 8 km zone als zachte belemmering te handhaven in het milieueffectonderzoek.
Provincie	Edelweiss Renewables	Belemmeringen Waarom worden de huidige geluidscontouren voor kwetsbare objecten niet gehanteerd (o.a. in afbeelding 4.6)? Waarom worden de in de markt gangbare afstanden tot woningen (250-300 meter) op basis van de huidige geluidscontouren niet gehanteerd? Graag de huidige geluidscontouren (47 dB Lden en 41 dB Lnight) en afstanden toepassen. Conclusie: de geluidscontouren en afstanden zijn geen belemmering in onze projecten. Voor sommige locaties, voor zover relevant, zullen wij enkele woningen als molenaarswoning gaan toepassen. Hierbij concluderen wij, dat deze projecten niet uitgesloten kunnen worden voor een zoekgebied en/of opname in de RES 2.0 vanwege het aspect geluid en afstand.	Het is niet duidelijk welke 'huidige' geluidcontouren hier worden bedoeld. Rond kwetsbare objecten is een minimale contour bepaald; De afstand die is gehanteerd is 385 meter. Dit geldt voor alle kwetsbare objecten. De uitgangspunten hiervoor worden in het planMER nader toegelicht; In het planMER wordt een gevoeligheidsanalyse voor molenaarswoningen uitgevoerd. Het gaat om de theoretisch mogelijkheden in een toest achteraf, omdat op voorhand voor ieder kwetsbaar object hetzelfde beschermingsniveau geldt. De molenaarsanalyse laat de potentiële mogelijkheden zien in het bepalen van geschikte gebieden. Dit is een vervolgstap en vormt niet de basis voor het onderzoeken van de effecten.
Provincie	Edelweiss Renewables	Welke veiligheidscontouren voor kwetsbare objecten zijn aangehouden in afbeelding 4.6? De afbeelding 4.7 geeft o.a. buisleidingen weer. Voor onze projecten betreffende buisleidingen hebben wij specifieke afspraken gemaakt met de Gasunie. Conclusie: de veiligheidscontouren zijn geen belemmering in onze projecten en waar nodig zijn specifieke afspraken gemaakt. Hierbij concluderen wij, dat deze projecten niet uitgesloten kunnen worden voor een zoekgebied en/of opname in de RES 2.0 vanwege het aspect veiligheid.	In het planMER wordt dit nader toegelicht. Daarbij gaan we uit van algemene principes, waarbij geen locatiespecifieke uitzonderingen worden gemaakt. De genoemde projecten zijn daarmee geen voorwaardelijk principe in de effectenbepaling.
Provincie	Edelweiss Renewables	Welke weidevogelgebieden zijn aangehouden in afbeelding 4.6? Graag ontvangen wij hiervoor een meer specifieke kaart. Betreffende de mogelijke weidevogelgebieden, die bij onze projecten van toepassing zijn, zullen de grondeigenaren mogelijk niet overgaan tot verlenging van de overeenkomsten dienaangaande met de betrokken (weidevogel)verenigingen, dan wel is men in overleg om windturbines en weidevogelgebied te combineren, aangezien er de eerste 90-100 meter alleen een mast aanwezig is en geen rotor. Hoe gaan wij om met gronden die worden ingetekend als weidevogelgebied tijdens de ontwikkeling van windparken, zoals bij ons project Windpark Heteren? Conclusie: op grond van het voorgaande zien wij weidevogelgebieden niet als harde belemmering voor onze projecten.	Weidevogelgebieden komen voort uit de provinciale verordening en zijn via de provincie op te vragen. Vogelweidegebieden vormen een harde belemmering voor de ontwikkeling van zowel wind als zonne-energie. De wet schrijft hier een zorgplicht voor die ontwikkelingen verbiedt, zonder mogelijkheid om hier van af te wijken.
Provincie	Edelweiss Renewables	Afbeelding 4.8 geeft de kansen en belemmeringen weer. Voor onze projecten zoals hierboven weergegeven zien wij voor onze projecten geen belemmeringen. Conclusie: gezien er geen belemmeringen zijn in onze projecten, verzoeken wij de kaarten met harde en zachte belemmeringen hierop aan te passen en concluderen wij, dat deze projecten niet uitgesloten worden voor een zoekgebied en/of opname in de RES 2.0.	De kansen en belemmeringenkaarten zijn gebaseerd op de tabellen in hoofdstuk 3 van de NRD. U geeft aan voor uw projecten geen belemmeringen te zien in relatie tot afbeelding 4.8. We concluderen dat er dan ook niets aan te passen valt.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Edelweiss Renewables	Alternatief Energiesysteem Waarop is de afstand van 10 km tot netaansluitingen gebaseerd? Aangezien de projecteigenaren de kosten voor netaansluitingen dragen en dit daarmee geen maatschappelijke kosten zijn, ligt de keuze voor het al dan niet investeren in een mogelijk langere netaansluiting bij het project. Conclusie: wij zijn hier niet mee akkoord, aangezien soms langere afstanden noodzakelijk zijn en/of worden opgelegd door de netbeheerder.	Via een zienswijze heeft Liander kenbaar gemaakt niet achter de data en uitgangspunten van het alternatief Energiesysteem te staan. Het blijkt echter niet mogelijk om samen tijdig de juiste data en uitgangspunten te definiëren. Voorstel is daarom om dit alternatief te vervangen door een gevoeligheidsanalyse achteraf, om de drie overige alternatieven te toetsen op effecten op het energiesysteem.
Provincie	Edelweiss Renewables	Referentiewindturbines Betreffende de stelling in 4.1, dat windturbines met een ashoogte hoger dan 166 m en een tiphoogte van meer dan 246 m richting 2030 de bovengrens zijn, zijn wij niet akkoord en kan dit niet zomaar gesteld worden. Hetzelfde geldt ten aanzien van de stelling, dat grotere windturbines (in omvang en vermogen) momenteel enkel gerealiseerd worden op zee. Dergelijke windturbines zijn vanwege de huidige SDE++ ook op land noodzakelijk om een levensvatbare business case te krijgen en worden als zodanig ook al sinds langere tijd toegepast voor projecten. Tenslotte verzoeken wij, aangezien met inachtneming van het door ons boven gestelde de geschikte gebieden een stuk groter zullen zijn, hierbij ook de kaart voor Alternatief Energiesysteem voor windturbines met een ashoogte van +166-190 m en een rotordiameter van +160-190 m op te nemen. Conclusie: deze configuratie van windturbines is noodzakelijk voor een haalbare businesscase. Hiernaast hebben bovengenoemde windturbines kleinere geluidscontouren en zijn deze uiteindelijk minder van impact op de omgeving.	Haalbaarheid van businesscases en subsidies vormen geen milieuaspect en worden niet onderzocht. Het hanteren van deze referentieturbines is getoetst bij de Vereniging van energiecoöperaties en de Vertegenwoordiging van ontwikkelaars van wind-zon (NWEA).
Provincie	Edelweiss Renewables	Zoals reeds hierboven gemeld, kijken wij nu met weidevogel- en natuurverenigingen naar het effect van windturbines op natuur in het algemeen en meer specifiek op vogels, vleermuizen, etc., omdat deze effecten sterk verminderen doordat het rotorblad van een windturbine pas begint op 90-100 m hoogte vanaf maaiveld.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Edelweiss Renewables	Tenslotte ontvangen wij graag de digitale kaarten zoals opgenomen in de concept NRD, aangezien deze nu niet alle even goed leesbaar (bij inzoomen) en herkenbaar zijn. Wij vernemen graag indien project specifieke informatie over onze projecten gewenst is, zoals o.a. kaartmateriaal.	Dit milieueffectonderzoek kent de gehele regio als onderzoeksgebied en beschouwt daarbij gebieden en geen specifieke locaties. Het kaartmateriaal sluit daarop aan en past bij dit doel. Wel wordt bekeken of in het PlanMER hogere resolutie kaartmateriaal kan worden opgenomen om aan uw wens tegemoet te komen.
Provincie	Edelweiss Renewables	Wij vertrouwen erop u hiermede voldoende geïnformeerd te hebben.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.v.	Voorwoord Via deze zienswijze wil het Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald / Tegenwind in het Reichswald e.v. (verder BI genoemd) haar visie geven op het concept Nottitie Reikwijdte en Detailniveau van de RES Arnhem-Nijmegen. Het BI gaat slechts voor een beperkt deel in op de inhoud van het concept. Het grootste gedeelte bestaat uit het beschrijven van de situatie t.a.v. de energietransitie in Duitsland. Daarmee wordt o.i. een realistisch beeld geschetst van de nabije toekomst van Nederland, en daarmee ook van de RES Arnhem-Nijmegen. Het beeld dat daaruit oprijst met de daaraan gekoppelde aanbevelingen en waarschuwingen zouden naar onze mening een weg moeten vinden in het uiteindelijke plan van aanpak v.w.b. de energietransitie van deze regio.	Dank voor uw zienswijze.
Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.v.	1.Huidig Duitsland is de nabije toekomst van Nederland De onderbouwing van deze zienswijze zal voor een belangrijk deel gebruikmaken van, vergelijken met en verwijzen naar de Duitse energietransitie. Dit omdat het gegevens uit de praktijk oplevert waardoor er een realistisch(er) beeld ontstaat van hoe een land ervoor staat na een jarenlange inzet op het opwekken van duurzame energie. 1.1 Korte terugblik Duitsland ging na de ramp in Fukushima (2011) over tot de zgn. “Energiewende”. Net als momenteel in Nederland werd er destijds besloten in te zetten op het terugschroeven van het gebruik van fossiele brandstoffen en het realiseren van biomassacentrales en windturbine- en zonneparken. Dit alles met als belangrijkste doelstellingen: het terugdringen van de broeikasgassen, sluiten van kerncentrales, onafhankelijk worden van buitenlandse energie en het doorgeven van ‘n schone(re), duurzame(re) wereld aan de volgende generatie. In figuur 1 staat het energieverbruik in Duitsland in 2021, uitgesplitst naar de energiebronnen waarbij het aandeel “Erneuerbare” (duurzame energie) verder is onderverdeeld. Om de verdeling goed te interpreteren is het noodzakelijk te weten dat er in 2021 ca. 32.000 windturbines1 en 2 miljoen zgn. “Photovoltaikanlagen”2 actief waren. Een Photovoltaikanlage is een installatie van zonnepanelen. Zo’n installatie kan bestaan uit enkele zonnepanelen (bv. op daken) tot honderden of zelfs duizenden zonnepanelen (bv. zonnenvelden). Het exacte totale aantal zonnepanelen in Duitsland in 2021 is niet bekend maar dat het meerdere tientallen miljoenen waren, lijkt een realistische inschatting. 1 www.wind-energie.de/themen/zahlen-und-fakten/ 2 www.eon.de <Figuur 1. Verdeling van het energieverbruik in Duitsland 2021. Bron: Bundesministerium für Wirtschaft und Klima> De cijfers en gevolgtrekkingen: • Windenergie leverde in 2021 3,5% voor het totale energieverbruik • Fotovoltaïsche cellen (zonnepanelen) leverden in 2021 1,6% voor het totale energieverbruik • Ca. driekwart van de energie werd (en wordt) uit fossiele brandstoffen betrokken • Ongeveer de helft van de geproduceerde duurzame energie werd verkregen uit biomassa. Omdat hierin niet de uitstoot van CO2 wordt verdisconteerd, is dit een hoogst discutabele vorm van groene energie. Ook in Nederland wordt nog altijd vastgehouden aan de stelregel dat in ovens verbrand materiaal (o.a. hout) CO2-neutraal is. Dit zeer tegen de zin in van deskundigen. Het verbranden van biomassa belast het klimaat meer dan steenkool en zelfs twee tot driemaal zoveel als aardgas3. Wordt het aandeel biomassa-energie (daarom) niet meegerekend, dan bedroeg het aandeel duurzame energie na een decennium investeren 8,8 procent van het totale energieverbruik. • Het aandeel wind- en zonne-energie was in 2015: 2,3% windenergie, 1% zonne-energie; en in 2017: 2,8% windenergie, 1,1% zonne-energie4. M.a.w.: van een substantiële uitbouw van duurzame energie uit zon en wind gedurende de laatste jaren is geen sprake. • Duitsland heeft bij aanvang van de “Energiewende” zich een aandeel van 30% windenergie op de totale energie rond 2030 als doel gesteld5. Met de huidige opbrengst betekent dat dus meer dan een verachtvoudiging van het huidige aantal turbines voor de komende zeven jaar. 3 www.volkskrant.nl/columns-opinie/aanpak-klimaatbeleid-kan-bij-het-brandhout~badbe709/ 4 www.bmwi.de 5 www.wind-energie.de/themen/zahlen-und-fakten/	Dank voor uw uiteenzetting.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	1.2 Nadelige effecten van windenergie Het aandeel windenergie in 2021 bedroeg dus 3,5%. En hoewel het beoogde aandeel van 30% in 2030 praktisch gezien onhaalbaar lijkt, blijft de overheidsstrategie onverminderd om in zo kort mogelijke tijd zoveel mogelijk windturbines te realiseren. Dat werpt de vraag op: is een (onbeperkte) uitbouw van windenergie mogelijk zonder schadelijke effecten? Voor het antwoord op die vraag zouden we eigenlijk in de toekomst moeten kijken. Dat gaat niet. Wat we wel kunnen is een inventarisatie maken van het afgelopen decennium. Welke gevolgen heeft de Duitse grootschalige inzet van windenergie op de natuur, het landschap, het welbevinden en op de maatschappij? Hierbij beperkt het BI zich tot windturbines op land. Flora & fauna 1. Naast slachtoffers onder roof- en trekvogels vallen er ook veel doden te betreuren onder vleermuizen. Jaarlijks sterven er in Duitsland 250.000. Dit aantal ligt (veel) hoger omdat veel vleermuizen sterven door inwendige bloedingen als gevolg van drukgolven van de rotorbladen. Hierdoor kunnen ze nog even doornvliegen om uiteindelijk kilometers verder te sterven. Deze worden niet rondom een turbine gevonden en worden dus ook niet in de tellingen opgenomen. Dit fenomeen doet zich vooral voor onder migrerende vleermuizen 6. 2. Verdichting van de bodem. Niet alleen het betonnen fundament zorgt voor een verdichting van de bodem, ook een oppervlakte ter grootte van twee voetbalvelden wordt met puin en stenen afgedekt. Hierdoor komt de dynamiek van het bodemleven, zoals (micro-)organismen en capillaire werking, nagenoeg tot stilstand. Ondanks de verplichting om de grond na afbouw weer in oorspronkelijke staat terug te brengen, gebeurt dit in de praktijk niet of nauwelijks. 3. Geluidsoverlast, slagschaduw en duisternisvervuiling. 4. Behalve de kap van bomen en/of vernietiging van andere natuur ten behoeve van de standplaats voor een windturbine, ontstaat er ook vaak extra schade door nieuw aan te leggen infrastructuur. Denk hierbij aan het graven van kabelgoten en nieuwe wegen voor het transport van de turbineonderdelen. 5. De bouw en werking van een turbine heeft een grote negatieve impact op de natuurlijke omgeving waarin hij staat. Deze omgeving, biotoop, raakt verstoort. Dit heeft op zijn beurt weer een negatief effect op de aangrenzende biotopen en de onderlinge ecologische afhankelijkheid die tussen deze biotopen bestaat. 6. Veel windturbines worden in bossen gebouwd. De gerooide “eilanden” die daardoor ontstaan zijn extra gevoelig voor weersextremen: korte, felle buien spoelen de bodem weg; stormen hebben meer vat op de bosranden; hitte en droogte hebben door een gebrek aan schaduw meer impact. 7. Realisering van windturbines (en zonneparken) in bossen en natuurgebieden leidt tot fragmentatie. Dit gaat ten koste van de weerbaarheid en gezondheid van het bos/natuurgebied als geheel. 8. Optreden van het zgn. ‘Wake-effect’. Dit fenomeen treedt op verschillend wijzen op. Ten eerste bij turbines die in een lijn achter elkaar staan opgesteld. De voorste turbine neemt de wind, en dus het rendement, weg van de turbine die erachter staat. De turbine die daar weer achter staat, heeft een nog lager rendement, enzovoort. Het tweede aspect treedt op bij turbines die in lijn naast elkaar staan. Uit onderzoek blijkt dat de lucht achter zo’n opstelling droger en warmer wordt. Er is dus minder neerslag en hogere temperaturen waarneembaar, met een reikwijdte van wel > 100 km. 9. Milieuproblemen bij de afbouw van windturbines. Nu in Duitsland de eerste generatie turbines vervangen worden door nieuwe modellen, ziet men zich geconfronteerd met nauwelijks te verwijderen fundamenteën en het vrijkomen van zeer schadelijke kunststofdeeltjes bij het kleinzagen van de rotorbladen. 10. Windturbines en m.n. zonnevelden hebben in verhouding tot hun rendementen veel grond nodig. Een kerncentrale met een vermogen van 1 Gigawatt neemt een oppervlakte van 3 hectare in beslag. Een zonneveld met hetzelfde vermogen heeft 1000 hectare nodig. Dit is grond dat in toenemende mate ten koste gaat van bossen, landbouwgrond en natuurgebieden. 6 www.izw-berlin.de/pressemitteilung/gefahrlicher-flug-in-den-windpark.html Welzijn, landschap, maatschappij en economie Windturbines nemen in Duitsland niet alleen in aantallen toe maar ook in grootte. En hoe groter de turbine, des te groter het effect en bereik van de ontstane trillingen. Dat hoorbaar geluid een negatief effect heeft is evident. Onderzoek wijst echter steeds meer op de schadelijke effecten van ook onhoorbare trillingen, het zgn. infrageluid. Naar het zich nu laat aanzien bestaat er een direct verband tussen een continue blootstelling aan infrageluid enerzijds en fysieke en psychische problemen anderzijds7. Naast alle fysieke gevolgen heeft windenergie ook een impact het op maatschappelijk-economische vlak. Denk hierbij aan een ingrijpende verandering van de (leef)omgeving, waardedaling van persoonlijk bezit en een daling in toerisme-inkomsten. Verder treedt er door de standplaatsen van wind- en zonneparken een (verdere) polarisatie op tussen stad en platteland. Elke strategie die kansrijk wordt geacht in de energietransitie heeft ondersteuning. Echter, de tientallen miljarden aan subsidies die het afgelopen decennium in m.n. de windenergie zijn gestoken werpen voorsnog niet hun vruchten af. Ondanks belofte over het aanbieden van goedkope stroom, behoort de stroomprijs in Duitsland nog altijd tot de hoogste van Europa. Het grote geld is voornamelijk verdiend door een selecte groep van projectontwikkelaars, energiereuzen en grootgrondbezitters. De nadelen en schade komen op rekening van de natuur en omwonenden. Dit werkt een verdere verwijdering tussen burger en overheid in de hand. 7 www.zdf.de/dokumentation/planet-e/planet-e-infraschall---unerhoerter-jaerm-100.html	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	1.3 Waarom blijven de opbrengsten achter bij de verwachtingen en doelstellingen? Vanzelfsprekend zijn ze in Duitsland bij de energietransitie niet over een nacht ijs gegaan. Alvorens de eerste spa de grond in ging zijn er stapels rapporten opgesteld waar de doelstellingen uit zijn gedistilleerd. Ondanks deze voorbereiding blijven de cijfers achter bij de verwachtingen. Daar zijn vijf hoofdoorzaken voor aan te wijzen: 1. Tijdens transport van stroom gaat een aanzienlijk deel verloren. Naarmate de afgelegde weg van het stroomtransport langer wordt, neemt het verlies toe. Ook het aantal distributienetwerken waar de stroom wordt langs gevoerd heeft een negatieve invloed. Dit is vooral van toepassing op windenergie vanaf zee. 2. Opslag van stroom is nu (nog) nauwelijks mogelijk. Dit zorgt er mede voor dat bij piekmomenten het stroomnet overbelast wordt. Stroomopslag in de vorm van accu’s is kostbaar en heeft een grote CO2-voetafdruk. Bovendien zijn de accu’s beperkt houdbaar en leveren ze bij ontmanteling milieuproblemen op. Waterstof is veelbelovend maar is voorsnog kruimelwerk. 3. Technische storingen bv. als gevolg van blikseminslag, kortsluiting en vervuiling (m.n. bij zonnepanelen) 4. Grilligheid van het weer 5. Te optimistische cijfers van producenten van windturbines en zonnepanelen. E.e.a. hangt samen met punt 4. Rendementen die worden gebruikt door producenten van windturbines en zonnepanelen en (dus) beleidsmakers en projectontwikkelaars van wind- en zonneparken gaan meestentijds uit van ideale omstandigheden. Wanneer een zonnepaneel of turbine onder ideale omstandigheden (precies genoeg wind, precies genoeg zonlicht met ideale invalshoek) haar maximaal vermogen levert dan is er sprake van een ‘vullastuur’. Zonnepanelen leveren momenteel in zo’n 11 procent van de tijd een maximaal rendement en windenergie rond de 22 procent. Dit laatste percentage is van windenergie op zee en op land bij elkaar opgeteld. Turbines enkel op land hebben een aanmerkelijk lager rendement. Ter vergelijking: geothermie en kernenergie hebben een vullastpercentage van resp. 95 en 88 procent. Bovendien zijn deze regelbaar, i.t.t. zonne- en windenergie. Punt 5 is belangrijk omdat het de discrepantie aangeeft tussen de theorie en de praktijk. In theorie zouden de 32.000 windturbines in 2021 in ca. 10% van het totaalenergieverbruik moeten voorzien. Maar uit figuur 1 blijkt dat dit in de praktijk slechts 3,5% was. Dit verschil tussen praktijk en theorie komt bij de vertaalslag naar Nederland verder aan bod.	Dank voor uw uiteenzetting.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	2. (Geen) terugdringing broeikasgasemissies Momenteel staat het rapport van de Club van Rome weer volop in de belangstelling. De Club van Rome concludeerde al in 1972 dat de grenzen aan de groei zijn bereikt. De negatieve gevolgen van ons handelen vallen grofweg uiteen in drie categorieën: 1. Klimaatverandering. Door de uitstoot van broeikasgassen warmt de aarde en de atmosfeer (in een steeds sneller tempo) op. 2. Verlies van en schade aan natuur en milieu. De mens heeft een onstibare honger naar fossiele brandstoffen, ertsen, mineralen en andere grondstoffen. Voorts is hij continu op zoek naar ruimtes voor de uitbouw van landbouw, woningbouw, wegen en industrie. Om in deze behoeftes te voorzien, worden natuurlandschappen gecultiveerd. Daarbij treedt niet alleen vaak verlies aan natuur op maar ook vervuiling van bodem, lucht en water. Hierdoor dreigt de samenhang tussen de biotische systemen verloren te gaan met een mogelijke fatale disbalans van het mondiale ecologisch evenwicht tot gevolg. 3. Biodiversiteitsverlies. Als gevolg van het vernietigen, fragmenteren en vervullen van de levensruimtes voor flora en fauna neemt de biodiversiteit af. Zo is volgens het Wereldnatuurfonds het aantal dieren sinds 1970 met 68 procent afgenomen en staan 1 miljoen soorten (flora en fauna) op het punt van uitsterven. Inmiddels is in Nederland en Duitsland 75 procent van de totale populatie insecten verdwenen. Insecten vormen een cruciale schakel binnen de voedselketen, en dus ook voor de biodiversiteit. Elke van deze drie ontwikkelingen afzonderlijk heeft op termijn grote gevolgen voor het aanzien van de planeet zoals we die kennen. Een combinatie van ontwikkelingen zal de gevolgen versterken. Het is daarom van cruciaal belang activiteiten te ontplooiën die een verandering in gang zetten zodat de drie bovenstaande ontwikkelingen worden afgeremd en op termijn worden teruggedraaid. Het meest ideale zou zijn om een plan van aanpak te bedenken die de drie ontwikkelingen min of meer gelijktijdig bestrijdt; dit reduceert ook de negatieve invloed die ze op elkaar hebben. Helaas gebeurt dat voorsnog te weinig. Beleidsmakers beperken zich voornamelijk tot punt 1, de klimaatverandering. En zelfs binnen dit thema wordt de discussie – en dus ook de aanpak – vernauwd en versimpeld tot de energietransitie. Er wordt een beeld gecreëerd dat wanneer er maar genoeg zonnepanelen, windturbines en biomassa-centrales worden gerealiseerd, we dan van al onze problemen verlost zijn. Maar is deze (eenzijdige) strategie gerechtvaardigd? Kan met deze aanpak daadwerkelijk een halt worden toegebracht aan de gevolgen van de klimaatverandering, en bij voorkeur ook de andere twee categorieën? Een deel van de antwoorden daarop vinden we in het voorafgaande: (kort door de bocht) zonne- en windenergie leveren nauwelijks iets op en hebben veel nadelige gevolgen. De bijdrage aan het terugdringen van het biodiversiteitsverlies en verlies aan natuur en milieu is sowieso nagenoeg nihil. Een ander deel van het antwoord kunnen we terugvinden in de uitstoot van broeikasgassen. In onderstaande diagram staat de uitstoot van de Duitse broeikasgassen in de periode 1990-2020. De trend is een dalende lijn. Eenzelfde trend zien we ook in Nederland en in vrijwel alle andere West-Europese landen. Dit komt door o.a. spaarzamere apparaten en betere isolatie. Echte scherpe dalingen zien we bij de bankencrisis (2008-2009) en de coronacrisis (2020). Dit bewijst dat een significante daling in de uitstoot voorsnog niet behaald wordt door duurzame energie, maar veeleer door een (drastische) stagnering in economische activiteiten, kortom, door een vermindering van energie(verbruik). Overigens is de uitstoot in 2021 en 2022 t.o.v. 2020 weer gestegen. <Figuur 2. Uitstoot van broeikasgassen in Duitsland 1990-2020. Bron: Umweltbundesamt>	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	2.1 EROEI EROEI staat voor Energy Returned on Energy Invested. Het getal geeft aan hoeveel energie je terugkrijgt voor de energie die je erin stopt. Als het getal bv. gelijk is aan 10, dan is er 1 kWh nodig om 10 kWh op te wekken. Hoe lager het EROEI-getal, hoe moeilijker het is om de energie op te wekken. Als het getal gelijk is aan 1, dan wordt alle energie verbruikt door de winningsmethode. In onderstaand overzicht staan verschillende vormen van energieopwekking met hun EROEI-getal. <Tabel met EROEI data> Het lage EROEI-getal van zonne- en windenergie komt voor een belangrijk deel door winning en transport van de grondstoffen, in combinatie met de geringe opbrengsten. Daar komt bij dat wanneer deze energie wordt opgeslagen, het EROEI-getal aanzienlijk daalt. Dit verklaart ook dat, ondanks de wereldwijde, intensieve uitbouw van deze alternatieve energiebronnen, zonne- en windenergie mondiaal gezien nog altijd maar in 3,6% van de energiebehoefte voorziet. Ongetwijfeld gaat dit percentage de komende jaren stijgen. Maar hoe graag we ook zouden willen, het is een illusie om te denken dat ze de fossiele brandstoffen volledig zullen vervangen. Het tegendeel lijkt voorsnog eerder het geval: kijkend naar het EROEI-getal, de impact op natuur en milieu, het areaalgebruik en de niet-aflatende (mondiale) toename van broeikasgassen, vervangen we niet het ene energiesysteem voor de ander, maar voegen we er een systeem aan toe.	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	3. Duitsland anno 2022/2023 Na bijna twaalf jaar Energiewende is het de hoogste tijd voor reflectie. Dat heeft de nieuwe Duitse regering dan ook gedaan. Het heeft zich daarbij niets aangetrokken van de marginale rendementen in combinatie met de broeikasgasemissies en de negatieve effecten op natuur, milieu, landschap en welbevinden, maar heeft het zijn oor vooral laten hangen naar de lobbyisten van zonne- en (m.n.) windenergie. Dat zit als volgt. De laatste jaren zijn er nog nauwelijks windturbines bijgebouwd, grotendeels vanwege conflicten met natuur en milieu. Om de uitbouw een doorstart met minder obstakels te geven, zijn – mede door invloed van de windlobby – voorstellen om wetten ter bescherming van natuur, milieu en landschap uit te kleden in het regeerakkoord neergegdaald. Door de oorlog in Oekraïne is de drang tot een grootschalige uitbouw van zonne- en windenergie alleen maar toegenomen. Dit om niet langer afhankelijk te willen zijn van Russisch gas. Bij het presenteren van het ‘Osterpaket’ (april 2022) sprak de minister van ‘Wirtschaft & Klimaschutz’ Robert Habeck van een zaak van nationaal belang en zelfs van nationale veiligheid. Door het naar dit niveau te tillen, beoogt de regering de uitbouw van duurzame energie zonder noemenswaardige weerstand te laten verlopen. Zelf beschouwen ze hun plan volledig verenigbaar met de natuur (“naturverträglich”) maar natuurorganisaties vrezen dat hierdoor de wetten ter bescherming van natuur en milieu en biodiversiteit nóg verder ondergeschikt worden gemaakt aan de uitbreiding van duurzame energie. Naast de inperking van natuurwetgeving is ook het recht op inspraak drastisch beknot en zijn procedures voor de ontwikkeling van zonne- en windenergie verkort en vereenvoudigd. Met dit laatste is de zorgvuldigheid die juist vereist is bij dergelijk gecompliceerde ondernemingen, overboord gekieperd. Onlangs is het hele pakket aan nieuwe wetgeving aangenomen en de verwachting is dat deze in het voorjaar 2023 van kracht wordt. De nieuwe Duitse regering streeft naar een verdubbeling, sommigen spreken over een verdrievoudiging, van het huidige aantal windturbines. Met een oppervlakte van 357.000 km² wordt het nog een heel karwei om daar 65.000 – 100.000 turbines in te plaatsen. Nog los van de vraag hoe het land er dan komt uit te zien, windenergie zal dan nog altijd maar voor 7 – 11% in het energieverbruik voorzien.	Dank voor uw uiteenzetting.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	4. Vertaalslag naar Nederland, en dus ook naar RES Arnhem-Nijmegen De energieverdeling en het energieverbruik per hoofd van de bevolking zijn in Nederland en in Duitsland goed met elkaar te vergelijken. Zo is in beide landen het aandeel elektriciteit ca. 17 procent van de energiehuishouding; warmte neemt ca. 42 procent voor haar rekening. In beide landen voorzien fossiele brandstoffen voor 75-85% in de energiebehoefte (zie o.a. figuur 1). Omdat beide landen goed te vergelijken zijn, valt er dus ook een realistische inschatting te maken over de benodigde hoeveelheid windturbines in Nederland; het is immers dezelfde wind die (niet) waait. Maken we w.v.b. windenergie een vertaalslag naar Nederland (inwoners gedeeld door turbines), dan zijn er voor een vergelijkbaar aandeel van 3,5% windenergie bijna 7.000 windturbines nodig. Met een aantal van 350 komt dit neer op gemiddeld 20 turbines per gemeente. In het geval van de RES Arnhem-Nijmegen betekent dit: 16 (gemeentes) x 20 = ca. 320 windturbines. Maar ook op het vlak van de energietransitie is Nederland goed te vergelijken met de oosterburen. Met een (hoofdzakelijke) inzet op zon, wind en biomassa kiest het immers voor een vrijwel identieke strategie. Dit betekent dat de effecten zoals we die in de afgelopen 12 jaar in Duitsland hebben gezien – uiteengezet in de voorafgaande pagina's – ook in Nederland (en dus ook in de regio Arnhem-Nijmegen) zullen optreden. Sterker, enkele van de ontwikkelingen waar Duitsland (in het begin) mee te maken kreeg, en in sommige gevallen nog steeds mee te maken heeft, komen nu al aan de oppervlakte in Nederland: - Onduidelijkheid over de geluidsnormen en afstandsregeling8. E.e.a. heeft te maken met (verouderde) wetgeving die achter de nieuwste ontwikkelingen aanhobbelt. - Het plaatsen van turbines nabij en zelfs in (beschermde) natuurgebieden. Inmiddels zijn dat er vier op de tien9. - Discussie over infrageluid. Dit sleept zich in Duitsland al meer dan tien jaar voort. In het concept NRD wordt in dit verband verwezen naar publicaties van het RIVM, die geen bezwaren onderkent. Echter, experts dringen steeds vaker en steeds nadrukkelijker aan op nader onderzoek. Dit geldt ook (voor het menselijk oor) hoorbaar geluid. - Weerstand vanuit omwonenden (bv. door de komst van datacenters die alle duurzaam geproduceerde energie opeisen). - Weerstand vanuit de buitengebieden, omdat daar de bulk van de beoogde duurzame energie vandaan moet komen. Dit speelt al in Groningen en Drenthe. - Discussie over natuurbehoud versus technologische aanpak. Hoewel in onze optiek de strijd voor natuurbehoud en de aanpak van de klimaatverandering niet uit elkaar dient te worden getrokken, lijkt het er steeds meer op dat louter voor technologische opties wordt gekozen (d.i. uitbouw van zonne- en windenergie, CO2-afvang/opslag, biomassa-centrales etc.), waarbij de natuur steeds vaker het onderspit delft. - Een sterke groei aan duurzame energie in het begin van de energietransitie (in Duitsland waren dat m.n. de eerste 4 jaar) - Een ontoreikend stroomnet voor de toevloed aan aangeboden elektriciteit Kijken we naar het vervolg van de effecten en ontwikkelingen, dan ligt het in de lijn der verwachting dat Nederland – en dus ook de regio Arnhem-Nijmegen – de komende jaren te maken krijgt met (in willekeurige volgorde): - Na een aanvankelijk snelle, optimistisch stemmende groei van geproduceerde duurzame energie, komt er betrekkelijk snel de klad in. Voor een belangrijk deel komt dat vanwege de fysieke beperkingen en juridische procedures. - Tegenvallende rendementen - De verre van schone energie uit biomassa gaat de boeken in als producent van bijna de helft van de totale hoeveelheid duurzame energie - Er treedt geen sterke daling op van de broeikasgasemissies - Ook in Nederland valt te vrezen dat bij het uitblijven van een significant aandeel duurzame energie, wetten dusdanig worden aangepast gaan worden waarbij de natuur, milieu en omwonenden de dupe worden. Overigens lijkt het erop dat in navolging van de veranderingen in de wet- en regelgeving in Duitsland ook op Europees niveau vergelijkbare aanpassingen gaan worden doorgevoerd. Mochten die er daadwerkelijk komen, dan zal dat verstrekkende gevolgen hebben voor het aanzien van het Nederlandse landschap, de Nederlandse natuur en het welzijn van mens en dier10. - Een (niet aflatende) hoge stroomprijzen - In het concept NRD wordt gestreefd naar clustering van windturbines. Ook dit was in Duitsland lang het streven. Vanwege de tegenvallende resultaten in rendement en beperking van de uitstoot van broeikasgassen is deze ambitie echter losgelaten. Het gevolg is dat er nu in een hoog tempo individuele turbines gebouwd worden. 8 www.bnnvara.nl/zembla/artikelen/geluidsoverlast-door-windmolens-dit-is-wat-zembla-erover-ontdekte 9 www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/vier-op-de-tien-nieuwe-windmolens-worden-in-of-naast-beschermd-natuurgebied-gebouwd~b08da111/10 10 www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/energiecrisis-noopt-europa-tot-versnelling-bouw-zonnevelden-en-windmolens-hoe-werkt-de-aangekondigde-noodwet~bb5614fb/	Dank voor uw uiteenzetting.
Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	5. Suggesties en aanbevelingen Uit het voorafgaande distilleert het BI de volgende suggesties en aanbevelingen: • Reken uzelf niet rijk in zowel de rendementen uit zonne- en windenergie alsmede een reductie in broeikasgasemissies. De praktijk blijkt weerbarstiger dan de tekentafel. • Richt de blik naar het oosten. Trek lering uit de (verkeerde) keuzes die in Duitsland zijn gemaakt. Maak niet dezelfde fouten. • Houd rekening met de burens. Vaak liggen beoogde locaties voor duurzame energie aan de randen. Ook op de kaartjes in het concept NRD zijn de aangrenzende provincies en RESSen en Duitsland een soort terra incognita. Neem de input en wensen van de burens mee in de besluitvorming. Dit kan leiden tot een vruchtbare samenwerking en voorkomt scheve gezichten of onvoorziene stagnatie in de ontwikkeling. • Steek aandacht, geld en energie in strategieën die, i.t.t. de welhaast obsessieve fixatie voor de totale elektrificatie van de maatschappij, wél tot een daling leiden in de uitstoot van broeikasgassen. Enkele suggesties: - energiebesparende maatregelen. Denk hierbij bv. aan het terugdringen van de voedselverspilling. De totale productielijn van voedsel is voor ca. 35% verantwoordelijk voor uitstoot van broeikasgassen. In Nederland wordt een derde van al het voedsel weggegooid. Met het voorkomen van deze overproductie ligt een substantiële daling in emissies binnen handbereik. - de natuur zelf als wapen inzetten. Bossen en natte bodems (m.n. veen- en turfgronden) slaan grote hoeveelheden CO2 op. Daarmee bestrijdt de natuur zowel de oorzaken als de gevolgen van de klimaatverandering en draagt het bij aan de vermindering van het biodiversiteitsverlies en verlies aan biotopen en ecosystemen. Bovendien kan het rekenen op een breed draagvlak. - opgewekte energie ter plekke of lokaal gebruiken. Dit voorkomt energieverlies en onnodige opslag - grootschalige uitbouw van alle vormen van geothermie Het BI is zich ervan bewust dat deze suggesties veelal buiten het concept NRD vallen. Toch willen we ze hier benoemen omdat we ermee willen benadrukken dat we alleen door samen te werken uit de crisis kunnen komen. Juist vanwege de brede complexiteit van de problematiek is een bundeling van expertise cruciaal.	Dank voor uw uiteenzetting.

Nota Beantwoording zienswijzen NRD PlanMER RES GMR

Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	6. Inhoudelijke aanmerking t.a.v. het concept NRD In tabel II.2 van bijlage II in het concept NRD missen wij de volgende (beschermde) vogels die een verhoogd risico lopen bij windturbines: - Zwarte ooievaar - Boomvalk - Slechtvalk - Torenvalk - Rode Wouw - Zwarte Wouw - Visarend - Zeearend - Buizerd - Oehoe - Havik - Bruine Kiekendief - Smelleken - Sperwer Wij verzoeken u deze vogels in de onderzoeken mee te nemen (zowel als trekvogel, gast en broedvogel). Tevens dringen wij erop aan om de gegevens van de treklijnen van migrerende vleermuizen in de onderzoeken te betrekken. Zoals aangegeven bij 1.2 zijn deze vleermuizen vaak slachtoffer van windturbines.	Dank voor uw aanvulling. Zoals benoemd in de bijlage gaat het hier om soorten die vallen onder de instandhoudingsdoelstellingen van de genoemde Natura 2000-gebieden. De genoemde soorten zijn niet in de genoemde Natura 2000-gebieden aanwezig of beschermd. In het planMER wordt wel een bredere analyse uitgevoerd waarbij, indien relevant, de soorten worden beschouwd. Ten aanzien van treklijnen zullen we hier indien data beschikbaar is op ingaan. Hierbij merken we op dat bij een specifiek project nader onderzoek nodig kan zijn.
Provincie	Bürgerinitiative Gegenwind im Reichswald/ Tegenwind in het Reichswald e.V.	Voor eventuele aanvullingen, uitleg en beantwoording van vragen staan wij u graag ter woord.	Dank voor uw zienswijze